

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών

Διπλωματική Εργασία

Η ΑΡΧΑΙΑ ΑΘΗΝΑ ΚΑΙ Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΑΜΕΡΙΚΗ ΩΣ ΗΓΕΜΟΝΙΚΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ

Σαββίδου Ειρήνη

A.M.: MΘ14028

Επιβλέπων Καθηγητής: Ήφαιστος Παναγιώτης

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή: Ήφαιστος Παναγιώτης, Καθηγητής

Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, Καθηγητής

Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, Καθηγητής

Πειραιάς, Ιανουάριος 2017

Υπεύθυνη δήλωση

Ο/Η _____ βεβαιώνω ότι το έργο που εκπονήθηκε και παρουσιάζεται στην υποβαλλόμενη διπλωματική εργασία είναι αποκλειστικά ατομικό δικό μου. Όποιες πληροφορίες και υλικό που περιέχονται έχουν αντληθεί από άλλες πηγές, έχουν καταλλήλως αναφερθεί στην παρούσα διπλωματική εργασία. Επιπλέον τελώ εν γνώσει ότι σε περίπτωση διαπίστωσης ότι δεν συντρέχουν όσα βεβαιώνονται από μέρους μου, μου αφαιρείται ανά πάσα στιγμή αμέσως ο τίτλος.

Ευχαριστίες

Η παρούσα μελέτη αποτελεί μέρος των απαιτήσεων για απόκτηση του Μεταπτυχιακού Διπλώματος στο Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σχέσεων του Πανεπιστημίου Πειραιώς. Εξ αρχής δεν θεωρούσα χρήσιμη την μελέτη ζητημάτων, τα οποία έχουν διερευνηθεί πολλές φορές στο παρελθόν, τόσο από φοιτητές, όσο και από ακαδημαϊκούς, καθώς, έχουν απαντήσει μια σειρά από διεθνολογικής φύσεως ερωτήματα και έχουν εξάγει συμπεράσματα, τα οποία έχουν καθιερωθεί από την επιστήμη των Διεθνών Σχέσεων. Σε αυτό το πλαίσιο, προσπάθησα να καταγράψω τις πτυχές του φαινομένου του ηγεμονισμού από μια άλλη οπτική γωνία και δια μέσου της κοσμοσυτημικής γνωσιολογίας, την οποία διδάχθηκα στο Τμήμα Πολιτικών Επιστημών και Ιστορίας στο Πάντειο Πανεπιστήμιο. Την πατρότητα της γνωσιολογίας κατέχει ο ομότιμος καθηγητής Γιώργος Κοντογιώργης, τον οποίο και ευχαριστώ μέσα από τα βάθη της ψυχής μου, τόσο για τη βοήθεια και τα σχόλιά του, όσο, και για τις πολύτιμες συμβουλές.

Επίσης, ευχαριστώ θερμά τον επιβλέπων καθηγητή μου κ. Παναγιώτη Ήφαιστο για την στήριξη και την εμπιστοσύνη καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας, καθώς και για τις κομβικές επισημάνσεις επί του κειμένου. Θερμές ευχαριστίες και στους καθηγητές της τριμελούς επιτροπής, τον κ. Χαράλαμπο Παπασωτηρίου και τον κ. Κωνσταντίνο Κολιόπουλο, που μέσα από τα βιβλία και τα σχόλιά τους βοήθησαν στην ολοκλήρωση της μελέτης. Επίσης, ευχαριστώ πολύ για τις συμβουλές και τα σχόλια, τον επίτιμο καθηγητή του Πανεπιστημίου Πειραιώς, κ. Διονύσιο Τσιριγώτη και τον υποψήφιο διδάκτορα κ. Χρήστο Ζιώγα., καθώς και όλους τους καθηγητές του Τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σχέσεων του Πανεπιστημίου Πειραιώς για τις γνώσεις και τα εφόδια που θα κουβαλάω μαζί μου για μια ζωή.

Τέλος, ευχαριστώ τους γονείς μου, Χαράλαμπο και Αίγλη, για την φροντίδα και την στήριξη, τον Χριστόφορο Καρρά για την πολύτιμη βοήθεια και τον Χαράλαμπο Πετρά για τα επικοινωνητικά σχόλια και την ουσιαστική στήριξη.

Περιεχόμενα

Κατάλογος Πινάκων και Κατάλογος Διαγραμμάτων.....	6
1.1. Εισαγωγή.....	7
1.2. Γενικό Πλαίσιο.....	8 - 11
1.3. Θεωρητικό υπόβαθρο και θεωρητικές αποσαφηνίσεις.....	11 - 26
1.4. Στοχοθεσία των επόμενων κεφαλαίων.....	26 - 27
2. Οι ηγεμονικές τάσεις της αρχαίας Αθήνας	
2.1. Ο Παναγιώτης Κονδύλης και η σύγκρουση των Αθηναίων και των Μηλίων (416 π.Χ.).....	28
2.2. Αρχαία Αθήνα.....	28 - 29
2.3. Η σύγκρουση των Αθηναίων και των Μηλίων το 416 π. Χ.....	29 – 30
2.4. Ο διάλογος των Αθηναίων και των Μηλίων υπό το πρίσμα του πολιτικού συστήματος και της εξωτερικής πολιτικής της αρχαίας Αθήνας.....	31 - 37
2.5. Συμπεράσματα.....	37 - 39
3. Οι ηγεμονικές τάσεις των ΗΠΑ	
3.1. Ο δημοσιογράφος Fareed Zakaria για τις ηγεμονικές τάσεις των ΗΠΑ.....	39
3.2. Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής.....	39
3.3. Ιδεολογικά ρεύματα.....	39 - 42
3.4. Ο πόλεμος των ΗΠΑ έναντι του Ιράκ το 2003	
3.4.1. Ιστορικά γεγονότα.....	42 - 45
3.4.2. Τα αίτια της εισβολής στο Ιράκ ως υπόβαθρο για την ανάδειξη των αμερικανικών ηγεμονικών τάσεων.....	45 – 46
3.5. Συμπεράσματα.....	46 - 48

4. Συγκριτική αποτίμηση των ηγεμονικών τάσεων της αρχαίας Αθήνας και της σύγχρονης Αμερικής με βάση τις περιπτωσιολογικές μελέτες.....	49 - 54
5. Επίλογος – Συμπεράσματα.....	55 - 58
Βιβλιογραφία.....	59 - 67
Παράρτημα.....	68 - 76

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1.1., σελ. 11, «*Το ανθρωποκεντρικό κοσμοσύστημα*» από το βιβλίο του Γ. Κοντογιώργη «*Η δημοκρατία ως ελευθερία. Δημοκρατία και Αντιπροσώπευση*», σελ. 780 781.

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1.1., σελ. 11, «*Το ανθρωποκεντρικό κοσμοσύστημα*».

Διάγραμμα 1.2., σελ. 16, «*Τυπολογία ανθρωποκεντρικών πολιτειών: Τα πολιτικά συστήματα*» από το βιβλίο του Γ. Κοντογιώργη «*Οι Ολιγάρχες. Η δυναμική της υπέρβασης και η αντίσταση των συγκατανευσιφάγων.*», σελ. 43.

1.1. Εισαγωγή

Η παρούσα μελέτη έχει ως στόχο να αναλύσει πως και γιατί το φαινόμενο του ηγεμονισμού διέπει τις διακρατικές σχέσεις. Πιο συγκεκριμένα, ακολουθεί μια συγκριτική ανάλυση μεταξύ των ηγεμονικών τάσεων της αρχαίας Αθήνας και της σύγχρονης Αμερικής. Το βασικό ερώτημα που προκύπτει είναι πως λειτουργεί μια δημοκρατική και μια προ-αντιπροσωπευτική πολιτεία στον κρατοκεντρισμό. Επί της ουσίας, το ζήτημα που διερευνάται είναι γιατί και οι δυο περιπτώσεις που εξετάζονται, έχοντας διαφορετικά πολιτειακά χαρακτηριστικά, συμπεριφέρονται το ίδιο ηγεμονικά στα πλαίσια του κρατοκεντρισμού. Η απάντηση στο κυριότερο ερώτημα που θέτει η παρούσα μελέτη αντανακλάται στον βαθμό ανθρωποκεντρικής ολοκλήρωσης της κάθε πολιτείας και πόσο εξωστρεφής μπορεί να υπάρξει, έτσι ώστε να αναπτύσσει ηγεμονικές συμπεριφορές στο εξωτερικό της περιβάλλον.

Για να απαντηθούν τόσο τα κύρια, όσο και τα επιμέρους ερωτήματα κρίθηκε αναγκαίο να χρησιμοποιηθεί η κοσμοσυστημική γνωσιολογία. Σύμφωνα με τον Stephen Van Evera, οι περιπτωσιολογικές έρευνες παρέχουν τρεις τρόπους για να ελεγχθούν οι θεωρίες: την ελεγχόμενη σύγκριση, τις διαδικασίες συμφωνίας – συνταύτισης και τη διερεύνηση της διαδικασίας.¹ Στην παρούσα μελέτη, θα χρησιμοποιηθεί η ελεγχόμενη σύγκριση μεταξύ των ηγεμονικών τάσεων που προέβαλε η αρχαία Αθήνα έναντι της Μήλου το 416 π.Χ. και των ηγεμονικών τάσεων που προέβαλαν οι ΗΠΑ έναντι του Ιράκ το 2003.

Στο πρώτο κεφάλαιο αναλύεται το γενικό πλαίσιο του θέματος, τίθενται τα βασικά ερωτήματα που προκύπτουν και καταγράφονται οι θεωρητικές προσεγγίσεις και το θεωρητικό υπόβαθρο της μελέτης. Στο δεύτερο και στο τρίτο κεφάλαιο αναλύονται λεπτομερώς οι περιπτωσιολογικές μελέτες, ενώ, στο τέταρτο κεφάλαιο καταγράφεται η σύγκριση των δυο περιπτώσεων και τα αποτελέσματά της. Στο τελευταίο κεφάλαιο αποτυπώνονται τα τελικά συμπεράσματα τα εργασίας.

¹Stephen Van Evera, Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της Πολιτικής Επιστήμης., Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2000, σελ. 95 – 97.

1.2. Γενικό Πλαίσιο

Όπως προαναφέρθηκε, στην παρούσα μελέτη, επιχειρείται η ανάλυση του φαινομένου του ηγεμονισμού στις διακρατικές σχέσεις διά μέσου της κοσμοσυστημικής γνωσιολογίας. Αν και στα κεφάλαια που ακολουθούν θα αναλυθούν εκτενώς τόσο οι θεωρητικές προσεγγίσεις της μελέτης, όσο και οι λόγοι για τους οποίους χρησιμοποιείται η εν λόγω γνωσιολογία, επισημαίνεται εξ αρχής πως η πρωτοτυπία του εγχειρήματος έγκειται ακριβώς στην επιλογή αυτή. Σε συνδυασμό με βασικές διεθνολογικές λογικές και με τις θεωρίες της διεθνούς πολιτικής, η κοσμοσυστημική γνωσιολογία μπορεί να δώσει πειστικές απαντήσεις ως προς το φαινόμενο που εξετάζεται και τα αίτιά του, ακόμη κι εκεί όπου οι διαφορές του μοιάζουν αγεφύρωτες και κατά τούτο μη υποκείμενες σε σύγκριση, καθώς, αναλύει μακροσκοπικά την πορεία και την εξέλιξη των κοινωνιών και παραθέτει με πρωτότυπο τρόπο την τυπολογία των πολιτικών συστημάτων, τα οποία εμπλέκονται στο διακρατικό γίνεσθαι.

Για μια πιο ολοκληρωμένη ανάλυση του φαινομένου, θα επιχειρηθεί μια συγκριτική ανάλυση των ηγεμονικών τάσεων της πόλης – κράτους της αρχαίας Αθήνας και του σύγχρονου κράτους των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής. Ως συγκριτικοί παράμετροι θα χρησιμοποιηθούν αντιπροσωπευτικές περιπτώσεις, όπου τόσο η αρχαία Αθήνα, όσο και η σύγχρονη Αμερική παρουσιάζουν έντονο το στοιχείο του ηγεμονισμού και την επιθυμία για πρωτοκαθεδρία. Επί της ουσίας, θα αναλυθούν οι ηγεμονικές τάσεις της αρχαίας Αθήνας μέσα από την σύγκρουση με τους Μηλίους, όπως, αυτή καταγράφεται από τον Θουκυδίδη², ενώ, για τις ΗΠΑ θα αναλυθεί ο πόλεμος έναντι του Ιράκ το 2003. Η πρόκληση έγκειται στο γεγονός ότι θα γίνει προσπάθεια για σύγκριση ανόμοιων περιπτώσεων ως προς την κοσμοσυστημική κλίμακα και ως προς το εξελικτικό τους γίνεσθαι πραγματικοτήτων. Παρ' όλα αυτά, η κοινή συνισταμένη αντανακλάται στα αίτια που προκαλούν τις τάσεις για περιφερειακή ή παγκόσμια ηγεμονία, τα οποία – μεταξύ άλλων - έχουν να κάνουν με το πολιτικό σύστημα και με το πως οι ανάγκες που δημιουργούνται από αυτό μπορούν να

² Σκουτερόπουλος Ν. Μ., Θουκυδίδη Ιστορία, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, σελ. 776 - 793

εξυπηρετηθούν και να καλυφθούν μέσα από την πρωτοκαθεδρία των υπό εξέταση περιπτώσεων σε περιφερειακό ή πλανητικό επίπεδο.

Πιο συγκεκριμένα και όσον αφορά τη σύγκριση, θα τηρηθεί η αναλογική μέθοδος, καθώς, διαφέρουν η κλίμακα και η φάση, όπου και εγγράφονται ξεχωριστά οι υπό εξέταση πολιτικές οντότητες. Η αρχαία Αθήνα εγγράφεται στην μικρή κλίμακα με πολιτειακό θεμέλιο την πόλη - κράτος, ενώ, η σύγχρονη Αμερική εγγράφεται στη μεγάλη κλίμακα με πολιτειακό θεμέλιο το έθνος – κράτος³. Συγχρόνως, η περίπτωση της Αθήνας του τέλους του 5^{ου} αιώνα συναρτάται με τη δυναμική της υπέρβασης του κρατοκεντρισμού και της μετάβασης στην οικουμένη, ενώ η Αμερική τοποθετείται στην πρώιμη φάση της εδραίωσης του κρατοκεντρικού φαινομένου. Μέσα από την καταγραφή των ηγεμονικών τάσεων της αρχαίας Αθήνας και της σύγχρονης Αμερικής, τόσο στο γενικότερο πλαίσιο όσο και στο πλαίσιο των περιπτώσιολογικών μελετών, θα εξετασθεί σε τι διαφέρει ή ομοιάζει η εξωτερική τους πολιτική, ποιοι είναι οι φορείς τους και ποιο το διακύβευμά τους και οι επιδιώξεις τους. Είναι κοινώς αποδεκτό ότι και οι δυο υπό εξέταση πολιτικές οντότητες χαρακτηρίζονται ως ηγεμόνες. Συνεπώς, το ερώτημα που προκύπτει είναι πως εγκαθιδρύεται και πως λειτουργεί η αμερικανική ηγεμονία σήμερα και πως η αθηναϊκή στην αρχαιότητα, καθώς, και σε τι αποσκοπεί η μια και σε τι η άλλη. Σύμφωνα με την κοσμοσυστημική γνωσιολογία, το δημοκρατικό πολιτικό σύστημα αντανακλάται στην αναγωγή της κοινωνίας σε ένα διαρκές πολιτικό σώμα, δηλαδή σε δήμο⁴. Το πολιτικό σύστημα των ΗΠΑ αυτοπροσδιορίζεται ως δημοκρατικό. Παρ' όλα αυτά, η αμερικανική κοινωνία δεν συγκροτεί δήμο. Άρα, το ερώτημα που προκύπτει είναι εάν οι ΗΠΑ έχουν δημοκρατικό πολιτικό σύστημα ή όχι και κατ' επέκταση ποιος κινεί τα νήματα της εξωτερικής πολιτικής ενός εκάστου και σε τι αποβλέπει ή με διαφορετική διατύπωση ποιος επωφελείται από αυτήν. Σε αυτό το σημείο προκύπτει και ο προβληματισμός του τί θα συνέβαινε αν η αμερικανική κοινωνία των πολιτών λάμβανε ή συμμετείχε στις αποφάσεις για την εξωτερική

³ Κοντογιώργης Γ., Το Ελληνικό Κοσμοσύστημα. Τόμος Α': Η κρατοκεντρική περίοδος της πόλης., Εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα, 2006, σελ. 37 - 51. Κοντογιώργης Γ., Η Δημοκρατία ως ελευθερία. Δημοκρατία και Αντιπροσώπευση., Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2007, σελ. 33 - 137.

⁴ Κοντογιώργης Γ., Η Δημοκρατία ως Ελευθερία. Δημοκρατία και Αντιπροσώπευση., Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2007, σελ. 33 - 34, 154 - 163.

πολιτική της χώρας. Πρόκειται, βεβαίως, για μια υπόθεση εργασίας που παραπέμπει στην φάση, την οποία διέρχεται ο κόσμος της εποχής μας, η οποία, όμως, δεν είναι απλώς ρητορική στο πεδίο της συγκριτικής πολιτικής. Συνεπώς, πώς θα έπρατταν στην εξωτερική τους πολιτική οι ΗΠΑ εάν το πολιτικό τους σύστημα ήταν δημοκρατικό; Πώς έπραττε η Αθήνα στη δημοκρατία και πώς πριν από αυτήν, λ.χ. κατά την προσολώνεια εποχή; Η τελευταία έκανε περισσότερους πολέμους όταν εγκαθίδρυσε τη δημοκρατία ή πριν; Η διερώτηση αυτή συνδέεται με το σκοπό της ηγεμονίας, η οποία, όπως, ήδη υπαινίχθηκε συναρτάται με την φάση που διέρχεται ο ελληνικός κόσμος κατά την κλασική εποχή έναντι της φάσης που διέρχεται η εποχή μας.

Ο καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης κ. Γ. Κοντογιώργης αναφέρει χαρακτηριστικά ότι:

«Το περιεχόμενο του εκπλήσσοτος σε σύλληψη, οργάνωση και εφαρμογές αθηναϊκού χρηματιστικού και πολιτικού «ιμπεριαλισμού» στην ηγεσία του ενός εκ των δυο στρατηγικών πόλεων του ελληνικού κοσμοσυστήματος είναι αναγκαίο να υπογραμμιστεί ότι αποτελεί κατάκτηση σε όλα τα επίπεδα της δημοκρατίας ή, ορθότερα, του δήμου και όχι μιας διαφοροποιημένης ή αυτόνομης πολιτικής εξουσίας.»⁵

Η θέση αυτή επιβεβαιώνεται από τα γραπτά του ψευδο – Ξενοφώντος, ο οποίος, αφού, περιγράψει στην Αθηναίων Πολιτεία πως λειτουργούσε η αθηναϊκή δημοκρατία, καταγράφει αναλυτικά τον τρόπο με τον οποίο η Αθήνα ήλεγχε τις πρώτες ύλες και το εμπόριο και πως υποτάσσονταν σ' αυτήν και οι μεγάλες πόλεις και οι μικρές. Σημειώνει, επίσης, ότι ο «ιμπεριαλισμός» της αθηναϊκής δημοκρατίας στην ουσία αποτελούσε επιλογή του δήμου.⁶

Η ενδεικτική περιγραφή των ηγεμονικών τάσεων της αρχαίας Αθήνας που προηγήθηκε, εύκολα μπορεί να παραλληλιστεί με την σημερινή αμερικανική ηγεμονία. Σήμερα, οι ΗΠΑ επιθυμούν τον πλήρη έλεγχο πετρελαιοπαραγωγών κρατών με πρόφαση την εγκαθίδρυση της «δημοκρατίας» σε αυτές. Προσηλωμένοι

⁵ Κοντογιώργης Γ., Το Ελληνικό Κοσμοσύστημα. Τόμος Α': Η κρατοκεντρική περίοδος της πόλης., Εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα, 2006, σελ. 338 – 339

⁶ Κοντογιώργης Γ., Το Ελληνικό Κοσμοσύστημα. Τόμος Α': Η κρατοκεντρική περίοδος της πόλης., Εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα, 2006, σελ. 339 - 341

στην θεωρία της «δημοκρατικής ειρήνης», η οποία αναφέρεται κυρίως στην άμεση συνάφεια της δημοκρατίας με την ειρήνη και κατ' επέκταση με την κατάργηση του πολέμου, επενέβησαν στρατιωτικά για την ανατροπή του δικτατορικού καθεστώτος του Σαντάμ Χουσεΐν. Ωστόσο, τα πραγματικά αίτια που υποκίνησαν την αμερικανική στρατιωτική επέμβαση στο Ιράκ δεν ήταν η διάχυση των δημοκρατικών αρχών, αλλά, όπως αναφέρει ο Γ. Κοντογιώργης:

«Ο στρατηγικός έλεγχος του Ιράκ αποτελεί το προοίμιο ριζικών ανακατατάξεων στην ευρύτερη περιοχή που αφορά άμεσα όχι μόνον τα πετρέλαια, όπως νομίζεται, αλλά έναν κομβικό ζωτικό χώρο που συνδέει την Ευρώπη και την Αφρική με την Ασία. Αφορά, επίσης, την Ε.Ε. και τη Ρωσία.»⁷

Η διαπίστωση αυτή θα αναλυθεί περαιτέρω στο κεφάλαιο, στο οποίο θα εξετάσουμε τον πόλεμο των ΗΠΑ έναντι του Ιράκ.

1.3. Θεωρητικό υπόβαθρο και θεωρητικές αποσαφηνίσεις

Ένα από τα βασικά ερωτήματα που καλείται να απαντήσει η παρούσα μελέτη έχει να κάνει με το τί συμβαίνει όταν η ηγεμονεύουσα χώρα δεν έχει συναίσθηση και συνείδηση των ορίων της δύναμης. Η απάντηση προϋποθέτει, βεβαίως, να ορισθεί ως έννοια το φαινόμενο του ηγεμονισμού. Στην παρούσα μελέτη, υιοθετείται ο ορισμός που καταγράφεται από τον καθηγητή Διεθνών Σχέσεων Η. Κουσκουβέλη:

«Η ηγεμονία είναι η άσκηση της ηγεσίας επί μιας μικρής ή μεγάλης ομάδας κρατών, επί ενός πόλου, μικρού ή μεγάλου, του διεθνούς συστήματος. Προκύπτει κυρίως από την υπεροχή ισχύος που παρουσιάζει το ηγεμονικό κράτος και ως αποτέλεσμα είτε της άσκησης της, είτε συγκυριών του διεθνούς συστήματος. Η συνηθέστερη συγκυρία που οδηγεί στην ανάδειξη ενός ηγεμόνα είναι ένας μεγάλος ή συστημικός πόλεμος.»⁸

⁷ Κοντογιώργης Γ., Η νέα αγγλοσαξονική τάξη., Περιοδικό Τάσεις, Αθήνα, 2003

⁸ Κουσκουβέλης Η., Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2004, σελ. 192

Η παρούσα μελέτη αναφέρεται και στην επί το πλείστον ταυτόσημη στον ηγεμονισμό έννοια, τον ιμπεριαλισμό, όπως την ορίζει ο καθηγητής Διεθνών Σχέσεων Παναγιώτης Ήφαιστος:

«Ως 'ιμπεριαλισμός' ορίζεται η άνομη και καταχρηστική προσπάθεια μιας δύναμης να αποκτήσει συντελεστές ισχύος εκτός της επικράτειάς της. Η διεθνής κοινωνία όριζε και οριοθετούσε τον 'άνομο' και 'καταχρηστικό' με διάφορους τρόπους ανάλογα με τις εκάστοτε συγκυρίες. Έτσι, οριζόμενος ο ιμπεριαλισμός είναι βασικά συνώνυμος με τον διεθνολογικό όρο 'ηγεμονισμός'.»⁹

Υπάρχουν τρεις επιλογές για αυτόν που επιδιώκει τον ηγεμονισμό: ή να αυξήσει τους συντελεστές ισχύος του ή / και να δημιουργήσει συμμαχίες ηγεμονικού χαρακτήρα ή / και να διεξάγει πόλεμο έναντι των αντιπάλων του.¹⁰ Στις περιπτώσεις που εξετάζονται, ισχύει το τελευταίο. Με διαφορετική διατύπωση, ο Π. Ήφαιστος αναφέρει χαρακτηριστικά:

«(...) η συζήτηση του ηγεμονισμού και του πολέμου ή της σταθερότητας εντάσσεται στη λογική του κόστους – οφέλους εναλλακτικών εκατέρωθεν επιλογών.»

Με άλλα λόγια, *«κανένα κράτος που ενεργεί σύμφωνα με τα συμφέροντά του δεν θα ενεργήσει με τρόπο που θα προκαλέσει στον εαυτό του μεγαλύτερο κόστος από το αναμενόμενο όφελος.»¹¹*

Τί προκαλεί όμως την τάση για ηγεμονισμό; Η παρούσα βιβλιογραφία αναδεικνύει τον κρατοκεντρισμό ως ένα από τα κυριότερα αίτια που υποκινεί τις ηγεμονικές τάσεις και κατ' επέκταση τον πόλεμο¹². Το διεθνές σύστημα παρουσιάζει κάποια εγγενή αίτια που προκαλούν τον κρατοκεντρισμό, τα οποία προϋποθέτουν το ένα το άλλο. Πιο συγκεκριμένα, η έλλειψη μιας υπερ-κρατικής αρχής, η οποία θα κατείχε ρυθμιστικό ρόλο και θα καθόριζε εν πολλοίς την συμπεριφορά των κρατών,

⁹ Ήφαιστος Π., Η Κοσμοθεωρία των Εθνών. Συγκρότηση και συγκράτηση των κρατών, της Ευρώπης και του κόσμου., Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2009, σελ. 497

¹⁰ Κουσκουβέλης Η., Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2004, σελ. 189 και σχεδιάγραμμα σελ. 191

¹¹ Ήφαιστος Π., Ο πόλεμος και τα αίτιά του. Τα πολλά πρόσωπα του ηγεμονισμού και της τρομοκρατίας., Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2002, σελ. 107

¹² Κοντογιώργης Γ., Η κρίση της ειρήνης και οι ρίζες του πολέμου. Το ερμηνευτικό έλλειμμα της νεοτερικότητας., 2010

δημιουργεί αναρχία στο διεθνές σύστημα, το οποίο με τη σειρά του εντείνει τις ανταγωνιστικές και συγκρουσιακές συμπεριφορές των κρατών. Εκτός από την επίπονη και συνεχή επιδίωξη για ισχύ, τα κράτη καταφεύγουν στην αρχή της αυτοβοήθειας, σύμφωνα με την οποία θα πρέπει από μόνα τους να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα για την ασφάλειά τους και να εξισορροπήσουν τους αντιπάλους τους, γεγονός το οποίο αυξάνει την ανασφάλεια των άλλων κρατών, τα οποία θα προσπαθήσουν στο ίδιο πλαίσιο να αυξήσουν την ασφάλειά τους. Με τους όρους της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων, θα μπορούσε να ειπωθεί πως με αυτό τον τρόπο δημιουργούνται «διλήμματα ασφαλείας». Επομένως, η ασφάλεια ισούται με την επιβίωση και την διατήρηση της εδαφικής κυριαρχίας και της εθνικής ανεξαρτησίας.¹³

Μέσα σε αυτά τα πλαίσια και με όρους κοσμοσυστημικής γνωσιολογίας, οι οποίοι προσθέτουν τον παράγοντα «πολιτικό σύστημα», το παράδειγμα της δημοκρατικής Αθήνας στην αρχαιότητα επιβεβαιώνει το γεγονός πως όσο πιο ανθρωποκεντρικά ολοκληρωμένο είναι το πολιτικό σύστημα, τόσο μεγαλώνουν και οι ανάγκες της κοινωνίας, πράγμα που σημαίνει πως πρέπει συστηματικά να εξευρεθούν και οι ανάλογοι πόροι για την κάλυψη αυτών των αναγκών. Συνεπώς, μια δημοκρατία είναι επιρρεπής στους διακρατικούς πολέμους και επιδιώκει αυταρχικές διευθετήσεις περισσότερο από ένα ολιγαρχικά προσανατολισμένο και κατ' επέκταση εξουσιαστικά δομημένο πολιτικό σύστημα.¹⁴ Ωστόσο, η δημοκρατία της Αθήνας, όπως και αναλογικά οι ολιγαρχίες, επιχείρησαν να στηρίξουν την ηγεμονική τους «αυτοκρατορία» στον ιδεολογικό πατριωτισμό, επιβάλλοντας δημοκρατίες ή ενισχύοντας τις δημοκρατικές παρατάξεις στις πόλεις - κράτη. Εξάγοντας συμπληρωματική «δημοκρατική» ασφάλεια στις σύμμαχες πόλεις, δεν ήταν αναγκασμένη να επιστρατεύει το οπλικό επιχείρημα για να συγκρατήσει τις σύμμαχες πόλεις στην ηγεμονία της.¹⁵

¹³ Waltz N. K., Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2011, σελ. 10 – 12 (Εισαγωγή, Πλατιάς Α.)

¹⁴ Κοντογιώργης Γ., Η κρίση της ειρήνης και οι ρίζες του πολέμου. Το ερμηνευτικό έλλειμμα της νεοτερικότητας., 2010

¹⁵ Κοντογιώργης Γ., Το Ελληνικό Κοσμοσύστημα. Τόμος Α': Η κρατοκεντρική περίοδος της πόλης., Εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα, 2006, σελ. 341 - 349.

Όσον αφορά το αμερικανικό πολιτικό σύστημα, καλείται να επικεντρωθεί στις οικονομικές και πολιτικές παραμέτρους που καθιστούν τη χώρα ηγεμόνα σε πλανητικό επίπεδο. Αυτό συμβαίνει, γιατί, όπως θα αποδειχθεί και στη συνέχεια, έστω κι αν το πολιτικό σύστημα των ΗΠΑ είναι προ - αντιπροσωπευτικό¹⁶, υπερέχει των δεσποτικών ή των αυταρχικών ή των ολοκληρωτικών συστημάτων, τα οποία θέτουν την κοινωνία σε πολιτική αδυναμία χωρίς να απολαμβάνει καμία περιοχή της ελευθερίας. Συνεπώς, το πολιτικό σύστημα των ΗΠΑ εξυπηρετεί τους ανοιχτούς θεσμούς και τα ανοιχτά σύνορα που επικουρούν τις ηγεμονικές της τάσεις. Κατά την ίδια έννοια, συντάσσεται με την «ελεύθερη αγορά» που κινείται εφεξής σε πλανητικό επίπεδο για τον λόγο ότι η χώρα αυτή κατέχει την ηγεσία του οικονομικού γίγνεσθαι. Για να γίνουν αντιληπτές οι πιο πάνω διαπιστώσεις θα πρέπει να γίνει αναφορά στις έννοιες και στους ορισμούς που καλύπτει η κοσμοσυστημική γνωσιολογία, καθώς, και ποιες από τις παραμέτρους της θα χρησιμοποιηθούν στις περιπτωσιολογικές μελέτες.

Πιο συγκεκριμένα, η παρούσα μελέτη προσεγγίζει το φαινόμενο του ηγεμονισμού με γνώμονα την κοσμοσυστημική γνωσιολογία, η οποία:

«(...) προσεγγίζει τον κόσμο υπό το πρίσμα του συνόλου των κοινωνιών, οι οποίες έχουν κοινά θεμέλια / παραμέτρους, ιδεολογικές και θεσμικές ορίζουσες, δηλαδή, εσωτερική συνοχή και αυτάρκεια. Το σύνολο των κοινωνιών αυτών το αποκαλούμε Κοσμοσύστημα.»¹⁷

Εδώ, μας ενδιαφέρει κυρίως η κρατοκεντρική περίοδος του ανθρωποκεντρικού κοσμοσυστήματος, καθώς σ' αυτήν εντάσσεται η οντολογία των υπό εξέταση περιπτώσεων. Αρχικά, η έννοια του «ανθρωποκεντρικού κοσμοσυστήματος», το οποίο απαντάται στην μικρή και στην μεγάλη κλίμακα, αντανακλάται στις κοινωνίες εκείνες που συγκροτούνται με υπόβαθρο την ελευθερία, δηλαδή, όσο πιο ανθρωποκεντρική είναι μια κοινωνία, τόσο περισσότερες περιοχές της ελευθερίας

¹⁶ Η τυπολογία των πολιτικών συστημάτων που χρησιμοποιείται στην παρούσα μελέτη αναλύεται στις επόμενες σελίδες.

¹⁷ Κοντογιώργης Γ., Η κρίση της ειρήνης και οι ρίζες του πολέμου. Το ερμηνευτικό έλλειμμα της νεοτερικότητας., 2010

απολαμβάνει.¹⁸ Έπειτα, «με τον όρο κρατοκεντρισμός ορίζουμε την προσέγγιση του συνόλου κοσμοσυστήματος ως του αθροίσματος των πολιτικά συγκροτημένων (ή κρατικών) κοινωνιών που συνυπάρχουν στο εσωτερικό του και εν προκειμένω στον πλανήτη γη.» Ο κρατοκεντρισμός αντιπροσωπεύει την πρώτη φάση στην εξέλιξη του ανθρωποκεντρικού κοσμοσυστήματος, την οποία ακολουθεί η οικουμένη.¹⁹

Πιο σφαιρικά, το ανθρωποκεντρικό κοσμοσύστημα ή ελληνικό κοσμοσύστημα μικρής κλίμακας διακρίνεται σε δυο φάσεις: την κρατοκεντρική και την οικουμενική. Η υπό εξέταση σύγκρουση των Αθηναίων και των Μηλίων στην αρχαιότητα, τοποθετεί την Αθήνα στην πρώτη φάση του ανθρωποκεντρικού κοσμοσυστήματος, δηλαδή, την κρατοκεντρική - πλην όμως εγγράφεται στο τελικό σημείο της δημοκρατικής της ολοκλήρωσης εντός της πόλεως κράτους. Επίσης, «η κρατοκεντρική φάση καταγράφει τη διαδικασία ανθρωποκεντρικής ολοκλήρωσης εντός του πρωτογενούς πολιτειακού μορφώματος της πόλης – κράτους.»²⁰

Η σύγχρονη Αμερική τοποθετείται επίσης στο ανθρωποκεντρικό κοσμοσύστημα που ανάγεται, όμως, στη φάση της εθνοκρατικής ή μεγάλης κοσμοσυστημικής κλίμακας με πολιτειακό θεμέλιο το έθνος κράτος, το οποίο «προήλθε από τη μετακένωση των παραμέτρων του ανθρωποκεντρικού κοσμοσυστήματος μικρής κλίμακας στην ευρωπαϊκή δεσποτεία. Η ανασύνταξη του ανθρωποκεντρικού κοσμοσυστήματος στη βάση της μεγάλης κλίμακας επέτρεψε σ' αυτό να επιβληθεί στο σύνολο του πλανήτη. Η φάση που διέρχεται σήμερα είναι η πρωτο-αν-θρωποκεντρική, εδράζεται δηλαδή στη βασική, την ατομική ελευθερία. Αφενός είναι κρατοκεντρικά συντεταγμένο και αφετέρου η πολιτεία του δομείται με θεμέλιο την προ-αντιπροσωπευτική και προφανώς προ-δημοκρατική συγκρότηση της σχέσης μεταξύ κοινωνίας και πολιτικής.»²¹ Τόσο δηλαδή η συγκρότηση του πολιτειακού γίνεσθαι της αρχαίας Αθήνας σε πόλη – κράτος, όσο και η εθνοκρατική συγκρότηση του

¹⁸ Κοντογιώργης Γ., Το Ελληνικό Κοσμοσύστημα. Τόμος Α': Η κρατοκεντρική περίοδος της πόλης., Εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα, 2006, σελ. 37 - 46

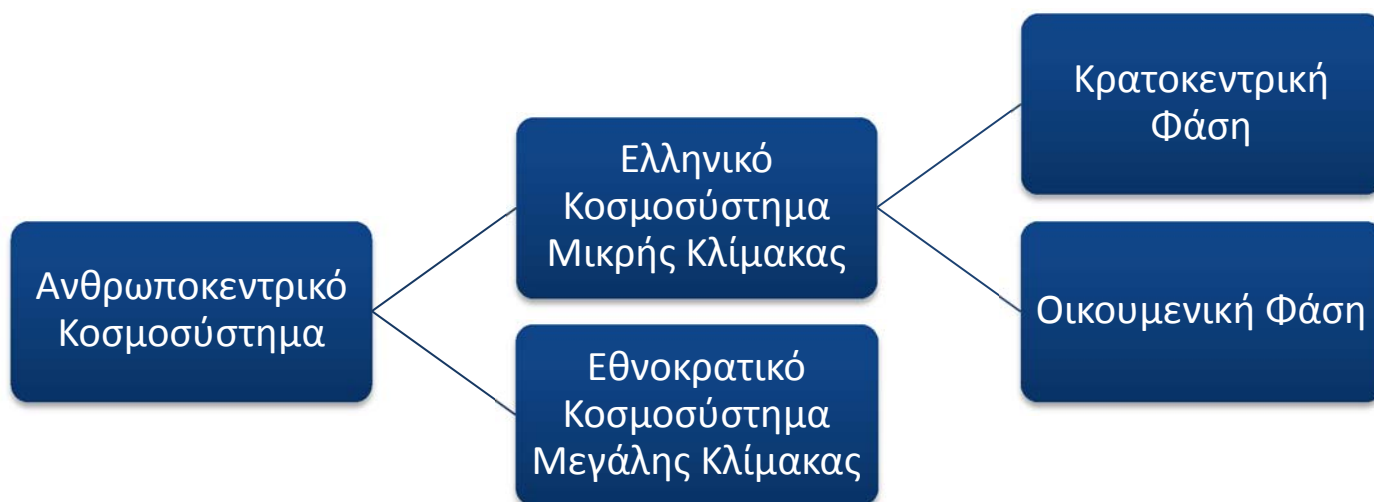
¹⁹ Κοντογιώργης Γ., Η κρίση της ειρήνης και οι ρίζες του πολέμου. Το ερμηνευτικό έλλειμμα της νεοτερικότητας., 2010

²⁰ Κοντογιώργης Γ., Το Ελληνικό Κοσμοσύστημα. Τόμος Α': Η κρατοκεντρική περίοδος της πόλης., Εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα, 2006, σελ. 40

²¹ Κοντογιώργης Γ., Η ελληνική δημοκρατία του Ρήγα Βελεστινλή., Εκδόσεις Παρουσία, Αθήνα, 2008, σελ. 267 - 273

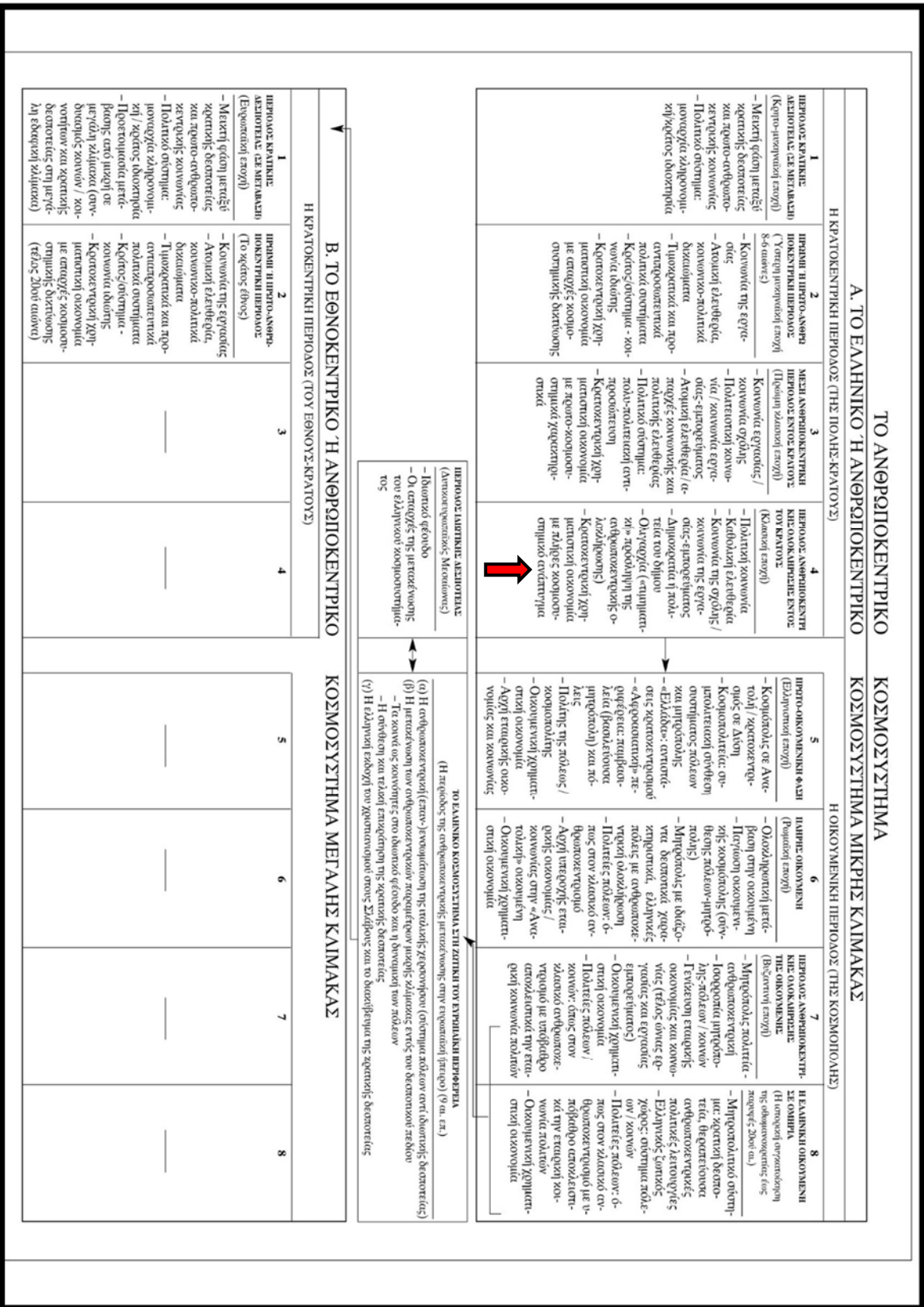
σύγχρονου κράτους των ΗΠΑ είναι κρατοκεντρικά δομημένες, έστω κι αν η φάση και τα αίτια του κρατοκεντρισμού για την κάθε περίπτωση είναι διαφορετικά.

Διάγραμμα 1.1.:

Σημ.: Στην παρούσα μελέτη εξετάζουμε το ελληνικό κοσμοσύστημα μικρής κλίμακας στην κρατοκεντρική του φάση, καθώς εκεί εμπίπτει η περιπτωσιολογική μας μελέτη για την αρχαία Αθήνα. Επιπρόσθετα, μας ενδιαφέρει το εθνοκρατικό κοσμοσύστημα μεγάλης κλίμακας, στο οποίο εμπίπτει η σύγχρονη Αμερική. Όπως προαναφέρθηκε, η κοινή παράμετρος των περιπτώσεων που μελετάμε είναι η κρατοκεντρική συγκρότησή τους. Τόσο η μικρή όσο και η μεγάλη κοσμοσυστημική κλίμακα αποτελούν οργανικό μέρος του συνόλου ανθρωποκεντρικού κοσμοσυστήματος, με την έννοια ότι η μεγάλη κλίμακα στοιχίζεται ως φάση του εν γένει ανθρωποκεντρικού κοσμοσυστήματος.

Πίνακας 1.1.22:

22 Κοντογώργης Γ., Η Δημοκρατία ως Ελευθερία. Δημοκρατία και Αντιπροσώπηση, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2007, σελ.

Σε αυτό το σημείο, προκύπτουν εύλογα ερωτήματα, όπως, το ποια είναι τα αίτια του κρατοκεντρισμού, ποια είναι ακριβώς η κοινή συνισταμένη της αρχαίας Αθήνας και της σύγχρονης Αμερικής που τις τοποθετεί στην κρατοκεντρική φάση της εποχής τους και πώς ο κρατοκεντρισμός συνδέεται με την επιθυμία για ηγεμονία. Η κοσμοσυστημική γνωσιολογία δίνει αυτές τις απαντήσεις διά μέσου της διασύνδεσης του πολιτικού συστήματος με την ύπαρξη των ηγεμονικών τάσεων. Με άλλα λόγια, ανάλογα με τον τύπο του πολιτικού συστήματος στο εσωτερικό μιας πολιτικής οντότητας, καθορίζονται εν πολλοίς οι επιδιώξεις της στο εξωτερικό, το ποσοστό της εξωστρέφειάς της και οι τάσεις της για ηγεμονία, είτε περιφερειακή, είτε πλανητική. Αρχικά, η κοσμοσυστημική γνωσιολογία, βασισμένη στην αρχαία ελληνική γραμματεία, διακρίνει τα πολιτικά συστήματα σε προ-αντιπροσωπευτικά, αντιπροσωπευτικά και δημοκρατικά με βασικό θεμέλιο την ύπαρξη ή μη της ελευθερίας.²³ Έπειτα, με βάση την τυπολογία αυτή θα διακρίνουμε ποια είναι τα πολιτικά συστήματα εκείνα που προωθούν την εξωστρέφεια και τις ηγεμονικές τάσεις.

Στα προ-αντιπροσωπευτικά πολιτικά συστήματα, το κράτος κατέχει το ίδιο το πολιτικό σύστημα και την πολιτική κυριαρχία. Η κοινωνία είναι ιδιώτης και εκτός των πολιτικών πραγμάτων, γεγονός που την καθιστά σε πολιτική αδυναμία. Ένα τέτοιο πολιτικό σύστημα ήταν αυτό του Δράκοντα στην αρχαία Αθήνα, για το οποίο μας εξιστορεί ο Αριστοτέλης στην «Αθηναίων Πολιτεία» πως για να δανειοδοτηθεί κάποιος την εποχή εκείνη έπρεπε να εκχωρήσει την ατομική του ελευθερία:

«Γιατί το πολίτευμα των Αθηναίων ήταν ολιγαρχικό από κάθε άποψη και πιο συγκεκριμένα οι φτωχοί ήταν υποδουλωμένοι στους πλούσιους, και οι ίδιοι και τα παιδιά και οι γυναίκες τους. Αυτοί ονομάζονταν πελάτες και εκτήμοροι, γιατί καλλιεργούσαν τα χωράφια των πλουσίων πληρώνοντας αυτό το ποσό. Όλη η γη ήταν στα χέρια των λίγων· και αν δεν μπορούσαν να πληρώσουν το μίσθωμα, και οι ίδιοι και τα παιδιά τους γίνονταν δούλοι. Όλα τα δάνεια συνάπτονταν με

²³ Κοντογιώργης Γ., Η Δημοκρατία ως Ελευθερία. Δημοκρατία και Αντιπροσώπευση., Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2007, σελ. 21 – 137.

αντάλλαγμα την προσωπική ελευθερία (του δανειζόμενου) μέχρι την εποχή του Σόλωνα, ο οποίος υπήρξε ο πρώτος προστάτης του λαού.»²⁴

Ειρήσθω εν παρόδω ότι το πολιτικό σύστημα της εποχής μας προσιδιάζει το πολιτικό σύστημα της περιόδου μεταξύ του Δράκοντα και του Σόλωνα, καθώς, η κοινωνία δεν συμμετέχει στη λήψη των πολιτικών αποφάσεων και καλείται να προσδώσει απλή νομιμοποίηση στο πολιτικό προσωπικό στα πλαίσια της εκλογικής διαδικασίας. Η διαπίστωση αυτή θα αναλυθεί περαιτέρω σε επόμενο κεφάλαιο.

Στα αντιπροσωπευτικά πολιτικά συστήματα, η κοινωνία ανάγεται σε δήμο, δηλαδή σε διαρκές πολιτικό σώμα, έτσι ώστε να αποκτά την ιδιότητα του εντολέα, γεγονός που της προσδίδει τη δυνατότητα να αποφασίζει για τα πολιτικά πράγματα. Ακολουθώντας, το πολιτικό προσωπικό αποκτά την ιδιότητα του εντολοδόχου, έτσι ώστε να εφαρμόζει τις αποφάσεις και την πολιτική βούληση του δήμου. Στα αντιπροσωπευτικά συστήματα, το πολιτικό προσωπικό λογοδοτεί στον δήμο για τις ενέργειες και τις πράξεις του και υπόκειται στην δικαιοσύνη αν αυτές δεν εναρμονίζονται με την πολιτική βούληση της κοινωνίας.²⁵ Αν παρακολουθήσουμε το παράδειγμα της αρχαίας Αθήνας, το αντιπροσωπευτικό σύστημα ήταν το βήμα προς τη δημοκρατία, καθώς, η ανάγκη για αλλαγή του πολιτικού συστήματος στην εποχή του Δράκοντα, προκάλεσε την επανάσταση και η επανάσταση ανέδειξε ένα καινούργιο νομοθέτη, τον Σόλωνα. Ο Σόλωνας, αφού, ανήγαγε την κοινωνία σε δήμο, καθιέρωσε την σχέση εντολέα και εντολοδόχου – όπως, αυτή αναλύθηκε πιο πάνω - και απαγόρευσε τα δάνεια που συνάπτονταν με αντάλλαγμα την ατομική ελευθερία εφαρμόζοντας τη «σεισάχθεια», καταργώντας έτσι τα δημόσια και ιδιωτικά χρέη. Περί τούτου, μας πληροφορεί ο Αριστοτέλης:

«Όταν έγινε κύριος των πολιτικών πραγμάτων, ο Σόλων ελευθέρωσε το λαό και για το παρόν και για το μέλλον, απαγορεύοντας τα δάνεια που συνάπτονταν με αντάλλαγμα την προσωπική ελευθερία, έθεσε σε εφαρμογή νόμους και κατάργησε

²⁴ Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, Αριστοτέλης, Αθηναίων Πολιτεία, Εκδότης Οδυσσεάς Χατζόπουλος, Αθήνα, 1993, σελ. 49, (2,2)

²⁵ Κοντογιώργης Γ., Η Δημοκρατία ως Ελευθερία. Δημοκρατία και Αντιπροσώπευση., Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2007, σελ. 138 - 166

τα χρέη, ιδιωτικά και δημόσια, μέτρα που οι Αθηναίοι ονόμασαν «σεισάχθεια», γιατί απέσεισαν το βάρος.»²⁶

Στη συνέχεια, όμως, για να μην επαναληφθεί το φαινόμενο της κυριαρχίας των ισχυρών της χρηματιστικής οικονομίας, ο Σόλωνας εγκαθίδρυσε το αντιπροσωπευτικό σύστημα που συνεπήγετο την θέσμιση της κοινωνίας των πολιτών σε δήμο/θεσμό της πολιτείας και την απόδοση σε αυτόν των αρμοδιοτήτων του εντολέα.

Στα δημοκρατικά πολιτικά συστήματα καταργείται η σχέση εντολέα και εντολοδόχου και η κοινωνία – δήμος αποκτά την καθολική πολιτική αρμοδιότητα. Στην αρχαία Αθήνα, η δημοκρατία εγκαθιδρύεται με την εμφάνιση του Κλεισθένη, ο οποίος διαίρεσε την Αττική σε δέκα φυλές για να έχουν οι περισσότεροι μερίδιο στην διακυβέρνηση. Ο Αριστοτέλης περιγράφει πολύ χαρακτηριστικά την επικράτηση του δήμου στην εποχή του Κλεισθένη:

«Έτσι ο λαός απέκτησε τον έλεγχο των κοινών κι ο Κλεισθένης έγινε αρχηγός και προστάτης του λαού.»²⁷

Συνεπώς, σε μια δημοκρατική πολιτεία, ο δήμος κατέχει το πολιτικό σύστημα και εφαρμόζει ο ίδιος τις πολιτικές του αποφάσεις.²⁸

Όπως προαναφέρθηκε, η κοσμοσυστημική γνωσιολογία συνδέει τον τύπο του πολιτικού συστήματος με την έννοια της ελευθερίας. Όπως αναφέρει ο Γ. Κοντογιώργης:

«η ελευθερία ορίζεται ως αυτονομία, ως το γινόμενο της αυτοκαθοριστικής δυνατότητας του ανθρώπου. (...) Η ελευθερία διακρίνεται στην ατομική, κοινωνική και στην πολιτική της διάσταση. Η ατομική, αφορά στις προσωπικές επιλογές του κοινωνικού ανθρώπου. Η κοινωνική ανάγεται στις συμβάσεις, που συνάπτει το άτομο με υποσυστήματα (π.χ. στον τομέα της εργασίας). Η πολιτική, καλύπτει τη

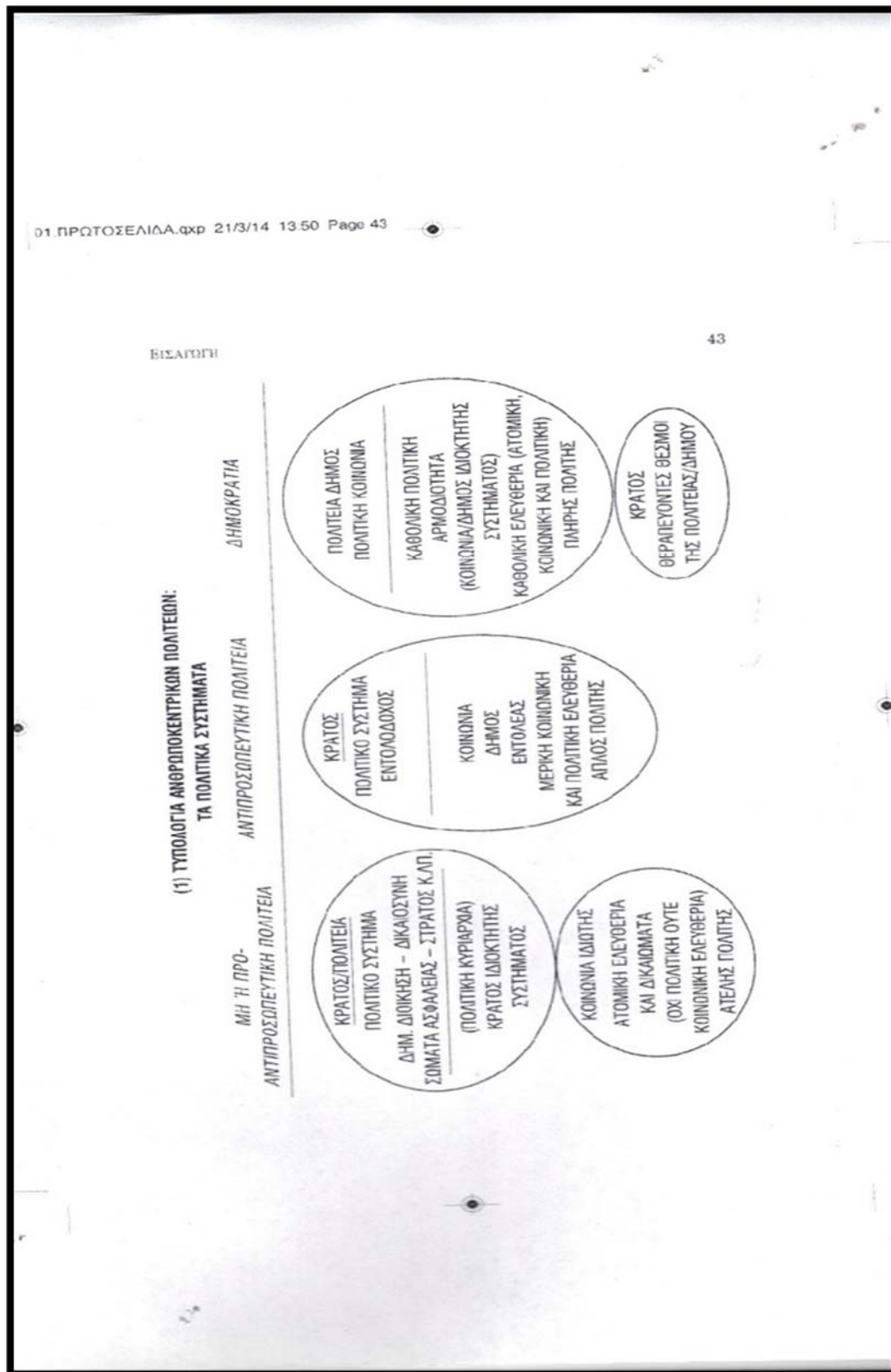
²⁶ Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, Αριστοτέλης, Αθηναίων Πολιτεία, Εκδότης Οδυσσεάς Χατζόπουλος, Αθήνα, 1993, σελ. 57, (6,1)

²⁷ Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, Αριστοτέλης, Αθηναίων Πολιτεία, Εκδότης Οδυσσεάς Χατζόπουλος, Αθήνα, 1993, σελ. 93, (20,4)

²⁸ Κοντογιώργης Γ., Η Δημοκρατία ως Ελευθερία. Δημοκρατία και Αντιπροσώπευση., Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2007, σελ. 41 - 137

σχέση του ατόμου με το όλον. Η σωρευτική απόλαυση της ατομικής, κοινωνικής και πολιτικής ελευθερίας αποδίδεται με την έννοια της καθολικής ελευθερίας.»²⁹

²⁹ Κοντογιώργης Γ., Η ελληνική δημοκρατία του Ρήγα Βελεστινλή., Εκδόσεις Παρουσία, Αθήνα, 2008, σελ. 267 - 273

³⁰ Κοντογιώργης Γ., Οι Ολιγάρχες. Η δυναμική της υπέρβασης και η αντίσταση των συγκατανευσιφάγων., Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2013, σελ. 43

Συνεπώς, συνδυαστικά με την τυπολογία των πολιτικών συστημάτων, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι την ατομική ελευθερία την συναντάμε στις προ – αντιπροσωπευτικές πολιτείες, στις οποίες οι κοινωνίες δεν συνίστανται σε πολιτικό σώμα ώστε να βρίσκονται σε πολιτική αδυναμία και να απέχουν από τα πολιτικά πράγματα. Άρα, στα συστήματα αυτά εκλείπουν οι άλλες δυο περιοχές της ελευθερίας, η κοινωνική και η πολιτική. Στα αντιπροσωπευτικά συστήματα, στα οποία καθιερώνεται η σχέση εντολέα και εντολοδόχου, η κοινωνία απολαμβάνει την ατομική ελευθερία και τις άλλες δυο περιοχές μερικώς, καθώς, ο εντολοδόχος - δηλαδή το πολιτικό προσωπικό – είναι αυτός που εφαρμόζει τις πολιτικές αποφάσεις του δήμου, εν αντιθέσει με τις δημοκρατικές πολιτείες, όπου ο πυρήνας του συστήματός τους είναι η καθολική ελευθερία πράγμα που σημαίνει ότι καλύπτονται και οι τρεις περιοχές της ελευθερίας στον υπέρτατο βαθμό. Συνεπώς, το ταυτολογικό ισοδύναμο της δημοκρατίας είναι η καθολική ελευθερία· χωρίς αυτή δεν υφίσταται ούτε η δημοκρατία. Αυτό είναι και το παράδοξο της εποχής μας: ενώ δεν καλύπτονται και οι τρεις περιοχές της ελευθερίας, παρά μόνο η ατομική, το νεότερο πολιτικό σύστημα επιμένει να αυτοαποκαλείται ως δημοκρατικό! Η διαπίστωση αυτή θα αναλυθεί περαιτέρω στο τελευταίο κεφάλαιο.

Με βάση τα προλεχθέντα και όσον αφορά τις περιπτωσιολογικές μελέτες, το πολιτικό σύστημα στην αρχαία Αθήνα, στον υπό εξέταση χωροχρόνο, ήταν δημοκρατικό, καθώς, ο δήμος αποτελούσε τον ιδιοκτήτη του πολιτικού συστήματος και κατείχε έτσι την καθολική πολιτική αρμοδιότητα σε αντίθεση με το σύγχρονο κράτος των ΗΠΑ, όπου η αμερικανική κοινωνία δεν συγκροτεί δήμο, δηλαδή ένα διαρκές πολιτικό σώμα. Αντ' αυτού, το αμερικανικό πολιτικό σύστημα είναι βασισμένο στο πρότυπο της νεοτερικότητας³¹. Μέσα από τις περιγραφές της αρχαίας ελληνικής γραμματείας, διαπιστώνεται ότι ο δήμος ως κάτοχος της καθολικής πολιτικής αρμοδιότητας αποφάσιζε για την εξωτερική πολιτική της αρχαίας Αθήνας, γεγονός που αποτελεί την επαλήθευση της διαπίστωσης πως η αμερικανική κοινωνία δεν είναι συγκροτημένη σε ένα διαρκές πολιτικό σώμα,

³¹ Στη παρούσα μελέτη χρησιμοποιείται ο όρος της νεοτερικότητας με όμικρον για να αποδίδεται ορθότερα η έννοια του σύγχρονου, βλέπε Κοντογιώργης Γ., Το Ελληνικό Κοσμοσύστημα, Τόμος Α', Η κρατοκεντρική περίοδος της πόλης, 2006, σελ. 17.

καθώς, δεν λαμβάνει και πόσο μάλλον δεν εφαρμόζει την πολιτική της βούληση στα ζητήματα εξωτερικής πολιτικής της χώρας.

Ο Γ. Κοντογιώργης αναφέρει:

«Όσο η πολιτεία της Αθήνας εξελισσόταν ανθρωποκεντρικά γινόταν εξωστρεφής και επιχειρούσε να διοχετεύσει την ανάπτυξή της σε έναν συνεχώς διευρυνόμενο περιμετρικά ζωτικό χώρο. Η σταδιακή μετάβαση στην ανθρωποκεντρική και, περαιτέρω, στη δημοκρατική πολιτεία συνάδει με μια ανάλογη ανάπτυξη των παραμέτρων που επέβαλαν την ανάγκη της. (...) Η οικοδόμηση της οικονομικής «αυτοκρατορίας» της Αθήνας και η φιλοδοξία της να ηγεμονεύσει στο ελληνικό κοσμοσύστημα συμβαδίζουν με την εσωτερική της πορεία προς την ανθρωποκεντρική ολοκλήρωση που επάγεται η δημοκρατία.»³²

Σε αυτό το σημείο, θα ήταν παρενθετικά χρήσιμη η αναφορά στην έννοια της χρηματιστικής ή νομισματικής οικονομίας, δηλαδή της οικονομίας εκείνης που εισάγει το νόμισμα, δηλαδή το χρήμα. Αυτό που χρήζει διερεύνησης είναι πως η νομισματική οικονομία - ως η οικονομία του ανθρωποκεντρικού κοσμοσυστήματος - συμβάλλει στον τύπο και στην λειτουργία του πολιτικού συστήματος και ως εκ τούτου στην ανάδειξη ηγεμονικών τάσεων.

Σε ό,τι αφορά στη φάση της μεγάλης κλίμακας, διαπιστώνουμε ότι η τυπολογία των πολιτειών περιορίζεται στην μονοσήμαντη εκδοχή της εκλόγιμης ή μοναρχουμένης ολιγαρχίας, η οποία διαφοροποιείται αποκλειστικά ως προς τις ειδικότερες εκδηλώσεις της. Αγνοεί, επομένως, τα στάδια της αντιπροσώπευσης και της δημοκρατίας. Κατά τούτο και όσον αφορά το πολιτικό σύστημα των ΗΠΑ, δύσκολα μπορεί να γίνει αποδεκτός ο ισχυρισμός ότι η συγκρότησή του προσιδιάζει την δημοκρατική πολιτεία. Η αμερικανική κοινωνία, όπως, επισημάνθηκε ήδη αρκετές φορές, δεν συγκροτεί δήμο και δεν συμμετέχει στην λήψη των πολιτικών αποφάσεων, ιδιαίτερα στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής. Την πολιτική κυριαρχία κατέχει σε απόλυτο βαθμό, ο Πρόεδρος, το Κογκρέσο και σε λιγότερο βαθμό τα

³² Κοντογιώργης Γ., Η κρίση της ειρήνης και οι ρίζες του πολέμου. Το ερμηνευτικό έλλειμμα της νεοτερικότητας., 2010

υπόλοιπα θεσμικά όργανα του αμερικανικού κράτους. Παρ' όλα αυτά, όπως, επισημαίνεται από τον Γ. Κοντογιώργη στο βιβλίο του «Οι ολιγάρχες»,

« (...) είναι δυνατόν ένα πολιτικό σύστημα να είναι ολιγαρχικά και μάλιστα μοναρχικά δομημένο, δηλαδή με όρους διαφοροποιημένης από την κοινωνία ιδιοκτησίας - που νέμεται κάποια τρίτη αυτόνομη ομάδα – πλην όμως ως προς τις πολιτικές του να μην αναφέρεται στην ολιγαρχική κοινωνική τάξη. Να ακολουθεί για συγκεκριμένους λόγους πολιτικές που είναι εναρμονισμένες με το συμφέρον του κοινού λαού ή ακόμη και με το λαϊκό πρόταγμα.»³³

Για παράδειγμα, αν συγκρίνουμε την σύγχρονη Ελλάδα με τις ΗΠΑ, σίγουρα οι πολιτικές στην Αμερική έχουν περισσότερες κοινωνικές αναφορές απ' ότι στην Ελλάδα. Αυτό, όμως, δεν αποκαθιστά την προ-αντιπροσωπευτική πολιτεία στην οποία αντανακλάται στο πολιτικό σύστημα των ΗΠΑ. Άρα, συνεχίζοντας στο ίδιο πλαίσιο, θα μπορούσε να ειπωθεί πως την ηγεμονία δεν την επιζητεί μόνο η δημοκρατία, αλλά, και ο κρατοκεντρισμός. Το ζήτημα είναι να διερευνηθούν οι διαφορές ή οι ομοιότητες που υπάρχουν στην κρατοκεντρική συμπεριφορά μιας δημοκρατικής και μιας προ-αντιπροσωπευτικής πολιτείας και επίσης να αναζητηθούν τα κίνητρά τους. Η διερεύνηση αυτή αποκαλύπτεται κεφαλαιώδης, καθόσον, αντανακλούν διαφορετικά στάδια και συνακόλουθα διαφορετικές προτεραιότητες των κοινωνιών τους.

1.4. Στοχοθεσία των επόμενων κεφαλαίων

Στα επόμενα κεφάλαια, θα διερευνηθούν εις βάθος οι περιπτωσιολογικές μελέτες και αφού γίνει εκτενής αναφορά πρώτα στα ιστορικά γεγονότα, θα καταγραφούν οι ομοιότητες και οι διαφορές των σωμάτων που λαμβάνουν τις αποφάσεις για την εξωτερική πολιτική, τα οποία προσαρμόζονται ανάλογα με το πολιτικό σύστημα και πως αυτό οδηγεί στην βαθύτερη επιθυμία για ηγεμονισμό. Όπως προαναφέρθηκε, με αυτό τον τρόπο, θα γίνει προσπάθεια να καταγραφεί η συμπεριφορά μιας δημοκρατικής και μιας μη προ-αντιπροσωπευτικής πολιτείας στον κρατοκεντρισμό και να αναζητηθούν οι επιδιώξεις και τα κίνητρά τους. Ένα τέτοιο εγχείρημα απαιτεί

³³ Κοντογιώργης Γ., Οι Ολιγάρχες. Η δυναμική της υπέρβασης και η αντίσταση των συγκατανευσιφάγων., Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2013, σελ. 18

την ανάλυση του πολιτικού συστήματος των περιπτωσιολογικών μελετών, την καταγραφή των ομοιοτήτων και των διαφορών, πως αναδεικνύονται οι τάσεις για ηγεμονία και αν τελικά καταφέρνουν να ηγεμονεύσουν στις περιοχές που εξετάζονται, η δε αρχαία Αθήνα στην Μήλο και η μεν σύγχρονη Αμερική στο Ιράκ.

2. Οι ηγεμονικές τάσεις της αρχαίας Αθήνας

2.1. Ο Παναγιώτης Κονδύλης και η σύγκρουση των Αθηναίων και των Μηλίων (416 π.Χ.).

«Όταν καθιερωμένοι θεσμοί και παμπάλαια έθιμα παραμερίζονται στο άψε – σβήσε, όταν τα ιερά δεσμά της θρησκείας και της ηθικής καταρρακώνονται αιφνίδια, όταν ακόμα και οι λέξεις αλλάζουν τη σημασία τους – τότε γίνεται ηλίου φαεινότερον ότι όλα αυτά είναι τεχνητές κατασκευές και θεσμίσεις, όχι γεννήματα της Φύσης. Πίσω από το σκισμένο προσωπίο των θεσμίσεων προβάλλει τώρα το αληθινό πρόσωπο της Φύσης: είναι το πρόσωπο των Αθηναίων όταν ζητούν από τους Μηλίους να υποταγούν. Δεν το ζητούν με τη συνείδησή τους βεβαρημένη, δεν πιστεύουν ότι έτσι παραβιάζουν τη θεία τάξη, γιατί η θεία ή φυσική τάξη ο εσώτερος νόμος του Όντος είναι ακριβώς ο νόμος του ισχυρότερου.»³⁴

2.2. Αρχαία Αθήνα

Η αρχαία Αθήνα, δια μέσου της μακράς ιστορικής της πορείας, μετέφερε το μήνυμα του πολιτισμού της σε ολόκληρη την οικουμένη μέσα από την δημοκρατία, τους θεσμούς, το εμπόριο και τα επιβλητικά της οικοδομήματα. Υπήρξε μια τεράστια έξαρση πολιτισμού που επίκεντρό της είχε την ανάπτυξη των τεχνών και των γραμμάτων, γεγονός που οφείλεται στον τρόπο που λειτουργούσε η πόλη, τόσο εσωτερικά, όσο και εξωτερικά. Οι συνθήκες καθολικής πολιτικής αρμοδιότητας του δήμου, οι οποίες πήγαζαν από το δημοκρατικό πολιτικό σύστημα της πόλης, επέτρεπαν στο κοινωνικό σώμα να λαμβάνει αποφάσεις, τόσο για τα εσωτερικά ζητήματα, όσο και για τα ζητήματα της εξωτερικής πολιτικής. Αυτό ήταν κάτι που δημιουργούσε την ανάγκη για εξωστρέφεια και επικοινωνία, όχι μόνο με τον υπόλοιπο ελληνικό κόσμο, αλλά, και με πολιτισμούς πέρα από αυτόν. Οι εμπορικές συναλλαγές δια μέσου και του ισχυρού ναυτικού, συνέβαλαν στην ανάπτυξη της χρηματιστικής οικονομίας και κατ' επέκταση στην τεράστια εισροή πλούτου στην Αθήνα και την ταχεία οικονομική ανάπτυξη.

³⁴ Κονδύλης Π., Πλανητική Πολιτική μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, Εκδόσεις Θεμέλιο, 1992, σελ.52

Έτσι, αναπτύχθηκε και ο τομέας της αρχιτεκτονικής με αποκορύφωμα την οικοδόμηση του Παρθενώνα, ενός από τα πιο επιβλητικά μνημεία στον κόσμο που αποτελεί μέχρι σήμερα πηγή έμπνευσης για μηχανικούς και αρχιτέκτονες, ιστορικούς και αρχαιολόγους. Χρειάστηκαν είκοσι χιλιάδες τόνοι μαρμάρου Πεντέλης και οκτώ ολόκληρα χρόνια για να αποπερατωθεί. Κόστισε περίπου το αντίστοιχο ποσό των τετρακοσίων εκατομμυρίων δολαρίων. Στο εσωτερικό του φύλαττε το υπέρτατο σύμβολο της πόλης: το άγαλμα της θεάς Αθηνάς, ύψους δέκα μέτρων, καλυμμένο με χρυσό και ελεφαντόδοντο.

Οι Αθηναίοι οικοδόμησαν, επίσης, την «αρχαία αγορά» που εκτός από πολυσύχναστος εμπορικός χώρος, αποτελούσε πολιτικό και κοινωνικό κέντρο. Στον ίδιο χώρο δεσπόζει ο ναός του Ηφαίστου - αφιερωμένος στους τεχνίτες - το Θησείο, το βουλευτήριο, εντός του οποίου στηνόταν το Λαϊκό Δικαστήριο. Στον λόφο της Πνύκας συνεδρίαζε ο δήμος και εκεί λάμβανε τις πολιτικές του αποφάσεις. Η χρήση του όρου «*εκκλησία του δήμου*» γινότανε για κάθε συνεδρίαση αυτού του θεσμικού οργάνου. Εκεί, κάθε Αθηναίος πολίτης, ανεξαρτήτως κοινωνικής τάξης και εισοδήματος, συμμετείχε στην λήψη των αποφάσεων, ενώ, είχε και την ευχέρεια να πάρει νομοθετική πρωτοβουλία, την οποία έθετε σε ενέργεια διατυπώνοντας την πρότασή του στην εκκλησία του δήμου. Έτσι, αν ο δήμος έκανε αποδεκτή την πρόταση, την παρέπεμπε στη Βουλή, η οποία λειτουργούσε ως «*νομοπαρασκευαστική επιτροπή*». Εν συνεχεία, αν εγκρινόταν από την πλειοψηφία του δήμου, τότε η πρόταση – νομοσχέδιο γινόταν ψήφισμα (νόμος). Ο δήμος λάμβανε, μεταξύ άλλων, αποφάσεις και για θέματα που αφορούσαν την ασφάλεια της πόλης, την λειτουργία των θεσμών, τον έλεγχο του πολιτικού προσωπικού, την εξωτερική πολιτική, τον πόλεμο και την ειρήνη.³⁵

2.3. Η σύγκρουση των Αθηναίων και των Μηλίων το 416 π. Χ.

Όπως πολλάκις προαναφέρθηκε, η αρχαία Αθήνα επιθυμούσε να ηγεμονεύσει στον ελληνικό κόσμο μέσα από την ενδυνάμωση της Αθηναϊκής Συμμαχίας έναντι των Λακεδαιμονίων. Η επιθυμία των Αθηναίων να καταστούν ηγεμονική δύναμη στην

³⁵ Σακελλάριος Μ. Β., Η Αθηναϊκή Δημοκρατία., Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 2000, σελ. 155 - 170

περιοχή, καταγράφεται λεπτομερώς από τον Θουκυδίδη, του οποίου, αν και το έργο παρέμεινε ημιτελές λόγω του θανάτου του, προσδίδει μια εκτενή ανάλυση της στρατηγικής της αρχαίας Αθήνας. Ο Θουκυδίδης, γόνος καλής οικογένειας με μεταλλεία χρυσού στο Παγγαίο όρος, στη Θράκη, εξιστορεί τα γεγονότα του Πελοποννησιακού Πολέμου και γίνεται ο ιδανικός δάσκαλος της ιστορικής ανάλυσης, ο πολιτικός στοχαστής της αθηναϊκής δημοκρατίας και του φαινομένου του διακρατικού ιμπεριαλισμού. Με τον πιο παραστατικό τρόπο, ο Θουκυδίδης καταγράφει στον διάλογο μεταξύ των πρέσβων της Αθήνας και της Μήλου, πως μια ισχυρή και ηγεμονεύουσα δύναμη μπορεί να επιβληθεί στον ανίσχυρο και αδύναμο εχθρό της.

Όπως αναφέρει ο Ήφαιστος Π.:

«Δεν είναι τυχαίο ότι όλα σχεδόν τα εισαγωγικά κείμενα στην επιστήμη των Διεθνών Σχέσεων παραθέτουν αποσπάσματα από το κορυφαίο αυτό κείμενο του Θουκυδίδη. (...) κορυφαία στιγμή διεθνολογικού στοχασμού στη βάση του οποίου έκτοτε αναπτύσσονται τα περισσότερα κείμενα θεωρίας Διεθνών Σχέσεων. Ο αναγνώστης θα προσέξει ιδιαίτερα την οξυδέρκεια και τον βαθύτατο στοχασμό των διλημματικών εκτιμήσεων ως προς τα θέματα που αφορούν τις διακρατικές σχέσεις.»³⁶

2.4. Ο διάλογος³⁷ των Αθηναίων και των Μηλίων υπό το πρίσμα του πολιτικού συστήματος και της εξωτερικής πολιτικής της αρχαίας Αθήνας.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί διεξοδικά στο προηγούμενο κεφάλαιο, ο Αριστοτέλης μέσα από την Αθηναίων Πολιτεία καταγράφει την εξέλιξη του πολιτικού συστήματος στην αρχαία Αθήνα με αφετηρία την εποχή του Δράκοντα. Με άλλα λόγια, περιγράφει την πορεία μιας ολιγαρχίας ή καλύτερα μιας προ – αντιπροσωπευτικής πολιτείας προς τη δημοκρατία. Η περίοδος που ερευνάται στην

³⁶ Ήφαιστος Π., Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων: Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2000, σελ. 62

³⁷ Για τον διάλογο των Αθηναίων και των Μηλίων βλπ. παράρτημα σελ. από Σκουτερόπουλος Ν. Μ., Θουκυδίδη Ιστορία, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, 2011, σελ. 776 - 793

παρούσα μελέτη αντανακλάται στην κρατοκεντρική περίοδο της πόλης με ολοκληρωμένο ανθρωποκεντρικό πρόσημο. Επί της ουσίας, εφαρμόστηκε η δημοκρατική αρχή στην μικρή κλίμακα της πόλης³⁸. Οι Αθηναίοι απολάμβαναν την ελευθερία σε όλες τις τις περιοχές: την ατομική, την κοινωνική και την πολιτική. Έτσι, η συγκρότηση της αθηναϊκής κοινωνίας σε διαρκές πολιτικό σώμα, δηλαδή σε δήμο, της επιτρεπόταν να λαμβάνει αποφάσεις τόσο στα ζητήματα που αφορούσαν την εσωτερική πολιτική της πόλης, όσο και στα ζητήματα της εξωτερικής πολιτικής. Άλλωστε, όπως, μαρτυρεί και στα γραπτά του ο (Ψευδο) – Ξενοφών, ο πόλεμος ή ειρήνη ήταν αποκλειστική ευθύνη του δήμου.³⁹

Μια βαθύτερη ανάλυση οδηγεί στη διαπίστωση ότι η εξωτερική πολιτική της αθηναϊκής πολιτείας δεν βρίσκει την ίδια αντιστοιχία στο τρόπο λειτουργίας της στο εσωτερικό πεδίο. Η νεότερη σχολή σκέψης ισχυρίζεται πως το δημοκρατικό ιδεώδες δεν συνάδει με τον πόλεμο, γι' αυτό και οι νεότεροι στοχαστές υποστηρίζουν πως «οι δημοκρατίες δεν πολεμούν μεταξύ τους».⁴⁰ Εδώ, βέβαια, εμπίπτει και ο τρόπος που οι εν λόγω στοχαστές ορίζουν την δημοκρατία. Εν προκειμένω, ορίζουν την δημοκρατία με βάση το πολιτικό σύστημα της εποχής τους. Για παράδειγμα ο Alexis de Tocqueville ορίζει τη δημοκρατία με βάση το αμερικανικό πολιτικό σύστημα που εγκαθιδρύθηκε μετά την αμερικανική επανάσταση, γι' αυτό και όπως μας πληροφορεί ο M. G. Schmidt, ο Tocqueville «*με βάση το παράδειγμα της Αμερικής δείχνει πώς μπορεί να μειωθεί και να αναχαιτιστεί η παντοδυναμία της πλειοψηφίας*»⁴¹ ή όπως μας πληροφορεί ο M. Lallement, ο Charles de Montesquieu θεωρούσε πως «*ο λαός στο σύνολό του είναι ελάχιστα ικανός να διαχειριστεί τις δημόσιες υποθέσεις.*».⁴² Η κοσμοσυστημική γνωσιολογία δεν υιοθετεί την νεότερη προσέγγιση με βασικό αντεπιχείρημα την καθολική πολιτική αρμοδιότητα του

³⁸ Κοντογιώργης Γ., Η Δημοκρατία ως Ελευθερία. Δημοκρατία και Αντιπροσώπευση., Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2007, σελ. 169 - 313

³⁹ Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, Ξενοφών, Αθηναίων Πολιτεία, Εκδότης Οδυσσεάς Χατζόπουλος, Αθήνα, 1993, σελ. 61, (III,2)

⁴⁰ Ήφαιστος Π., Οι Διεθνείς Σχέσεις ως αντικείμενο επιστημονικής μελέτης στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Διαδρομή, αντικείμενο, περιεχόμενο και γνωσιολογικό υπόβαθρο., Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2003, σελ. 425 - 436

⁴¹ Schmidt M. G., Θεωρίες της Δημοκρατίας., Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα, 2004, σελ. 152

⁴² Lallement M., Ιστορία των κοινωνιολογικών ιδεών., Εκδόσεις Μεταίχιμο, Αθήνα, 2001, σελ. 57

δήμου στη δημοκρατική πολιτεία, διαπίστωση που προκύπτει μέσα από τις περιγραφές της αρχαίας ελληνικής γραμματείας. Απλώς η δημοκρατία δεν αναδύεται επειδή επινοείται κάποια στιγμή στα μυαλά των ανθρώπων· έχει τον χρόνο της, που ανάγεται σε μια διαδικασία ωρίμανσης του εν γένει κοινωνικο - οικονομικού και πολιτικού γίνεσθαι των κοινωνιών εν ελευθερία. Ως εκ τούτου, οι δημοκρατίες λειτουργούν πιο επιθετικά στα ζητήματα εξωτερικής πολιτικής, καθώς, το πολιτικό σύστημα δεν προκαλεί αναταραχές στη συμμετοχή της κοινωνίας στην λήψη των αποφάσεων - αντίθετα, αυτή αποφασίζει για την πολιτική διαδικασία - με αποτέλεσμα να δημιουργείται η ανάγκη για εξωστρέφεια, η οποία μεταφράζεται στην ανάγκη για πόλεμο με στόχο την άμεση εξεύρεση των πόρων που θα καλύψουν την ανάγκη της για πρώτες ύλες.

Ο Κοντογιώργης Γ. αναφέρει ότι:

«Το κράτος εσωτερικά συγκροτεί πολιτεία με προδιαγεγραμμένο κανονιστικό πλαίσιο που ανάγεται στους όρους λειτουργίας της κοινωνίας ή της πολιτικής με γνώμονα την ελευθερία. Το κράτος εξωτερικά λειτουργεί όχι ως πολιτεία αλλά ως δύναμη. Συνακόλουθα προς αυτό, ενώ η πολιτική στο εσωτερικό της πόλης – δηλαδή η συνολική συγκρότηση και λειτουργία της κοινωνίας – προσλαμβάνεται, ανάλογα με την ανθρωποκεντρική εξέλιξη, ως εξουσία και μάλιστα ως πεδίο εμπέδωσης της καθολικής ελευθερίας, στις διακρατικές ή κοσμοσυστημικές σχέσεις η πολιτική γίνεται αντιληπτή ως δύναμη.»

Και συνεχίζει: *«Η πολιτική ως δύναμη προαναγγέλλει μιας σημαίνουσας σημασίας διαφορά: ότι εν προκειμένω πέραν της πόλης, στο κοσμοσύστημα, η ανθρωποκεντρική εξέλιξη παραμένει βασικά εξαιρετικά εμβρυώδης. Δεν παρακολουθεί δηλαδή την εσωτερική ολοκλήρωση της πόλης.»*⁴³

Πιο συγκεκριμένα, μετά την περίοδο των περσικών πολέμων, η οποία αποτέλεσε ορόσημο για την επιβίωση του ελληνισμού, αναπτύσσεται μια άλλη δυναμική εντός του ελληνικού κοσμοσυστήματος που έμελλε να οδηγήσει σε μια από τις πιο μεγάλες εσωτερικές του συγκρούσεις. Η Αθήνα και η Σπάρτη μοιράζονται την

⁴³ Κοντογιώργης Γ., Το Ελληνικό Κοσμοσύστημα. Τόμος Α': Η κρατοκεντρική περίοδος της πόλης., Εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα, 2006, σελ. 320 - 321

ηγεμονία εντός του ελληνικού κόσμου, ενώ, η επιθυμία και των δυο για την επικράτηση του ενός, οδηγεί στον Πελοποννησιακό Πόλεμο. Ποια ήταν, όμως, τα πραγματικά αίτια της σύγκρουσης;

Ο Θουκυδίδης αναφέρει ότι:

«Η πραγματικότερη λοιπόν αιτία, αλλά και η πιο ανομολόγητη, είναι κατά τη γνώμη μου το ότι οι Αθηναίοι, καθώς η δύναμή τους είχε αυξηθεί και ενέπνεαν φόβο στους Λακεδαιμονίους, έφεραν τους τελευταίους στην ανάγκη να πάρουν τα όπλα.»⁴⁴

Σε αυτό το σημείο, θα μπορούσε να ειπωθεί πως με σύγχρονους όρους ο Θουκυδίδης αναφέρεται στην άνιση ανάπτυξη των δυο πόλεων ως το βασικότερο αίτιο της σύγκρουσης. Η υπάρχουσα βιβλιογραφία υποστηρίζει ότι η ισχύς των κρατών εξαρτάται από την ανάπτυξη της οικονομίας, της τεχνολογίας και του πληθυσμού, ενώ, την άνιση ανάπτυξη των κρατών επιφέρουν οι διαφορετικοί ρυθμοί ανάπτυξης στα πεδία αυτά.⁴⁵ Το ερώτημα που προκύπτει μέσα από την διαπίστωση αυτή είναι εάν φτάνουν μέχρι εδώ τα αίτια ενός πολέμου και εν προκειμένω του Πελοποννησιακού. Ο κρατοκεντρισμός, εντός του οποίου οι διακρατικές σχέσεις αντιμετωπίζονται ως σχέσεις δύναμης και ισχύος, καθώς, και η επικράτηση του πολεοτικού, αλλά, κυρίως του ιδεολογικού πατριωτισμού έναντι του εθνικού, προκάλεσαν την σύγκρουση μεταξύ των δυο μεγάλων δυνάμεων του ελληνικού κόσμου, ενώ, όσον αφορά τις παρατάξεις στις υπόλοιπες πόλεις προτιμούσαν να υποταχθούν στη μια εκ των δυο ηγεμονικών δυνάμεων παρά να αποδεχθούν την δημοκρατία ή την ολιγαρχία - αντίστοιχα - που θα εγκαθίδρυε η άλλη παράταξη.⁴⁶

Επί τούτου, ο Αριστοτέλης αναφέρει:

«Αλλά και εκείνοι που πήραν την ηγεμονία στην Ελλάδα προσπάθησαν να επιβάλουν το πολίτευμα που τους ήταν οικείο, κι έτσι μερικοί εγκατέστησαν τη

⁴⁴ Σκουτερόπουλος Ν. Μ., Θουκυδίδη Ιστορία, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, 2011, σελ. 60 - 61

⁴⁵ Πλατιάς Α., Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη., Εκδόσεις Εστία, Αθήνα, 2010, σελ. 62 – 63

⁴⁶ Κοντογιώργης Γ., Το Ελληνικό Κοσμοσύστημα. Τόμος Α': Η κρατοκεντρική περίοδος της πόλης., Εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα, 2006, σελ. 346

δημοκρατία στις πόλεις κι άλλοι ολιγαρχία, αποβλέποντας κυρίως στο δικό τους συμφέρον κι όχι στο συμφέρον των πόλεων.»⁴⁷

Ο Κοντογιώργης Γ. σημειώνει ότι:

«Με τη συγκρότηση των δυο συνασπισμών επισημοποιείται και η ιδεολογική αναμέτρηση των δυο διαφορετικών κόσμων και τρόπων ζωής, του ολιγαρχικού και του δημοκρατικού.»⁴⁸

Συνεπώς, η ρήξη μεταξύ της ολιγαρχικής Σπάρτης και της δημοκρατικής Αθήνας ήταν αναπόφευκτη. Στα πλαίσια του Πελοποννησιακού Πολέμου και των ιδεολογικών συγκρούσεων, εντάσσεται και η σύγκρουση των Αθηναίων και των Μηλίων. Οι Αθηναίοι οικοδομώντας τη ναυτική τους αυτοκρατορία, η οποία βασίστηκε στην αστική και στη θητική τάξη, επιθυμούσαν να ηγεμονεύσουν σε ολόκληρη την επικράτεια του ελληνικού κόσμου. Ο χρηματιστικός και πολιτικός ιμπεριαλισμός της Αθήνας ήταν αποτέλεσμα του ελέγχου των θαλάσσιων οδών και της δημιουργίας νέων αγορών και τροφοδοσίας από άλλες ελληνικές πόλεις. Αυτό συνέβαινε, επειδή, οι Αθηναίοι παρείχαν στρατιωτική προστασία στις υπόλοιπες ελληνικές πόλεις έναντι των Περσών.⁴⁹ Συνακόλουθα, επιστρέφουμε ξανά στο αρχικό ερώτημα για το ποιος λάμβανε τις αποφάσεις για την εξωτερική πολιτική της Αθήνας και για το ποιος αποφάσιζε για την διεξαγωγή του πολέμου ή την διατήρηση της ειρήνης.

Όπως επισημάνθηκε και στο πρώτο κεφάλαιο, ο Κοντογιώργης Γ. αναφέρει χαρακτηριστικά:

«Το περιεχόμενο του εκπλήσσοτος σε σύλληψη, οργάνωση και εφαρμογές αθηναϊκού χρηματιστικού και πολιτικού «ιμπεριαλισμού» στην ηγεσία του ενός εκ των δυο στρατηγικών πόλεων του ελληνικού κοσμοσυστήματος είναι αναγκαίο να υπογραμμιστεί ότι αποτελεί κατάκτηση σε όλα τα επίπεδα της δημοκρατίας ή,

⁴⁷ Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, Αριστοτέλης, Πολιτικά 2, Εκδότης Οδυσσέας Χατζόπουλος, Αθήνα, 1993, 1296α, 34 – 35, σελ. 153

⁴⁸ Κοντογιώργης Γ., Το Ελληνικό Κοσμοσύστημα. Τόμος Α': Η κρατοκεντρική περίοδος της πόλης., Εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα, 2006, σελ. 346

⁴⁹ Κοντογιώργης Γ., Το Ελληνικό Κοσμοσύστημα. Τόμος Α': Η κρατοκεντρική περίοδος της πόλης., Εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα, 2006, σελ. 337 - 341

ορθότερα, του δήμου και όχι μιας διαφοροποιημένης ή αυτόνομης πολιτικής εξουσίας.»⁵⁰

«Όντως, όπως επισημαίνει ο (Ψευδο-) Ξενοφών, η εξωτερική πολιτική των Αθηναίων υπαγορεύεται από το συμφέρον των αστεακών (της αστικής και της θητικής τάξης) κοινωνικών στρωμάτων.»⁵¹

Αλλού σημειώνει ότι:

«Οι ρήτορες της (Αθήνας) ή οι αντιπρόσωποι (πρέσβεις) των άλλων πόλεων καταθέτουν δημόσια, ενώπιον του δήμου, αναλυτικά τη στρατηγική στόχευση της πολιτικής τους. Εκεί γίνονται οι διαπραγματεύσεις, αναλύεται διεξοδικά η πολιτική κατάσταση, αποφασίζεται ο πόλεμος ή η ειρήνη. Και το πλέον ενδιαφέρον είναι ότι ο δήμος αποφασίζει, τελικά, τόσο για τη χάραξη της στρατηγικής στόχευσης όσο και για τις πολιτικές υλοποίησής της.»⁵²

Ο (Ψευδο-) Ξενοφών καταγράφει τον τρόπο λειτουργίας του δήμου, γι' αυτό και κρίνεται αναγκαίο να σημειωθούν μερικές επισημάνσεις για το ποιόν του που εν πολλοίς επεξηγούν και τις κοινωνικοπολιτικές προσεγγίσεις των κειμένων του. Ο πολυγραφότετος συγγραφέας της Αθηναίων Πολιτείας – που υποστηρίζεται ότι μάλλον δεν αποτελεί γνήσιο έργο του γι' αυτό και καθιερώθηκε ως (Ψευδο-) Ξενοφών - και μαθητής του Σωκράτη προερχόταν από εύπορη αθηναϊκή οικογένεια, γεγονός που εν μέρει επεξηγεί και τον θαυμασμό του προς το ολιγαρχικό πολίτευμα και δη της Σπάρτης. Το έργο του αποτελεί ένα σημαντικό κομμάτι της αρχαίας ελληνικής γραμματείας, καθώς, η περιγραφή των εκστρατειών του Πέρση βασιλιά Κύρου, στον οποίο και πρόσφερε τις στρατιωτικές του υπηρεσίες, αλλά, και τα σχετικά συγγράμματα για την «Κάθοδο των Μυρίων» από τα βάθη της Ανατολίας μέχρι τις ακτές του Πόντου, αποδίδονται με απόλυτη σαφήνεια, παραστατικότητα και ευκρίνεια.

⁵⁰ Κοντογιώργης Γ., Το Ελληνικό Κοσμοσύστημα. Τόμος Α': Η κρατοκεντρική περίοδος της πόλης., Εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα, 2006, σελ. 338 – 339

⁵¹ Κοντογιώργης Γ., Το Ελληνικό Κοσμοσύστημα. Τόμος Α': Η κρατοκεντρική περίοδος της πόλης., Εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα, 2006, σελ. 359

⁵² Κοντογιώργης Γ., Η Δημοκρατία ως Ελευθερία. Δημοκρατία και Αντιπροσώπευση., Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2007, σελ. 294 -295

Παρά τον θαυμασμό του στο ολιγαρχικό πολίτευμα και την σύμπραξή του σε πολλές περιπτώσεις με τον εχθρό, ο (Ψευδο-) Ξενοφών δεν παραλείπει να περιγράψει με κάθε λεπτομέρεια τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούσε το πολιτικό σύστημα στην αρχαία Αθήνα, τόσο στα εσωτερικά ζητήματα της πόλης, όσο και στις διακρατικές σχέσεις. Μέσα από την ανάλυσή του, διαπιστώνει ότι οι ηγεμονικές τάσεις των Αθηναίων και η επιθυμία τους για επεκτατισμό και οικονομικό έλεγχο στην ελληνική επικράτεια αποτελούσε επιλογή της αστικής και της θητικής τάξης. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρει:

«Αν οι Αθηναίοι κατοικούσαν σε νησί και ήταν θαλασσοκράτορες, θα είχαν τη δυνατότητα να κάνουν κακό, αν ήθελαν, αλλά αυτοί να μην παθαίνουν κακό, όσο θα ήταν κυρίαρχοι της θάλασσας, και η χώρα τους να μην καταστρέφεται ούτε να δέχεται την επίθεση των εχθρών. Τώρα όμως οι γεωργοί και οι πλούσιοι Αθηναίοι κολακεύουν περισσότερο τους εχθρούς, ενώ ο δήμος, επειδή ξέρει καλά ότι δεν θα κάψουν ούτε θα καταστρέψουν κάτι δικό του, ζει χωρίς φόβο και δεν τους κολακεύει.»⁵³

Επιπρόσθετα, ο (Ψευδο) – Ξενοφών με λεπτομερείς αναφορές μας πληροφορεί και για τον τρόπο με τον οποίο οι Αθηναίοι διαχειρίζονταν τις σχέσεις τους με τις άλλες συμμαχικές ή μη πόλεις:

«Ακόμα, μόνοι αυτοί (οι Αθηναίοι) από όλους του Έλληνες και τους βαρβάρους είναι ικανοί να έχουν τον πλούτο, γιατί αν μια πόλη είναι πλούσια σε ναυπηγήσιμη ξυλεία, που θα την διαθέσει, αν δεν πείσει με ανταλλάγματα τον κυρίαρχο της θάλασσας; Και τί συμβαίνει αν κάποια πόλη είναι πλούσια σε σίδηρο, χαλκό ή λινάρι; Πού θα τα διαθέσει, αν δεν πείσει τον κυρίαρχο της θάλασσας; Με όλα αυτά αποκτώ εγώ τα πλοία, παίρνοντας από τον έναν ξύλα, από τον άλλον σίδηρο, από άλλο χαλκό, από άλλο λινάρι, από άλλο κερι. Επιπλέον, δεν θα επιτρέψουν να τα μεταφέρουν αλλού, όπου υπάρχουν αντίπαλοί μας, ή αν τα μεταφέρουν, δεν θα

⁵³ Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, Ξενοφών, Αθηναίων Πολιτεία, Εκδότης Οδυσσεάς Χατζόπουλος, Αθήνα, 1993, σελ. 56 - 57, (II,14)

χρησιμοποιήσουν τη θάλασσα. Εγώ λοιπόν, χωρίς να κοπιάζω, έχω όλα αυτά τα προϊόντα της γης για τη θάλασσα.»⁵⁴

Επί τούτου ο Κοντογιώργης Γ. διαπιστώνει:

«Σε ότι αφορά ιδίως στις παραθαλάσσιες και τις νησιώτικες πόλεις, παρατηρεί ο ολιγαρχικός συγγραφέας, οι Αθηναίοι ακολουθούν μια συνεπή πολιτική ελέγχου των οδών επικοινωνίας, του εμπορίου και των πρώτων υλών. Στις μικρότερες πόλεις, η πολιτική αυτή αποδίδει με την εφαρμογή ενός κλιμακούμενου οικονομικού αποκλεισμού. Στις μεγαλύτερες όμως και προφανώς ισχυρότερες πόλεις το οικονομικό και επικοινωνιακό επιχείρημα συνδυάζεται με την απειλή ή την επίκληση της ισχύος. Όντως, όπως είδαμε, η ισχύς του κράτους – ηγεμόνα – η άμεση ή σπλική και η έμμεση ή οικονομική – αποτελεί το μέτρο της πολιτικής λειτουργίας και του δικαίου στον κρατοκεντρισμό.»⁵⁵

2.5. Συμπεράσματα

Από τις πιο πάνω επισημάνσεις, διαπιστώνεται πως οι διακρατικές σχέσεις διαμορφώνονται με βάση την ιδεολογία και το συμφέρον. Συνεπώς, αυτό που ενδιέφερε την αρχαία Αθήνα εφαρμόζοντας αυτή τη στρατηγική ήταν να ηγεμονεύσει στον ελληνικό κόσμο όχι μόνο με όρους επεκτατισμού, αλλά, και με οικονομικούς όρους αντλώντας πρώτες ύλες και διεξάγοντας εμπορικές συναλλαγές με τις πόλεις εκείνες που μεθοδικά κατάφερε να θέσει υπό την επιρροή της. Με διαφορετική διατύπωση, θα μπορούσε να ειπωθεί πως η αρχαία Αθήνα δεν επιζητούσε μόνο την ηγεμονία της σε ολόκληρη την επικράτεια του ελληνικού κόσμου και όχι μόνο, αλλά, επιζητούσε να λάβει το χρίσμα του οικονομικού ηγεμόνα, έτσι ώστε, να μπορεί να θέτει υπό τον έλεγχό της τις μικρές και τις μεγάλες πόλεις. Αυτή η στρατηγική επεκτατισμού και οικονομικού ελέγχου ακολουθήθηκε και στην περίπτωση της Μήλου όταν οι κάτοικοι του νησιού αρνήθηκαν να υποταχθούν στην Αθηναϊκή Συμμαχία. Τότε οι Αθηναίοι εκμεταλλευόμενοι την στρατιωτική υπεροχή τους κατέλαβαν το νησί, εκτέλεσαν

⁵⁴ Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, Ξενοφών, Αθηναίων Πολιτεία, Εκδότης Οδυσσεάς Χατζόπουλος, Αθήνα, 1993, σελ. 54 - 57, (II,11-14)

⁵⁵ Κοντογιώργης Γ., Το Ελληνικό Κοσμοσύστημα. Τόμος Α': Η κρατοκεντρική περίοδος της πόλης., Εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα, 2006, σελ. 340

όλους τους ενήλικους άνδρες και εξανδραπόδισαν γυναίκες και παιδιά εγκαθιστώντας Αθηναίους εποίκους σε ολόκληρη τη Μήλο.

Συνακόλουθα, συμπεραίνουμε πως η κρατοκεντρική φάση την οποία διέρχεται η αρχαία Αθήνα την εποχή αυτή, αν και βρίσκεται στο τελευταίο στάδιο της ανθρωποκεντρικής της ολοκλήρωσης, συγκροτείται τόσο στην πολιτική της πτυχή, όσο και στην οικονομική με όρους δύναμης και ισχύος εις βάρος πάντα του αδυνάτου. Μια τέτοια διαπίστωση βρίσκει την αντιστοιχία της στον ίδιο τον διάλογο των πρέσβων της Αθήνας και της Μήλου και δη στα λόγια των Αθηναίων, όπως, την καταγράφει ο Θουκυδίδης:

«(...) οι ισχυροί πράττουν ό,τι τους επιτρέπει η δύναμή τους και οι αδύναμοι υποχωρούν και το αποδέχονται.»⁵⁶

Βέβαια, η τιμωρία των Αθηναίων θα επέλθει λίγα χρόνια αργότερα με την καταστροφική ήττα και την ολοκληρωτική αποτυχία της Σικελικής εκστρατείας.

Εν κατακλείδι, οι Αθηναίοι, ο,τιδήποτε έπρατταν εναρμονιζόταν πάντα με το δικό τους συμφέρον και τη δική τους ευημερία, γι' αυτό και γρήγορα συνειδητοποίησαν πως έπρεπε να εκμεταλλευτούν τις θαλάσσιες οδούς για εμπορικούς λόγους, γεγονός που θα επικουρούσε την επιθυμία τους για οικονομικό ηγεμονισμό στη περιφέρειά τους και όχι μόνο. Τα δημοκρατικό πολιτικό σύστημα της πόλης ευνόησε την εξωστρέφεια αυτή και επέτρεψε στην Αθήνα να ηγεμονεύσει πολιτικά και οικονομικά στον ελληνικό κόσμο, αφού, ο κρατοκεντρισμός όριζε τις διακρατικές σχέσεις ως σχέσεις δύναμης, ισχύος και εξουσίας με αποτέλεσμα την υποταγή των άλλων πόλεων στον ηγεμόνα. Συνεπώς, το ανθρωποκεντρικό κοσμοσύστημα μικρής κλίμακας και συγκεκριμένα στη κρατοκεντρική του φάση, ενώ, στο εσωτερικό της πόλης λειτουργεί ανθρωποκεντρικά, στις διακρατικές σχέσεις λειτουργεί με βάση το συμφέρον και την υποταγή «του άλλου», γι' αυτό και δεν αφήνει περιθώρια για την κατ' ελάχιστη έστω ελευθερία.

⁵⁶ Σκουτερόπουλος Ν. Μ., Θουκυδίδη Ιστορία, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, 2011, σελ. 778 - 779

3. Οι ηγεμονικές τάσεις των ΗΠΑ

3.1. Ο δημοσιογράφος Fareed Zakaria για τις ηγεμονικές τάσεις των ΗΠΑ

“Consider this: The United States replaced the regime in Iraq and gave the new one massive assistance for a decade. The result? Chaos and humanitarian tragedy. Washington toppled Moammar Gadhafi's regime in Libya but chose not to attempt nation-building in that country. The result has been chaos and humanitarian tragedy. Washington supported a negotiated removal of Ali Abdullah Saleh's regime in Yemen and the election that followed, but generally took a `back seat. The result again was chaos and humanitarian tragedy.”⁵⁷

3.2. Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

Η ιστορία του αμερικανικού κράτους ξεκινάει τον 18^ο αιώνα με την σύναψη της συνθήκης της αμερικανικής ανεξαρτησίας και μερικά χρόνια αργότερα, οι ηγέτες των πολιτειών συνέγραψαν το σύνταγμα της χώρας και την διακήρυξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Μετά τον αμερικανικό εμφύλιο, η χώρα άρχισε να ανασυγκροτείται και κατά τον 20^ο αιώνα, οι ΗΠΑ εγκαταλείπουν την πολιτική του απομονωτισμού και εμπλέκονται έντονα στις πολιτικές υποθέσεις του ανατολικού ημισφαιρίου. Την εμπλοκή τους αυτή σηματοδοτεί η συμμετοχή τους στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Έκτοτε, οι ΗΠΑ προβάλλουν ηγεμονικές τάσεις, συνήθως, έναντι δικτατορικών και αυταρχικών καθεστώτων με πλούσιους πλουτοπαραγωγικούς πόρους. Πολλές φορές εντάσσουν την στρατηγική τους αυτή στα πλαίσια της αντιτρομοκρατικής ρητορικής τους. Με αυτά τα δεδομένα, στη παρούσα μελέτη και για να αναλυθούν οι ηγεμονικές τάσεις των ΗΠΑ, θα χρησιμοποιηθεί ο πόλεμος έναντι του Ιράκ το 2003.

3.3. Ιδεολογικά ρεύματα

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, ιδιαίτερα στο εισαγωγικό κεφάλαιο, αυτό που εξετάζει η κοσμοσυστημική γνωσιολογία είναι ο κρατοκεντρισμός και το πολιτικό σύστημα,

⁵⁷ Zakaria F., Iraq war was a terrible mistake., CNN, 2015

εντούτοις επιβάλλεται η αναφορά στα ιδεολογικά ρεύματα που επηρέασαν διαχρονικά την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ, προτού αναλυθεί ο πόλεμος στο Ιράκ.

Η παρούσα μελέτη, παραθέτει την τυπολογία που χρησιμοποιείται από τον καθηγητή Διεθνών Σχέσεων Χαράλαμπο Παπασωτηρίου στο βιβλίο του «Η διεθνής πολιτική στον 21^ο αιώνα.», καθώς, και κάποια από τα παραδείγματα που αναφέρονται στο εν λόγω βιβλίο. Η συγκεκριμένη τυπολογία εξετάζει την ουϊλσονική, την χαμιλτονική, την τζακσονική και την τζεφερσονική παράδοση. Αρχικά, η ουϊλσονική παράδοση, η οποία πήρε το όνομά της από τον Thomas Woodrow Wilson, τον 28ο Πρόεδρο των ΗΠΑ, ερμηνεύεται τόσο στην κεντροαριστερή της εκδοχή, όσο και στην κεντροδεξιά. Στην κεντροαριστερή της εκδοχή, προασπίζει «τις πολυμερείς διαδικασίες, τους διεθνείς θεσμούς και το διεθνές δίκαιο».⁵⁸ Ο T. W. Wilson άλλωστε ήταν από τους πρωτεργάτες της ίδρυσης της Κοινωνίας των Εθνών. Στην κεντροδεξιά της εκδοχή είναι υπέρ των μονομερών δράσεων λόγω της αυθεντίας των ΗΠΑ σε επίπεδο αξιών και ιδεών. Γενικότερα, η ουϊλσονική παράδοση υποστηρίζει την εξάπλωση της δημοκρατίας στα πλαίσια του φιλελευθερισμού και δίνει έμφαση στα ανθρώπινα δικαιώματα και στον τερματισμό των εχθροπραξιών ως μέσο επίλυσης πολιτικών διαφορών. Πρεσβευτής της ουϊλσονικής παράδοσης μπορεί να θεωρηθεί ο Πρόεδρος Clinton που με υπόβαθρο το επιχείρημα της δημοκρατικής ειρήνης προέβη σε ανθρωπιστικές επεμβάσεις στην Σομαλία, στην Αϊτή, στην Βοσνία και στο Κόσσοβο. Επιπρόσθετα, όπως θα δούμε και παρακάτω, ο Πρόεδρος George W. Bush με βάση το ίδιο επιχείρημα εισέβαλε στο Ιράκ, γεγονός που έβαλε φρένο στην κεντροδεξιά εκδοχή του ουϊλσονισμού. Όπως αναφέρει ο Παπασωτηρίου Χ.:

« (...) η ουϊλσονική ρητορική χρησιμεύει ως ιδεαλιστικό νομιμοποιητικό κάλυμμα για μη ιδεαλιστικές πρακτικές. Επιπλέον, το γεγονός ότι η προσήλωση των ΗΠΑ στα ουϊλσονικά ιδανικά είναι επιλεκτική προσδίδει στην αμερικανική ουϊλσονική ρητορική μια εικόνα υποκρισίας. Παρ' όλα αυτά, η ουϊλσονική παράδοση έχει βαθιές ρίζες στην αμερικανική κοινωνία και εκφράζει έναν γνήσιο φιλελεύθερο

⁵⁸ Παπασωτηρίου Χ., Η διεθνής πολιτική στον 21^ο αιώνα., Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2008, σελ. 110

ιδεαλισμό, ο οποίος θα συνεχίσει να επηρεάζει την αμερικανική εξωτερική πολιτική άλλοτε λιγότερο και άλλοτε περισσότερο.»⁵⁹

Έπειτα, η χαμιλτονική παράδοση, η οποία πήρε το όνομά της από τον Alexander Hamilton, ο οποίος είναι ένας από τους σημαντικότερους πατέρες των ΗΠΑ (founding fathers of the United States of America) και υποστήριζε πως η χώρα έπρεπε να αναπτύξει τη βιομηχανία της, καθώς, και ισχυρό ναυτικό για εμπορικούς λόγους, *«τείνει να προσεγγίζει την εξωτερική πολιτική με πραγματιστικούς όρους εθνικού συμφέροντος και όχι ιδεολογίας ή ηθικών αξιών»* και δίνει έμφαση στην οικονομία και στην παγκοσμιοποίηση *«ως παράγοντα εδραίωσης της αμερικανικής επιρροής παγκοσμίως.»⁶⁰* Η επιτυχία της χαμιλτονικής στρατηγικής στον 20^ο αιώνα έγκειται στο γεγονός πως οι ΗΠΑ μοίρασαν στις σύμμαχες χώρες της δυτικής Ευρώπης οικονομικά οφέλη, έτσι ώστε, να διατηρούν τη συμμαχία συσπειρωμένη ακόμα και μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης.

Η τζακσονική παράδοση, η οποία πήρε το όνομά της από τον Andrew Jackson, 7ο Πρόεδρο των ΗΠΑ, βρίσκει υποστηρικτές στα κατώτερα στρώματα τις αμερικανικής κοινωνίας και βαδίζει στα μονοπάτια του εθνικισμού και του λαϊκισμού. Οι τζακσονιστές υποστηρίζουν πως όταν διακυβεύονται τα εθνικά, ζωτικά συμφέροντα του αμερικανικού κράτους, τότε μόνο, θα πρέπει να επέμβουν οι στρατιωτικές υπηρεσίες και προσθέτουν πως αν η χώρα δεχθεί επίθεση, τότε *«πρεσβεύουν τη διεξαγωγή ανελέητου και αδυσώπητου πολέμου με κάθε μέσο μέχρι την ολοσχερή ήττα του εχθρού».*⁶¹ Πρεσβευτής της τζακσονικής στρατηγικής υπήρξε ο Ronald Reagan, 40^{ος} Πρόεδρος των ΗΠΑ, ο οποίος προέβη σε μια άνευ προηγουμένου κούρσα εξοπλισμών με σκοπό την ανατροπή του σοβιετικού καθεστώτος.

Τέλος, η τζεφερσονική παράδοση, η οποία πήρε το όνομά της από τον Thomas Jefferson, ενός ακόμα από τους σημαντικότερους πατέρες των ΗΠΑ και 3^{ος} Πρόεδρος της χώρας, συνήθως, δεν επηρεάζει την εξωτερική πολιτική του

⁵⁹ Παπασωτηρίου Χ., Η διεθνής πολιτική στον 21^ο αιώνα., Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2008, σελ. 114 - 115

⁶⁰ Παπασωτηρίου Χ., Η διεθνής πολιτική στον 21^ο αιώνα., Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2008, σελ. 115

⁶¹ Παπασωτηρίου Χ., Η διεθνής πολιτική στον 21^ο αιώνα., Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2008, σελ. 121

αμερικανικού κράτους, αλλά, «ομάδες αντιφρονούντων». Ο Πρόεδρος Jefferson ήθελε να προστατεύσει τα ατομικά δικαιώματα των Αμερικανών και τις εσωτερικές ελευθερίες, γι' αυτό και δεν επιθυμούσε την εμπλοκή των ΗΠΑ σε οποιοδήποτε πόλεμο. Με όρους της εποχής μας, η τζεφερσονική παράδοση στέκεται επιφυλακτικά απέναντι στις εξουσίες της ομοσπονδιακής κυβέρνησης με την πεποίθηση ότι το κράτος απειλεί την ατομική ελευθερία των πολιτών του. Επίσης, ο 34^{ος} Πρόεδρος των ΗΠΑ, Dwight David Ike Eisenhower, «περιέκοψε τις αμυντικές δαπάνες των ΗΠΑ κατά τη δεκαετία του 1950, φοβούμενος ότι η στρατιωτικοποίηση της αμερικανικής κοινωνίας θα υπονόμει τις παραδοσιακές αμερικανικές ελευθερίες», ενώ, «στη μετά την 11^η Σεπτεμβρίου εποχή υπάρχει έξαρση των τζεφερσονικών ανησυχιών λόγω των μέτρων ασφαλείας που πήρε η κυβέρνηση Bush»⁶², τα οποία διεύρυναν την κατασκοπεία και την παρακολούθηση.

Αυτές ήταν με λίγα λόγια οι αμερικανικές παραδόσεις που επηρεάζουν μέχρι σήμερα την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ. Η ανάλυση που μόλις προηγήθηκε θα συμβάλει στην καλύτερη διατύπωση των συμπερασμάτων, τα οποία θα καταγραφούν στο τέλος του κεφαλαίου μετά και την ανάλυση της περιπτώσιολογικής μελέτης που εξετάζει αυτό το κεφάλαιο.

3.4. Ο πόλεμος των ΗΠΑ έναντι του Ιράκ το 2003

3.4.1. Ιστορικά γεγονότα

Για μια καλύτερη ανάλυση του φαινομένου του ηγεμονισμού και των αμερικανικών ηγεμονικών τάσεων, κρίνεται απαραίτητη μια ιστορική αναδρομή στα γεγονότα του 2003, καθώς, ο πόλεμος έναντι του Ιράκ έχει μακρά ιστορία, αναδεικνύει και αντικατοπτρίζει σε όλες του τις φάσεις τις αμερικανικές ηγεμονικές τάσεις. Στα τέλη, λοιπόν, της δεκαετίας του '80, λόγω του ιρανο - ιρακινού πολέμου και λόγω των χαμηλών τιμών του πετρελαίου, το Ιράκ βρισκόταν σε δύσκολη οικονομική κατάσταση. Όταν το Κουβέιτ ανακοίνωσε αύξηση της παραγωγής του, ο Ιρακινός ηγέτης Σαντάμ Χουσεΐν ξεσήκωσε τους Ιρακινούς με την πρόφαση ότι η γειτονική χώρα προέβη σε γεωτρήσεις από τις οποίες κλέβει το δικό τους πετρέλαιο. Αυτή

⁶² Παπασωτηρίου Χ., Η διεθνής πολιτική στον 21^ο αιώνα., Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2008, σελ. 129

ήταν και η αφορμή της εισβολής του Ιράκ στο Κουβέιτ το καλοκαίρι του 1990. Από την άλλη μεριά, οι ΗΠΑ δεν επιθυμούσαν σε καμία περίπτωση την ανάδειξη ενός ισχυρού αντιπάλου στη Μέση Ανατολή, ο οποίος, ίσως, να έθετε σε κίνδυνο και την ακεραιότητα της Σαουδικής Αραβίας, την πρώτη πετρελαιοπαραγωγό χώρα. Έτσι, λίγες ώρες μετά την εισβολή, οι ΗΠΑ προσέφυγαν στο Συμβούλιο Ασφαλείας, το οποίο και έκδοσε απόφαση με την οποία καταδίκασε την εισβολή και αξίωνε την αποχώρηση των ιρακινών στρατιωτικών δυνάμεων. Ανάλογη απόφαση έκδοσε και ο Αραβικός Σύνδεσμος. Τρεις μέρες μετά, το Συμβούλιο Ασφαλείας με νεότερη απόφασή του επέβαλε οικονομικές κυρώσεις στο Ιράκ. Τότε, με πρωτοβουλία των ΗΠΑ και υπό την αιγίδα του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών δημιουργήθηκε μια συμμαχική δύναμη αρκετών δυτικών δυνάμεων για να τερματίσει τις εχθροπραξίες στο Κουβέιτ μερικούς μήνες αργότερα, που με την στρατιωτική ορολογία ονομάστηκε «Καταιγίδα της Ερήμου». Μέσα σε λίγες μόνο ημέρες, οι χερσαίες και εναέρια επιθέσεις των συμμαχικών δυνάμεων κατέστρεψαν το μεγαλύτερο μέρος της στρατιωτικής υποδομής του Ιράκ και απελευθέρωσαν το Κουβέιτ, δείγμα και του πολυδιαφημιζόμενου μεν, αλλά ανύπαρκτου δε στρατιωτικού μηχανισμού του Σαντάμ. Ο Αμερικανός Πρόεδρος George H. W. Bush κήρυξε κατάπαυση του πυρός και ο Α΄ πόλεμος του Κόλπου έλαβε τέλος. Στο ερώτημα που τέθηκε στον Πρόεδρο Bush γιατί δεν κατέλαβε τη Βαγδάτη για να ανατρέψει τον Σαντάμ Χουσεΐν, απάντησε πως ήθελε να κρατήσει ζωντανή τη συμμαχία των δυτικών δυνάμεων και δεν επιθυμούσε περαιτέρω ανθρώπινες απώλειες. Άλλωστε, η εντολή που είχε από τον ΟΗΕ ήταν να απελευθερώσει μόνο το Κουβέιτ. Η ανατροπή του Σαντάμ, όπως θα αναλυθεί πιο κάτω, θα ήταν έργο του υιού Bush στον Β΄ πόλεμο του Κόλπου το 2003. Παρ' όλα αυτά, η αμερικανική στρατιωτική παρουσία έγινε μόνιμη στην περιοχή και το αμερικανικό γόητρο ανυψώθηκε για πρώτη φορά μετά τον πόλεμο στο Βιετνάμ.

Στις 20 Μαρτίου του 2003, οι ΗΠΑ εισβάλουν στο Ιράκ μέσω Κουβέιτ και μέσα σε λίγες εβδομάδες συντρίβουν το καθεστώς του Σαντάμ Χουσεΐν. Το Συμβούλιο Ασφαλείας, το οποίο δεν είχε δώσει εξ αρχής τη συγκατάθεσή του για την διεξαγωγή του πολέμου, εξέδωσε απόφαση με την οποία νομιμοποιούσε την αμερικανική κατοχή στο Ιράκ με στόχο την εγκαθίδρυση της «δημοκρατίας» στο

Ιράκ. Τα ηγετικά στελέχη της ιρακινής κυβέρνησης συλλαμβάνονται και μετά από μερικούς μήνες συλλαμβάνεται και ο ίδιος ο Σαντάμ Χουσεΐν, ο οποίος το 2005 οδηγήθηκε σε δίκη, όπου του απαγγέλθηκαν κατηγορίες για εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας. Περίπου ένα χρόνο μετά, το ιρακινό δικαστήριο έκρινε ένοχο τον Σαντάμ Χουσεΐν και τον καταδίκασε εις θάνατον δι' απαγχονισμού. Ο απαγχονισμός του πρώην ηγέτη του Ιράκ έκανε τον γύρο του κόσμου, καθώς, η ιρακινή τηλεόραση και αμερικανικά τηλεοπτικά δίκτυα μετέδωσαν μαγνητοσκοπημένο υλικό, περίπου ενός λεπτού, στο οποίο φαίνεται ο Σαντάμ Χουσεΐν να οδηγείται στο ικρίωμα και να του περνούν το σχοινί γύρω από τον λαιμό του. Η στιγμή του θανάτου του δεν μεταδόθηκε ποτέ.

Την 1^η Μαΐου 2003, ο Πρόεδρος Bush θεωρώντας πως με την πτώση του Ιρακινού δικτάτορα ο πόλεμος είχε λήξει, σε μια φαντασμαγορική τελετή, διακήρυξε το τέλος των μεγάλων στρατιωτικών επιχειρήσεων στο Ιράκ.⁶³ Παρ' όλα αυτά, θα μπορούσε να ειπωθεί πως σε αυτό το σημείο ξεκινάει η δεύτερη φάση του πολέμου στο Ιράκ καθώς, «ένα σαρωτικό κύμα λεηλασιών και καταστροφών κάθε κρατικού περιουσιακού στοιχείου έπληξε όλο το Ιράκ πλην του ιρακινού Κουρδιστάν αναδεικνύοντας έτσι τη ρηχότητα και την έλλειψη νομιμοποίησης του ιρακινού κράτους».⁶⁴ Ο αμερικανικός στρατός στάθηκε ανίκανος να πάρει μέτρα και να διαχειριστεί την μεταπολεμική κατάσταση. Ακολούθησε ο ιρακινός ανταρτοπόλεμος κατά των δυνάμεων της αμερικανικής κατοχής και της νέας ιρακινής κυβέρνησης. Οι εντάσεις συνεχίστηκαν μέχρι το 2008 με εμφυλιακά αποτυπώματα, καθώς, η σύσταση του πληθυσμού στο Ιράκ δεν επέτρεπε μια κοινή πορεία στη μετασανταμική εποχή⁶⁵. Τον Οκτώβριο του 2011, ο Πρόεδρος των ΗΠΑ Barack Obama κήρυξε το τέλος του πολέμου με την αποχώρηση των Αμερικανών στρατιωτών από το Ιράκ.⁶⁶ Οι τελευταίες αμερικανικές στρατιωτικές δυνάμεις

⁶³ *Speech marking the end of major combat operations in Iraq on May 1st 2003 by President George W. Bush.* <https://www.youtube.com/watch?v=5yCsmwoMecU&t=593s>

⁶⁴ Παπασωτηρίου Χ., *Η διεθνής πολιτική στον 21^ο αιώνα.*, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2008, σελ. 207

⁶⁵ Περισσότερα για την σύσταση του πληθυσμού στο Ιράκ και τις μεγάλες θρησκευτικές ομάδες, καθώς, και για τα γεγονότα που μεσολάβησαν μέχρι το 2008, βλέπε Παπασωτηρίου Χ., «Η διεθνής πολιτική στον 21^ο αιώνα», 2008, σελ. 214 - 216 και 217 - 227.

⁶⁶ President Obama on ending war in Iraq.
<https://www.youtube.com/watch?v=G9Z7tdukQuo&t=4s>

εγκατέλειψαν τη χώρα τον Δεκέμβριο του 2011. Σήμερα, βέβαια, ο αμερικανικός στρατός έχει επιστρέψει στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου λόγω του πολέμου έναντι της τρομοκρατίας και του ISIS (Islamic State of Iraq and Syria).

3.4.2. Τα αίτια της εισβολής στο Ιράκ ως υπόβαθρο για την ανάδειξη των αμερικανικών ηγεμονικών τάσεων.

Σε αυτό το σημείο, ενδιαφέρον έχει να αναλυθούν τα αίτια της εισβολής στο Ιράκ, καθώς, μέσα από την ανάλυση θα αναδειχθούν οι ηγεμονικές τάσεις των ΗΠΑ στην περιοχή, αλλά και θα απαντηθεί το βασικό ερώτημα του ποιος τελικά αποφασίζει για την εξωτερική πολιτική της χώρας. Όπως προαναφέρθηκε, η κυβέρνηση του Προέδρου George H. W. Bush κατηγορήθηκε ότι δεν έδραξε την ευκαιρία να ανατρέψει το δικτατορικό καθεστώς του Σαντάμ Χουσεΐν όταν το Ιράκ ηττήθηκε στον Α΄ Πόλεμο του Κόλπου. Ενδεχομένως, η ίδια ρητορική να αναπτυσσότανε και στην περίπτωση του Αφγανιστάν, όταν οι ΗΠΑ υπό την προεδρία του George W. Bush εισέβαλαν για την ανατροπή των Ταλιμπάν το 2001⁶⁷, το καθεστώς των οποίων θεωρείτο βάνουσο, ιδιαίτερα όσον αφορά τα δικαιώματα των γυναικών. Συνεπώς, θεωρήθηκε πως ο Πρόεδρος Bush έπρεπε να εκμεταλλευτεί τις ευνοϊκές συνθήκες που δημιούργησε η εύκολη ανατροπή των Ταλιμπάν και να επέμβει στο Ιράκ προκαλώντας «σοκ και δέος» - όπως ονομάστηκε η επιχείρηση - με στόχο την αλλαγή του καθεστώτος στη χώρα, αλλά, και να συνεχίσει τον «εκδημοκρατισμό» των «προβληματικών» κρατών στη Μέση Ανατολή, που αν και τα περισσότερα από τα κράτη αυτά διατηρούσαν σε διακρατικό επίπεδο καλές σχέσεις με τις ΗΠΑ, στο εσωτερικό τους ανέπτυσσαν αντι-αμερικανικές ρητορικές, γεγονός που ευνοούσε την ανάπτυξη των τρομοκρατικών οργανώσεων. Επιπρόσθετα, μετά το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001, οποιοδήποτε μη φιλικό προσκείμενο προς τις ΗΠΑ κράτος προσπαθούσε να αποκτήσει όπλα μαζικής καταστροφής έπρεπε να αναχαιτιστεί. Αν και εκ των υστέρων αποδείχθηκε ότι το καθεστώς του Σαντάμ δεν είχε στην κατοχή του όπλα μαζικής καταστροφής, ο ίδιος

⁶⁷ Παπασωτηρίου Χ., Η διεθνής πολιτική στον 21^ο αιώνα., Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2008, σελ. 196

ο Σαντάμ Χουσεΐν άφηνε να εννοηθεί το αντίθετο⁶⁸. Έτσι, αν και η κυβέρνηση Bush ποτέ δεν είχε στη διάθεσή της επιβεβαιωμένες πληροφορίες για την ύπαρξη τέτοιων εξοπλισμών στο Ιράκ, θεωρήθηκε πως δεν είχε άλλη επιλογή από την επέμβαση και την ανατροπή του σανταμικού καθεστώτος.

Τέλος, ένα από τα κυριότερα αίτια της εισβολής στο Ιράκ είναι και το γεγονός, που όπως αναφέρει ο Παπασωτηρίου Χ., «το Ιράκ αποτελεί τη μόνη χώρα πέραν της Σαουδικής Αραβίας που έχει άφθονα αποθέματα πετρελαίου κοντά στην επιφάνεια του εδάφους, δηλαδή εκμεταλλεύσιμα με πολύ μικρό κόστος. Επί Σαντάμ Χουσεΐν το Ιράκ δεν ήταν σε θέση να αξιοποιήσει πλήρως τον υπόγειο αυτό μαύρο πλούτο του λόγω της τεχνολογικής καθυστέρησής του σε συνδυασμό με τις διεθνείς κυρώσεις που του είχαν επιβληθεί το 1991. Ένα σταθερό και φιλοδυτικό μετασανταμικό Ιράκ θα είχε την ικανότητα να αμφισβητήσει την κυριαρχία της Σαουδικής Αραβίας, όσον αφορά την παγκόσμια διαχείριση της αγοράς πετρελαίου». Νεοσυντηρητικοί κύκλοι στις ΗΠΑ θεωρούσαν πως η χώρα έπρεπε να απεξαρτηθεί από την Σαουδική Αραβία και ένα καθαρά φιλοαμερικανικό καθεστώς στο Ιράκ θα προσέφερε την επιλογή αυτή.⁶⁹

3.5. Συμπεράσματα

Επί της ουσίας, η ευκολία με την οποία οι ΗΠΑ ανέτρεψαν το καθεστώς των Ταλιμπάν στο Αφγανιστάν, τα υποτιθέμενα ιρακινά όπλα μαζικής καταστροφής, το ουϊλσονικό σκεπτικό του Προέδρου Bush για τον «εκδημοκρατισμό» των καθεστώτων της Μέσης Ανατολής και η θεωρία της δημοκρατικής ειρήνης, παγίδευσαν την αμερικανική κυβέρνηση σε μια ατέρμονη διαδικασία που κόστισε τη ζωή σε χιλιάδες Ιρακινούς πολίτες και Αμερικανούς στρατιώτες, καθώς και τρισεκατομμύρια δολάρια. Ο Πρόεδρος Bush αγνόησε τόσο τις προειδοποιήσεις παλιών συμβούλων εθνικής ασφάλειας των ΗΠΑ πως η εισβολή στο Ιράκ θα καθίστατο επιζήμια, τόσο και κορυφαίους θεωρητικούς των διεθνών σχέσεων, όπως, ο John J. Mearsheimer και ο Stephen M. Walt, οι οποίοι χαρακτήρισαν την

⁶⁸ Παπασωτηρίου Χ., Η διεθνής πολιτική στον 21^ο αιώνα., Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2008, σελ. 199 - 200

⁶⁹ Παπασωτηρίου Χ., Η διεθνής πολιτική στον 21^ο αιώνα., Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2008, σελ. 199

επιχείρηση ως «*Unnecessary War*», δηλαδή ως ένα περιττό και μη αναγκαίο πόλεμο. Η πολιτική του “nation building”, δηλαδή η προσπάθεια δημιουργίας νέων κρατικών δομών και θεσμών, δεν επέφερε αποτελέσματα στην ιρακινή κοινωνία, η οποία διακατέχεται από βαθιές πολιτικές και θρησκευτικές τριβές και διαφορές μεταξύ των μελών της. Επιπρόσθετα, η ανικανότητα της κυβέρνησης Bush να διαχειριστεί την κατάσταση στη χώρα μετά την πτώση του σανταμικού καθεστώτος, διαιώνισαν τον πόλεμο και τις συνέπειές του.

Επομένως, και από τα πιο πάνω συμπεράσματα, τίθεται επανειλημμένα το ερώτημα για το ποιος εν τέλει λαμβάνει τις αποφάσεις για την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ. Με βάση την κοσμοσυστημική γνωσιολογία, σε μια δημοκρατική πολιτεία, η κοινωνία ανάγεται σε δήμο και λαμβάνει αποφάσεις τόσο σε ζητήματα εσωτερικής, όσο και εξωτερικής πολιτικής. Ωστόσο, στο εθνοκρατικό κοσμοσύστημα μεγάλης κλίμακας εντός του οποίου λειτουργεί το κράτος των ΗΠΑ, η αμερικανική κοινωνία δεν συγκροτεί δήμο, όπως, αντίστοιχα και καμία άλλη κοινωνία στον κόσμο. Επομένως, το ερώτημα που προκύπτει είναι το τι θα γινότανε αν η αμερικανική κοινωνία λάμβανε τις αποφάσεις για την εξωτερική πολιτική της χώρας. Εν προκειμένω, θα υποστήριζε μια στρατιωτική εισβολή στο Ιράκ; Οι δημοσκοπήσεις που γίνονται κατά καιρούς αποκαλύπτουν πως η αμερικανική κοινωνία θεωρεί πως ο πόλεμος στο Ιράκ ήταν λάθος. Άρα, οι διαπιστώσεις αυτές οδηγούν και στο συμπέρασμα ότι τα κέντρα λήψης αποφάσεων στο αμερικανικό κράτος ευθυγραμμίζονται με τον κάτοχο του ίδιου του πολιτικού συστήματος που στην προκειμένη περίπτωση είναι, όπως, προαναφέρθηκε, ο εκάστοτε Αμερικανός Πρόεδρος, το Κογκρέσο και τα υπόλοιπα θεσμικά όργανα του κράτους.

Παρ’ όλα αυτά, το αμερικανικό πολιτικό σύστημα, το οποίο βασίζεται στα πρότυπα της νεοτερικότητας, έχει κοινωνικές αναφορές και προάγει στο εσωτερικό του περιβάλλον τα κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα, καθώς και την ατομική ελευθερία. Με αυτό τον τρόπο, υπερέχει των δεσποτικών, των αυταρχικών ή των ολοκληρωτικών καθεστώτων, τα οποία θέτουν τις κοινωνίες τους σε πολιτική αδυναμία. Το πολιτικό σύστημα των ΗΠΑ εξυπηρετεί τους ανοιχτούς θεσμούς και τα ανοιχτά σύνορα, με αποτέλεσμα να χρειάζεται να εξυπηρετεί και τις συνεχώς παραγόμενες ανάγκες του από τους πόρους που διαθέτει το διακρατικό του

περιβάλλον. Επιπρόσθετα, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι στην εποχή της παγκοσμιοποίησης και του κοσμοσυστημικού αναπτύγματος των αγορών, οι ΗΠΑ υποστηρίζουν το άνοιγμα των συνόρων για να περιορίσουν την ισχύ των κρατών και για να κινείται το κεφάλαιο ελεύθερα. Άρα, συντάσσονται κατά των αυταρχικών καθεστώτων που υποστηρίζουν το «κυρίαρχο κράτος». Σε αυτά τα πλαίσια, οι ΗΠΑ προβάλλουν ηγεμονικές τάσεις, κυρίως, έναντι τρίτων χωρών, οι οποίες διαθέτουν πλούσιους πλουτοπαραγωγικούς πόρους για να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες ως υπερδύναμη στο διακρατικό και οικονομικό γίγνεσθαι. Η εισβολή στο Ιράκ εντάσσεται σε αυτά τα πλαίσια, έστω, κι αν οι ΗΠΑ απέτυχαν να ηγεμονεύσουν εν τέλει στην περιοχή.

Στο επόμενο κεφάλαιο, θα γίνει προσπάθεια για μια συγκριτική αποτίμηση των ηγεμονικών τάσεων της αρχαίας Αθήνας και της σύγχρονης Αμερικής. Η σύγκριση θα γίνει στα πλαίσια των οργάνων που λαμβάνουν τις πολιτικές αποφάσεις στην κάθε περιπτωσιολογική μελέτη και όπως πολλάκις προαναφέρθηκε, στα πλαίσια της κρατοκεντρικής συμπεριφοράς μιας δημοκρατικής και μιας προ-αντιπροσωπευτικής πολιτείας.

4. Συγκριτική αποτίμηση των ηγεμονικών τάσεων της αρχαίας Αθήνας και της σύγχρονης Αμερικής με βάση τις περιπτωσιολογικές μελέτες.

Μετά και την ανάλυση των δυο περιπτωσιολογικών μελετών, θα γίνει προσπάθεια για μια συγκριτική αποτίμηση των ηγεμονικών τάσεων της πόλης – κράτους της αρχαίας Αθήνας και του κράτους – έθνους των ΗΠΑ στη σύγχρονη εποχή. Όπως έχει ήδη διατυπωθεί, η πρωτοτυπία της παρούσας μελέτης είναι η σύγκριση ανόμοιων περιπτώσεων σε ανόμοιο χωροχρόνο. Με βάση το διάγραμμα 1.1. στη σελίδα 16, η περίοδος κατά την οποία διέρχεται η Αθήνα το 416 π.Χ. όταν οι πρέσβεις της Αθήνας και της Μήλου δεν συμφωνούν στην ουδετερότητα της τελευταίας στον Πελοποννησιακό Πόλεμο, εμπίπτει στην κρατοκεντρική φάση του ελληνικού κοσμοσυστήματος μικρής κλίμακας, ενώ, η περίοδος κατά την οποία διεξάγεται ο πόλεμος των ΗΠΑ έναντι του Ιράκ το 2003, εμπίπτει στο εθνοκρατικό κοσμοσύστημα μεγάλης κλίμακας με κρατοκεντρική συγκρότηση. Άρα, η κοινή συνισταμένη των δυο περιπτώσεων είναι η κρατοκεντρική τους συγκρότηση.

Ιδιάζουσας σημασίας είναι και το γεγονός που, όπως, επίσης, έχει διατυπωθεί ξεκάθαρα από την αρχή, το πολιτικό σύστημα συνδέεται άμεσα με τις ηγεμονικές τάσεις της κάθε περίπτωσης ξεχωριστά. Στην δημοκρατική πολιτεία, η κοινωνία των πολιτών ανάγεται σε δήμο, δηλαδή σε ένα διαρκές πολιτικό σώμα, το οποίο κατέχει την καθολική πολιτική αρμοδιότητα. Με άλλα λόγια, στην δημοκρατία, η κοινωνία – δήμος κατέχει το ίδιο το πολιτικό σύστημα και λαμβάνει τις πολιτικές αποφάσεις που αφορούν τόσο τα ζητήματα της εσωτερικής πολιτικής, όσο και τα ζητήματα που αφορούν την εξωτερική πολιτική της πολιτείας. Ως προς το τελευταίο που ενδιαφέρει στην παρούσα μελέτη, ο δήμος αναλαμβάνει την καθολική ευθύνη για το αν η πολιτεία θα διεξάγει πόλεμο ή αν θα διατηρήσει την ειρήνη. Επίσης, σε ένα δημοκρατικό πολιτικό σύστημα, ο (πλήρης) πολίτης απολαμβάνει όλες τις περιοχές της ελευθερίας, εξού και το ταυτολογικό ισοδύναμο της δημοκρατίας είναι η καθολική ελευθερία, κάτι που ίσχυε στην αρχαία Αθήνα του 5^{ου} αιώνα π.Χ..⁷⁰ Επομένως, τις οικονομικές προτεραιότητες και τις στρατηγικές για την ηγεμονία, τις καθόριζε ο δήμος και όχι, το κλειστό σώμα του πολιτικού προσωπικού, όπως, στις

⁷⁰ Κοντογιώργης Γ., Η Δημοκρατία ως Ελευθερία. Δημοκρατία και Αντιπροσώπευση., Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2007, σελ. 201 - 250

ΗΠΑ που μένει να ορισθεί ο σκοπός της πολιτικής που ακολουθεί, λ.χ. το συμφέρον των αγορών πρωταρχικά ή της κοινωνίας.

Συνακόλουθα, το νεότερο πολιτικό σύστημα δεν ανάγει την κοινωνία του σε δήμο και την καθιστά σε πολιτική αδυναμία. Η αμερικανική κοινωνία, όπως και όλες οι κοινωνίες ανά τον κόσμο, είναι εκτός των πολιτικών πραγμάτων, λειτουργεί στα πλαίσια της ιδιώτευσής της και απολαμβάνει μόνο την ατομική ελευθερία, δηλαδή ο κάθε (ατελής) πολίτης είναι σε θέση να οργανώσει τον προσωπικό του βίο, όπως, ο ίδιος επιθυμεί, αλλά δεν μπορεί να λαμβάνει πολιτικές αποφάσεις, αλλά, ούτε και να συμμετέχει στη διαμόρφωσή τους. Η νεότερη σχολή σκέψης απαντάει σ' αυτό το επιχείρημα μέσω της εκλογικής διαδικασίας. Παρ' όλα αυτά και ιδιαίτερα στις ΗΠΑ, η επιλογή των υποψηφίων για την Προεδρία της χώρας, αλλά, και για άλλα αξιώματα, εναπόκειται στους κομματικούς μηχανισμούς. Στο όνομα της «αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας»⁷¹ τα (δυο μόνο) κόμματα σχηματίζουν τα ψηφοδέλτιά τους χωρίς την πλήρη κοινωνική συναίνεση με αποτέλεσμα η αμερικανική κοινωνία να διαιτητεύει ανάμεσα στους κομματικούς μηχανισμούς για το ποιος θα αναλάβει την Προεδρία της χώρας. Όσον αφορά το αμερικανικό εκλογικό σύστημα, πολλές φορές το αποτέλεσμα των εκλογών δεν εναπόκειται στην αμερικανική κοινωνία, αλλά, στους εκλέκτορες, γεγονός που δεν προσδίδει στην ψήφο ούτε καν ένα διαιτητικό περιεχόμενο, πόσο μάλλον αντιπροσωπευτικό και ενισχύει την διαπίστωση ότι το πολιτικό σύστημα των ΗΠΑ δεν προσιδιάζει την αντιπροσωπευτική πολιτεία, πόσο μάλλον την δημοκρατική. Εδώ, γεννιούνται και οι προβληματισμοί για το ποιες θα ήταν οι προτεραιότητες της ηγεμονικής στόχευσης των ΗΠΑ ή πως θα κατανεμόταν το όφελος της ηγεμονίας στο εσωτερικό εάν η κοινωνία συμμετείχε στην διαμόρφωση των πολιτικών των ΗΠΑ και ποια θα ήταν η ένταση με την οποία θα επιδιωκόταν η επίτευξη της ηγεμονίας της.

Συνεπώς, το ενδιαφέρον στην ανάλυση αυτή, έγκειται στο γεγονός ότι μελετάται η συμπεριφορά μιας δημοκρατικής και προ-αντιπροσωπευτικής πολιτείας στα

⁷¹ Ο όρος «αντιπροσωπευτική δημοκρατία» είναι μη δόκιμος επιστημονικά διότι, όπως έχει εξηγηθεί στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας μελέτης, η αντιπροσωπευτική πολιτεία διαφέρει από την δημοκρατική. Επί της ουσίας, δεν μπορεί ένα πολιτικό σύστημα να είναι αντιπροσωπευτικό και ταυτόχρονα δημοκρατικό. Βέβαια, το νεότερο πολιτικό σύστημα δεν είναι ούτε το ένα, ούτε το άλλο.

πλαίσια του κρατοκεντρισμού. Οι δημοκρατίες επιζητούν τον πόλεμο και τις αυταρχικές διευθετήσεις, καθώς, το δημοκρατικό πολιτικό σύστημα δημιουργεί εξωστρέφεια. Οι δημοκρατικές διαδικασίες στο εσωτερικό της πολιτείας δεν εγείρουν ζητήματα, τα οποία θα μπορούσαν να σταθούν εμπόδιο στην ομαλή λειτουργία της, γι' αυτό και επιζητεί την ηγεμονία και την πρωτοκαθεδρία στην περιφέρειά της. Με διαφορετική διατύπωση θα μπορούσε να ειπωθεί πως όσο πιο ανθρωποκεντρικά ολοκληρωμένα ήταν μια πολιτεία στο εσωτερικό της, τόσο πιο πολύ γινόταν εξωστρεφής στο εξωτερικό της περιβάλλον. Η ιμπεριαλιστική στρατηγική της αρχαίας Αθήνας, τόσο σε πολιτικό, αλλά και σε οικονομικό επίπεδο στηρίζεται σε αυτή τη λογική, γι' αυτό και ήταν αποτέλεσμα των επιλογών του δήμου. Ο δήμος αποφάσιζε την στρατηγική που θα ακολουθούσε η Αθήνα τόσο στις μικρές πόλεις όσο και στις μεγάλες. Η αρχαία ελληνική γραμματεία μαρτυρεί τον τρόπο με τον οποίο οι Αθηναίοι χρησιμοποιούσαν τις πρώτες ύλες από άλλες πόλεις για να καλύψουν τις ανάγκες τους. Πολλές από αυτές ήταν σύμμαχες πόλεις, γι' αυτό και η Αθήνα για να εξασφαλίσει τις πρώτες ύλες που χρειαζόταν, τους παρείχε ως αντάλλαγμα στρατιωτική ασφάλεια έναντι των Περσών. Έτσι, κατάφερε να εξυπηρετεί τους στόχους της που δεν ήταν άλλοι από την εξασφάλιση των πρώτων υλών και την πρωτοκαθεδρία στον ελληνικό κόσμο. Υπήρξαν φορές που η Αθήνα κατασκεύαζε οπλικό εξοπλισμό, όπως για παράδειγμα εμπορικά ή πολεμικά πλοία από πρώτες ύλες που εξασφάλιζε από άλλες πόλεις, οι οποίες ήταν υπό την επιρροή της.

Από την άλλη πλευρά, οι ΗΠΑ, αν και αποτελούν μια προ-αντιπροσωπευτική πολιτεία - σύμφωνα πάντα με την τυπολογία των πολιτικών συστημάτων που παρέχει η κοσμοσυστημική γνωσιολογία - λειτουργούν με τον ίδιο ακριβώς τρόπο, όπως και η Αθήνα. Αυτό συμβαίνει, όχι μόνο λόγω της κρατοκεντρικής σύστασης του εθνοκρατικού κοσμοσυστήματος μεγάλης κλίμακας μέσα στην οποία λειτουργούν, αλλά και επειδή το πολιτικό σύστημα των ΗΠΑ εξυπηρετεί τους ανοιχτούς θεσμούς και τα ανοιχτά σύνορα, καθώς και την ελεύθερη αγορά που καθιστά τη χώρα πλανητικά υπερδύναμη τόσο σε πολιτικό, όσο και σε οικονομικό επίπεδο. Το αμερικανικό πολιτικό σύστημα, ουσιαστικά στις μέρες μας ακολουθεί την οικονομική διακίνωση των αγορών και ιδίως του χρηματοπιστωτικού

συστήματος. Το ερώτημα, επίσης, είναι ποιος οφείλεται συγκριτικά στο εσωτερικό από την πολιτική ηγεμονία στο εξωτερικό. Επιπρόσθετα, το αμερικανικό πολιτικό σύστημα, έστω, κι αν κατά ένα μεγάλο μέρος συμπεριλαμβάνει την εξυπηρέτηση των συμφερόντων του πολιτικού προσωπικού και των μεγάλων επιχειρήσεων, εταιρειών και βιομηχανιών, συμπεριλαμβάνει κοινωνικές πολιτικές. Για παράδειγμα, τομείς όπως η δημόσια και η τοπική διοίκηση, η εκπαίδευση, η καλά αμειβομένη μισθωτή εργασία και η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη είναι στις ύψιστες προτεραιότητες της εκάστοτε αμερικανικής κυβέρνησης, γι' αυτό και προσελκύει πολλούς φοιτητές από το εξωτερικό, αλλά και πολλούς μετανάστες οι οποίοι διασχίζουν τον Ατλαντικό για μισθωτή εργασία. Συμπεραίνεται, λοιπόν, ότι το πολιτικό σύστημα των ΗΠΑ υπερέχει των αυταρχικών ή των δικτατορικών καθεστώτων, γεγονός που έχει ως αποτέλεσμα την σχετικά σωστή εσωτερική λειτουργία του κράτους που με τη σειρά της εντείνει πρώτον, την εξωστρέφεια της χώρας και την αναζήτηση πρώτων υλών, όπως, για παράδειγμα αποθέματα πετρελαίου και δεύτερον, την «ευθύνη» των ΗΠΑ, όπως, πολλές αμερικανικές σχολές σκέψης θεωρούν, την διάχυση των αμερικανικών και δη «δημοκρατικών» αξιών στον κόσμο και την ανατροπή των δικτατορικών καθεστώτων που δεν σέβονται τις κοινωνίες τους. Μια τέτοια ουϊλσονική πολιτική ακολουθήθηκε και στον Β' Πόλεμο του Κόλπου. Οι δυο προαναφερθείσες παράμετροι αντανακλώνται στην επιθυμία των ΗΠΑ για ηγεμονία, επικράτηση και πρωτοκαθεδρία στο διεθνές γεωστρατηγικό και γεωπολιτικό σκηνικό.

Το ερώτημα που προκύπτει σε αυτό το σημείο είναι κατά πόσον και οι δυο υπό εξέταση πολιτικές οντότητες πέτυχαν ή όχι τον σκοπό τους. Όσον αφορά την δημοκρατική πολιτεία της αρχαίας Αθήνας, κατάφερε να μεγαλοουργήσει πολιτισμικά και να αναπτυχθεί οικονομικά μέσω των εμπορικών συναλλαγών, τόσο εντός του ελληνικού κόσμου, όσο και στο εξωτερικό, κάτι το οποίο επιτεύχθηκε μέσω του ισχυρού αθηναϊκού ναυτικού και τον έλεγχο των θαλάσσιων οδών. Οι διακρατικές σχέσεις προσλαμβάνονταν με όρους δύναμης, ισχύος και εξουσίας έναντι των αδύναμων πόλεων, γι' αυτό και όταν οι Αθηναίοι πρέσβεις αντιλήφθηκαν πως οι Μήλιοι δεν επρόκειτο να ενταχθούν στην Συμμαχία της Δήλου, αποφάσισαν να εκτελέσουν τον ανδρικό πληθυσμό του νησιού, να

εξανδραποδίσουν γυναίκες και παιδιά και να εγκαταστήσουν εκεί Αθηναίους εποίκους. Τα γεγονότα που συντάραξαν την κοινωνία της Μήλου, αποτελούν πάγια στρατηγική της αρχαίας Αθήνας σε επεκτατικό επίπεδο. Θα μπορούσε να ειπωθεί πως αν και οι Αθηναίοι κατάφεραν να επιβληθούν στους Μηλίους και επιτεύχθηκαν οι ηγεμονικές επιδιώξεις τους στην περιοχή, αργότερα ηττήθηκαν στην Σικελική Εκστρατεία. Βέβαια, οι πόλεις-κράτη της κρατοκεντρικής περιόδου του κοσμοσυστήματος μικρής κλίμακας και το σύστημα που οικοδόμησαν τόσο σε οικονομικό, όσο και σε πολιτικό επίπεδο, διεύρυναν τις αρμοδιότητες της δημοκρατίας, καθώς, και την ζωτική περιφέρειά τους σε διακρατικό επίπεδο. Επομένως, επιβαλλόταν αυτό το σύστημα να υπερβεί τον κρατοκεντρισμό και να μεταβεί σε μια άλλη φάση, την οικουμενική. Την οικουμενική φάση σηματοδοτεί η ηγεμονία της Μακεδονίας, η οποία θα ενσωμάτωνε υπό την επιρροή της τις πόλεις – κράτη και θα εγκαθίδρυε «ένα πολιτειακό σύστημα του τύπου του κράτους – “έθνους”».».72 Στον ανταγωνισμό των ηγεμόνων της εποχής του κρατοκεντρισμού, η Αθήνα ηττήθηκε στην προσπάθειά της να μεταβάλει την ηγεμονία της αυτή σε κοσμοπολιτειακή και να οδηγήσει αυτή τον ελληνικό κόσμο στην μετακρατοκεντρική οικουμένη, όπως επιδίωκε. Έτσι, θα έρθει μια τρίτη δύναμη που μέχρι τότε έμενε στο περιθώριο των εξελίξεων - η Μακεδονία - για να διαιτητεύσει και να οδηγήσει τον ελληνικό κόσμο από τον κρατοκεντρισμό στην οικουμένη. Το ζήτημα αυτό δεν τίθεται στην περίπτωση των ΗΠΑ σήμερα, διότι, ο νεότερος ανθρωποκεντρικός κόσμος απέχει ακόμη πολύ από την φάση της οικουμένης, αφού διάγει μόλις την πρώιμη ανθρωποκεντρική εποχή της.

Σχετικά με την παρούσα περιπτωσιολογική μελέτη που αφορά τις ΗΠΑ, πολλοί θεωρητικοί της ρεαλιστικής σχολής, όπως ο John Mearsheimer, είχαν προειδοποιήσει την κυβέρνηση Bush πως ο πόλεμος στον Ιράκ ήταν αχρείαστος («unnecessary war») και πως ένας τέτοιος πόλεμος τόσο μεσοπρόθεσμα, όσο και μακροπρόθεσμα, θα ήταν επιζήμιος για τις ΗΠΑ. Όντως, οι λάθος εκτιμήσεις της αμερικανικής κυβέρνησης τόσο για τα υποτιθέμενα όπλα μαζικής καταστροφής που

⁷² Η οικουμενική φάση του ελληνικού ανθρωποκεντρικού κοσμοσυστήματος δεν εμπίπτει στις υπό εξέταση περιπτωσιολογικές μελέτες. Για περισσότερα βλέπε Κοντογιώργης Γ., Το Ελληνικό Κοσμοσύστημα, Τόμος Β', Η περίοδος της οικουμενικής οικοδόμησης (4^{ος} π.Χ. – 4^{ος} μ.Χ. αιώνες), Εκδόσεις Σιδέρη, Αθήνα, 2014, σελ. 463

είχε στην κατοχή του ο Σαντάμ Χουσεΐν, όσο και η λανθασμένη αντίληψη πως η εισβολή στο Ιράκ θα είχε την ίδια πορεία με αυτή του Αφγανιστάν και την ανατροπή των Ταλιμπάν, διαιώνισαν τις εχθροπραξίες και ενέπλεξαν τις ΗΠΑ σε μια ατέρμονη διαδικασία πολεμικών συγκρούσεων, η οποία κόστισε χιλιάδες ανθρώπινες ζωές και τρισεκατομμύρια δολάρια. Θα μπορούσε, λοιπόν, να ειπωθεί πως οι ΗΠΑ, όχι μόνο δεν κατάφεραν να ισορροπήσουν τις πολιτικές και θρησκευτικές τάσεις στο Ιράκ, να διαχειριστούν την κατάσταση μεταπολεμικά και να φτιάξουν νέους εθνικούς θεσμούς στη βάση του “nation – building”, αλλά ούτε και να ηγεμονεύσουν στην περιοχή και να εκμεταλλευτούν εις το έπακρον τους ιρακινούς πλουτοπαραγωγικούς πόρους. Παρ’ όλα αυτά, η εκλογή του Προέδρου Obama, καθώς, και το πέρασμα του χρόνου αποκατέστησαν σε ένα μεγάλο βαθμό την εικόνα των ΗΠΑ στη διεθνή πολιτική σκηνή. Το εξωστρεφές πολιτικό σύστημα των ΗΠΑ, καθώς και οι γερές, κρατικές, εσωτερικές, οργανωτικές δομές, καθιστούν τη χώρα υπερδύναμη στο άναρχο διεθνές σύστημα.

Συμπερασματικά, τόσο η πόλις - κράτος της αρχαίας Αθήνας, όσο και το σύγχρονο κράτος - έθνος των ΗΠΑ, προέβαλαν ηγεμονικές τάσεις σε αδύναμες πολιτικές οντότητες, επειδή, ακριβώς αποτελούν μεγάλες δυνάμεις η κάθε μια στη δική της κοσμοσυστημική κλίμακα και στήριξαν την στρατηγική τους στον πλήρη έλεγχο του πολιτικού και οικονομικού γίγνεσθαι. Η κρατοκεντρική φάση στην οποία διέρχονται, αλλά και τα εξωστρεφή πολιτικά τους συστήματα δεν σταμάτησαν να τις οδηγούν σε αυταρχικές διευθετήσεις και πολεμικές συγκρούσεις. Τα κίνητρα ήταν πάντα η κάλυψη των αυξημένων αναγκών που δημιουργούσαν τα πολιτικά συστήματα και οι εσωτερικές δομές. Οι ανάγκες αυτές δεν μπορούσαν να καλυφθούν στον μέγιστο βαθμό από οικείους πόρους, οπότε και επιβαλλόταν ο πόλεμος. Βέβαια, τόσο η ήττα της αρχαίας Αθήνας στη Σικελική Εκστρατεία, όσο και ο πολυδάπανος και μακροχρόνιος πόλεμος των ΗΠΑ έναντι του Ιράκ, αποδεικνύουν ξεκάθαρα το τι συμβαίνει όταν οι ηγεμονεύουσες δυνάμεις δεν έχουν συναίσθηση και συνείδηση των ορίων της δύναμής τους.

5. Επίλογος – Συμπεράσματα

Μέσα από την ανάλυση των περιπτωσιολογικών μελετών προκύπτει μια πρώτη διαπίστωση: Στα πλαίσια του κρατοκεντρισμού, οι διακρατικές σχέσεις και οι σχέσεις ηγεμονίας αναπτύσσονται ως σχέσεις δύναμης. Παρ' όλα αυτά, διαφέρουν ανάλογα με την φάση που διέρχεται ο ανθρωποκεντρικός κόσμος στο εσωτερικό της κρατοκεντρικής εποχής. Πιο συγκεκριμένα, διαφορετικό είναι το πολιτικό σύστημα και οι συντελεστές της πολιτικής και διαφορετικός είναι ο σκοπός που καλείται να υπηρετήσει το ίδιο το πολιτικό σύστημα στην κάθε περίπτωση της κοσμοσυστημικής τυπολογίας και διαφορετική είναι η σχέση μεταξύ της πολιτικής, της οικονομίας και της κοινωνίας που αρθρώνεται σε κάθε τύπο πολιτικού συστήματος, ενώ σε ότι αφορά τη δυναμική του ανθρωποκεντρικού γίνεσθαι είναι διαφορετικές οι στρατηγικές που καλείται να υπηρετήσει το κράτος - ηγεμόνας.

Η κοσμοσυστημική γνωσιολογία διδάσκει ότι η συγκριτική αποτίμηση των σχέσεων ηγεμονίας στον κρατοκεντρισμό υπό το πρίσμα της ανθρωποκεντρικής εξέλιξης, δηλαδή την εξέλιξη του πολιτικού και του οικονομικού συστήματος, αφορά επίσης την εποχή μας, την εποχή, δηλαδή, της μεγάλης κοσμοσυστημικής κλίμακας. Με άλλα λόγια, η εποχή μας κινείται στην ίδια αναλογική τροχιά με αυτήν που κινήθηκε η εποχή της μικρής κλίμακας της πόλης. Κατά τούτο, η εξέλιξη της πόλης και η συγκριτική αποτίμηση των δυο εποχών μέσα από την διακρατική σχέση ηγεμονίας που διαμορφώνεται είναι εξαιρετικά ενδιαφέρουσα για την κατανόηση της εποχής μας. Δίνουν, όμως, και τη δυνατότητα να διακρίνουμε το μέλλον της εξέλιξης, καθώς η κοσμοσυστημική γνωσιολογία δεν αντιμετωπίζει το ζήτημα αυτό στατικά, όπως συμβαίνει με την σύγχρονη επιστήμη.

Η συγκριτική αποτίμηση των ηγεμονικών τάσεων της αρχαίας Αθήνας και της σύγχρονης Αμερικής που προηγήθηκε, αντανakλάται και στην διαπίστωση του Θουκυδίδη ότι *«οι ισχυροί πράττουν ό,τι τους επιτρέπει η δύναμή τους και οι αδύναμοι υποχωρούν και το αποδέχονται»*.⁷³ Βέβαια, η βασική προσφορά της παρούσας μελέτης αντικατοπτρίζεται, πρώτον, στους παράγοντες εκείνους που καθιστούν μια πολιτική οντότητα κυρίαρχη στο διεθνές σύστημα και πως αυτοί

⁷³ Σκουτερόπουλος Ν. Μ., Θουκυδίδη Ιστορία, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, 2011, σελ. 778 - 779

προκαλούν ηγεμονικές τάσεις, δεύτερον, τη συγκριτική αποτίμηση των ηγεμονικών τάσεων δυο ανόμοιων περιπτώσεων τόσο από άποψη πολιτικού συστήματος, όσο και από άποψη χρονικής περιόδου και κοσμοσυστημικής κλίμακας και τρίτον πως συμπεριφέρεται – ηγεμονικά ή όχι - μια δημοκρατική πολιτεία και μια μη δημοκρατική, στα πλαίσια του κρατοκεντρισμού. Πιο συγκεκριμένα, εν πολλοίς, μια πολιτική οντότητα καθίσταται ηγεμόνας όταν το πολιτικό της σύστημα είναι εξωστρεφές. Τόσο η Αθήνα στην αρχαιότητα, όσο και οι ΗΠΑ στην σύγχρονη εποχή, έχουν εξωστρεφή πολιτικά συστήματα, τα οποία δημιουργούν ανάγκες που πρέπει να καλυφθούν δια μέσω του διακρατικού περιβάλλοντος.

Στο προηγούμενο κεφάλαιο καταγράφηκαν αναλυτικά οι συγκριτικές αυτοί παράμετροι των δυο περιπτώσιολογικών μελετών και τα καταληκτικά συμπεράσματα. Από αυτή τη συγκριτική αποτίμηση προκύπτει, όμως και μια καινούργια διερώτηση για την «υπέρβαση»⁷⁴ της εποχής μας που είναι εξίσου σημαντική. Η ανάλυση που προηγήθηκε, ιδιαίτερα όσον αφορά το αμερικανικό πολιτικό σύστημα ανατρέπει πολλές βεβαιότητες, όπως για παράδειγμα, η χωρίς αμφισβήτηση και θέσφατη διαπίστωση ότι το νεότερο πολιτικό σύστημα είναι δημοκρατικό. Αναφέρθηκε πλειστάκις ότι με βάση την κοσμοσυστημική γνωσιολογία, η οποία αντλεί πολλές έννοιες μέσα από την αρχαία ελληνική γραμματεία, η δημοκρατική πολιτεία αναφέρεται στην πολιτεία εκείνη όπου η κοινωνία των πολιτών αναλαμβάνει εξ ολοκλήρου την καθολική πολιτική αρμοδιότητα. Στην εποχή που διανύουμε, κάτι τέτοιο δεν ισχύει σε κανένα μέρος του κόσμου. Οι ψηφοφόροι καλούνται συνήθως μέσω της εκλογικής διαδικασίας να διαιτητεύσουν ανάμεσα σε πολιτικά πρόσωπα, τα οποία αναδύονται μέσα από κομματικούς μηχανισμούς και διαδικασίες. Έτσι λοιπόν, βλέπουμε να επέρχεται σιγά – σιγά η αμφισβήτηση του πολιτικού προσωπικού και της πολιτικής διαδικασίας με τον τρόπο που διεξάγεται. Οι περισσότερες κοινωνίες αμφισβητούν τις πολιτικές και κομματικές δυνάμεις των χωρών τους, επειδή, τις περισσότερες φορές δεν ανταποκρίνονται στις προεκλογικές τους δεσμεύσεις. Το οδυνηρό, βέβαια, της όλης διαδικασίας είναι το γεγονός πως τις πλείστες φορές, το πολιτικό

⁷⁴ Η φράση αυτή χρησιμοποιείται συχνά από τον καθηγητή Πολιτικής Επιστήμης κ. Γ. Κοντογιώργη, καθώς, και οι τρόποι που καταγράφονται στο κείμενο για την υπέρβαση αυτή της εποχής μας.

προσωπικό δεν μπορεί να ανακληθεί. Στην αρχαία Αθήνα, όταν το πολιτικό προσωπικό δεν εναρμονίζετο με την πολιτική βούληση της κοινωνίας, η τελευταία μπορούσε να το ανακαλέσει και να το παραπέμψει στη δικαιοσύνη. Σήμερα, εάν οι ψηφοφόροι αισθανθούν ότι εξαπατήθηκαν, δεν έχουν την δυνατότητα της ανάκλησης ή της παραπομπής του πολιτικού προσωπικού στη δικαιοσύνη. Άρα, το νεότερο πολιτικό σύστημα δεν ανταποκρίνεται καν στις βασικές αρχές ούτε της αντιπροσώπευσης, πόσο μάλλον της δημοκρατίας.

Το αντεπιχείρημα που προβάλλει η νεότερη σχολή σκέψης σε αυτή τη διαπίστωση αντανακλάται στο μέγεθος της κλίμακας. Είσαι σαφώς δύσκολο έως ακατόρθωτο να εφαρμοστεί η αθηναϊκή δημοκρατία έτσι όπως περιγράφεται στην αρχαία ελληνική γραμματεία. Το ζήτημα, όμως, δεν είναι να εφαρμοσθεί η αθηναϊκή δημοκρατία στη σημερινή εποχή. Το ζήτημα είναι να εφαρμοσθεί η δημοκρατική αρχή: η αναγωγή της κοινωνίας σε ένα διαρκές πολιτικό σώμα ή τουλάχιστον να τεθεί σε εφαρμογή μια προσομοίωση της αντιπροσωπευτικής πολιτείας. Κάτι τέτοιο μπορεί να γίνει ανέξοδα μέσω του διαδικτύου⁷⁵. Παρ' όλα αυτά, η συγκεκριμένη εναλλακτική πρόταση δεν είναι της παρούσης και χρήζει διερεύνησης. Το σημαντικό είναι, οι νεότερες κοινωνίες να αποτινάξουν τις βεβαιότητες από πάνω τους και να επαναπροσδιοριστούν έννοιες, όπως, η δημοκρατία και η αντιπροσώπευση.

Εν κατακλείδι, η παρούσα μελέτη προσπάθησε να αναδείξει πανομοιότυπες και δη ηγεμονικές συμπεριφορές μεταξύ του δημοκρατικού και του νεότερου πολιτικού συστήματος και σε αυτό το σημείο έγκειται και η πρωτοτυπία του εγχειρήματος. Επιπρόσθετα, η παρούσα βιβλιογραφία αναλύει συχνά το φαινόμενο του ηγεμονισμού μέσα από την σύγκριση της αρχαίας Αθήνας και της σύγχρονης Αμερικής. Ωστόσο, δεδομένο της σύγκρισης είθισται να αποτελεί η διαπίστωση ότι και οι δυο πολιτικές οντότητες είναι δημοκρατικές. Η κοσμοσυστημική γνωσιολογία, όμως, έθεσε διαφορετικές βάσεις στη σύγκριση αυτή, που όχι μόνο κατέρριψε το επιχείρημα πολλών νεότερων στοχαστών ότι οι δημοκρατίες δεν πολεμούν, αλλά και πολλές έννοιες χρειάστηκε να επαναπροσδιοριστούν. Αυτός ο επαναπροσδιορισμός των εννοιών ήταν και που έθεσε καινούργια ερωτήματα ως

⁷⁵ Περισσότερα στο βιβλίο του Γ. Κοντογιώργη «Οι Ολιγάρχες. Η δυναμική της υπέρβασης και η αντίσταση των συγκατανευσιφάγων.» Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2013.

προς τη λειτουργία του νεότερου πολιτικού συστήματος και τι θα μπορούσε να επεξεργαστεί στο μέλλον ως λύση στο σημερινό πολιτικό αδιέξοδο που βρίσκονται οι κοινωνίες.

Αναφορές (References)

Αριστοτέλης, Αθηναίων Πολιτεία – Αποσπάσματα, Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, Εκδόσεις Οδυσσέας Χατζόπουλος, Αθήνα, 1993

Ήφαιστος Π., Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων: Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2000

Ήφαιστος Π., Κοσμοθεωρία των εθνών. Συγκρότηση και συγκράτηση των κρατών της Ευρώπης και του κόσμου, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2009

Ήφαιστος Π., Ο πόλεμος και τα αίτιά του. Τα πολλά πρόσωπα του ηγεμονισμού και της τρομοκρατίας., Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2002

Πλατιάς Α., Εισαγωγή: Ο Kenneth Waltz και ο πολιτικός ρεαλισμός στο βιβλίο του Waltz K. N., Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2011

Ήφαιστος Π., Οι διεθνείς σχέσεις ως αντικείμενο επιστημονικής μελέτης στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Διαδρομή, αντικείμενο, περιεχόμενο και γνωσιολογικό υπόβαθρο., Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2003

Κονδύλης Π., Πλανητική Πολιτική μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, Εκδόσεις Θεμέλιο, 1992

Κοντογιώργης Γ., Το Ελληνικό Κοσμοσύστημα, Τόμος Α΄, Η κρατοκεντρική περίοδος της πόλης., Εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα, 2006.

Κοντογιώργης Γ., Η Δημοκρατία ως Ελευθερία. Δημοκρατία και Αντιπροσώπευση., Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2007

Κοντογιώργης Γ., Η ελληνική δημοκρατία του Ρήγα Βελεστινλή, Εκδόσεις Παρουσία, Αθήνα, 2008

Κοντογιώργης Γ., Η κρίση της ειρήνης και οι ρίζες του πολέμου. Το ερμηνευτικό έλλειμμα της νεότερικότητας, 2010

Κοντογιώργης Γ., Οι ολιγάρχες. Η δυναμική της υπέρβασης και η αντίσταση των συγκατανευσιφάγων, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2013

Κουσκουβέλης Η., Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2004

Ξενοφών, Αθηναίων Πολιτεία, Λακεδαιμονίων Πολιτεία, Αγησίλαος, Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, Εκδόσεις Οδυσσέας Χατζόπουλος, Αθήνα, 1993

Παπασωτηρίου Χ., Η διεθνής πολιτική στον 21^ο αιώνα, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2008

Πλατιάς Α., Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη, Εκδόσεις Εστία, Αθήνα, 1999

Σακελλάριος Μ. Β., η Αθηναϊκή Δημοκρατία, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 2000

Σκουτερόπουλος Ν. Β., Θουκυδίδη Ιστορία, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, 2011

Lallement M., Ιστορία των κοινωνιολογικών ιδεών, Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα, 2001

Schmidt M. G., Θεωρίες της δημοκρατίας, Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα, 2004

Van Evera S., Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της Πολιτικής Επιστήμης, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2007

Zakaria F., Iraq war was a terrible mistake., CNN, 2015

Ελληνική Βιβλιογραφία

Αντωνοπούλου Μ., Οι κλασικοί της κοινωνιολογίας. Κοινωνική θεωρία και νεότερη κοινωνία., Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα, 2008

Αρβανιτόπουλος Κ., Η αμερικανική εξωτερική πολιτική μετά τον ψυχρό πόλεμο. Ιδεολογικά ρεύματα, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2000

Αριστοτέλης, Αθηναίων Πολιτεία – Αποσπάσματα, Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, Εκδόσεις Οδυσσέας Χατζόπουλος, Αθήνα, 1993

Αριστοτέλης, Πολιτικά 2, Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, Εκδόσεις Οδυσσέας Χατζόπουλος, Αθήνα, 1993

Αρώνη – Τσίχλη, Ιστορικές σχολές και μέθοδοι. Εισαγωγή στην ευρωπαϊκή ιστοριογραφία, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2008

Διαμαντόπουλος Θ., Το κομματικό φαινόμενο. Μορφές, συστήματα, οικογένειες κομμάτων, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1993

Ηρακλείδης Α., Η διεθνής κοινωνία και οι θεωρίες των διεθνών σχέσεων. Μια κριτική περιδιάβαση., Εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα, 2000

Ηρακλείδης Α., Διεθνείς και εθνοτικές συγκρούσεις. Ανάλυση και επίλυση., Εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα, 2009

Ηρακλείδης Α., Συγκρούσεις. Η υποκειμενική διάσταση, Εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα, 2009

Ήφαιστος Π., Ιστορία, Θεωρία και Πολιτική Φιλοσοφία των Διεθνών Σχέσεων, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 1999

Ήφαιστος Π., Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων: Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2000

Ήφαιστος Π., Ο πόλεμος και τα αίτιά του. Τα πολλά πρόσωπα του ηγεμονισμού και της τρομοκρατίας., Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2002

Ήφαιστος Π., Οι διεθνείς σχέσεις ως αντικείμενο επιστημονικής μελέτης στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Διαδρομή, αντικείμενο, περιεχόμενο και γνωσιολογικό υπόβαθρο., Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2003

Ήφαιστος Π., Κοσμοθεωρία των εθνών. Συγκρότηση και συγκράτηση των κρατών της Ευρώπης και του κόσμου, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2009

Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, Θεωρίες της πολιτικής και του κράτους. Hobbes, Locke, Rousseau, Kant, Hegel., Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα, 2005

Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου, Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου, Το μέλλον των πολιτικών κομμάτων, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2003

Κολιόπουλος Κ., Η υψηλή στρατηγική της αρχαίας Σπάρτης (750 – 192 π.Χ.), Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2001

Κολιόπουλος Κ., Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2008

Κοντογιώργης Γ., Η θεωρία των επαναστάσεων στον Αριστοτέλη, Εκδόσεις Νέα Σύνορα – Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα, 1982

Κοντογιώργης Γ., Πολιτικό σύστημα και πολιτική, Εκδόσεις Πολύτυπο, Αθήνα, 1985

Κοντογιώργης Γ., Νεότερικότητα και πρόοδος, Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα, 2001

Κοντογιώργης Γ., Πολίτης και πόλις. Έννοια και τυπολογία της «πολιτειότητας», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2003

Κοντογιώργης Γ., Το Ελληνικό Κοσμοσύστημα, Τόμος Α', Η κρατοκεντρική περίοδος της πόλης., Εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα, 2006

Κοντογιώργης Γ., Η Δημοκρατία ως Ελευθερία. Δημοκρατία και Αντιπροσώπευση., Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2007

Κοντογιώργης Γ., Η ελληνική δημοκρατία του Ρήγα Βελεστινλή, Εκδόσεις Παρουσία, Αθήνα, 2008

Κοντογιώργης Γ., Η νέα αγγλοσαξονική τάξη, 2008

Κοντογιώργης Γ., Η κρίση της ειρήνης και οι ρίζες του πολέμου. Το ερμηνευτικό έλλειμμα της νεότερικότητας, Αθήνα, 2010

Κοντογιώργης Γ., Οικονομικά συστήματα και ελευθερία, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2010

Κοντογιώργης Γ., Περί έθνους και Ελληνικής Συνέχειας, Εκδόσεις Ιανός, Αθήνα, 2012

Κοντογιώργης Γ., Οι ολιγάρχες. Η δυναμική της υπέρβασης και η αντίσταση των συγκατανευσιφάγων, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2013

Κοντογιώργης Γ., Το Ελληνικό Κοσμοσύστημα, Τόμος Β΄, Η περίοδος της οικουμενική οικοδόμησης (4^{ος} π.Χ. – 4^{ος} μ.Χ. αιώνες), Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2015

Κουσκουβέλης Η., Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2004

Κωνσταντόπουλος Ι., Οικονομία και κατασκοπεία. Θεωρία και Πράξη., Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2010

Ντάλης Σ., Ο πόλεμος στο Ιράκ και η διεθνής κοινότητα., Εκδόσεις Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων, Αθήνα, 2003

Ντάλης Σ., Από τον Μπους στον Ομπάμα. Η διεθνής πολιτική σε έναν κόσμο που αλλάζει., Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2010

Ξενοφών, Αθηναίων Πολιτεία, Λακεδαιμονίων Πολιτεία, Αγησίλαος, Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, Εκδόσεις Οδυσσέας Χατζόπουλος, Αθήνα, 1993

Παπασωτηρίου Χ., Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική 6^{ος} – 11^{ος} αιώνας, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2001

Παπασωτηρίου Χ., Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική 1945 – 2002, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2002

Παπασωτηρίου Χ., Η διεθνής πολιτική στον 21^ο αιώνα, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2008

Πλατιάς Α., Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη, Εκδόσεις Εστία, Αθήνα, 1999

Σακελλάριος Μ. Β., η Αθηναϊκή Δημοκρατία, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 2000

Σκουτερόπουλος Ν. Β., Θουκυδίδη Ιστορία, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, 2011

Τραϊανού Π., Πόλεμος στο Ιράκ. Στα δίχτυα του Θουκυδίδη οι Αμερικανοί., Εκδόσεις Τηλέμαχος, Αθήνα, 2004

Έργα μεταφρασμένα στα Ελληνικά

- Acemoglu D., Robinson J. A., Γιατί αποτυγχάνουν τα έθνη. Οι καταβολές της ισχύος, της ευημερίας και της φτώχειας., Εκδόσεις Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα, 2013
- Berstein S., Δημοκρατίες, αυταρχικά και ολοκληρωτικά καθεστώτα στον 20^ο αιώνα., Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2007
- Bull H., Η άναρχη κοινωνία. Μελέτη της τάξης στην παγκόσμια πολιτική., Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2001
- Downs A., Οικονομική θεωρία της δημοκρατίας, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1997
- Esping – Andersen G., Οι τρεις κόσμοι του καπιταλισμού της ευημερίας., Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα, 2014
- Giddens A., Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία, Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα, 1989
- Hague R., Harrop M., Συγκριτική πολιτική και διακυβέρνηση, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, 2005
- Hall S., Held D., McGrew A., Η νεωτερικότητα σήμερα. Οικονομία, Κοινωνία, Πολιτική, Πολιτισμός, Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα, 2009
- Heilbroner R. L., Οι φιλόσοφοι του οικονομικού κόσμου. Η ζωή και οι ιδέες τους, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, 2000
- Heywood A., Εισαγωγή στην Πολιτική, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, 2006
- Lallement M., Ιστορία των κοινωνιολογικών ιδεών, Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα, 2001
- Machiavelli N., Ο ηγεμόνας, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 1991
- Mayer N., Εκλογική συμπεριφορά. Ιστορικές διαδρομές και μοντέλα ανάλυσης., Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα, 2005
- Mearsheimer J., Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2006

Meny Y., Συγκριτική πολιτική. Οι δημοκρατίες: Γαλλία, Γερμανία, Ηνωμένες Πολιτείες, Ιταλία, Μεγάλη Βρετανία, Τόμος Α' και Β', Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1995

Schmidt M. G., Θεωρίες της δημοκρατίας, Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα, 2004

Schuller W., Η ιστορία της αρχαίας Ελλάδας. Από την κρητομυκηναϊκή εποχή ως το τέλος των κλασικών χρόνων, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 2001

Σκαρβέλης Δ., Ο πόλεμος του Κόλπου. Η τελική επίσημη έκθεση του Υπουργείου Εθνικής Άμυνας των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής προς το Κογκρέσο., Εκδόσεις Φλώρος, Αθήνα, 2003

Tzu S., Η τέχνη του πολέμου, Εκδόσεις Μίνωας, Αθήνα, 2013

Van Evera S., Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της Πολιτικής Επιστήμης, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2007

Weber M., Οικονομία και Κοινωνία. Κοινωνιολογικές έννοιες., Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα, 2005

Waltz K. N., Ο άνθρωπος, το κράτος και ο πόλεμος. Μια θεωρητική ανάλυση., Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2011

Waltz K. N., Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2011

Watson A., Η εξέλιξη της διεθνούς κοινωνίας. Μια συγκριτική ιστορική ανάλυση, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2010

Wight M., Διεθνής Θεωρία. Τα τρία ρεύματα σκέψης., Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2011

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Beeson M. & Higgott R., Hegemony, Institutionalism and US Foreign Policy: Theory and Practice in Comparative Historical Perspective., British International Studies Association Conference, Birmingham, 2003

Ferguson W. S., Athens and Hellenism, Oxford University Press on behalf of the American Historian Association

Frank T., Representative Government in the Ancient Polities, The Classical Association of the Middle West and South, Inc. (CAMWS)

Fry M. (editing), History, The White House and Kremlin: Statesmen as Historian, Printer Publisher London and New York

Gilpin R., The Theory of Hegemonic, The MIT Press

Gowa J., Rational Hegemons Excludable Goods and Small Groups: An Epitaph of Hegemonic Stability Theory?, The John Hopkins University Press

Green B. R., Two concepts of Liberty: America's Cold War Grand Strategies and the Liberal Tradition, American Political Science Association Conference, Washington D. C. and Institute of Humane Studies, Washington, 2010

Grunberg I., Exploring the "Myth" of Hegemonic Stability, The MIT Press

Hyde W. W., The Homicide Courts of Ancient Athens, The University of Pennsylvania Law Review

Ludlow T. W., The harbors of Ancient Athens, The John Hopkins University Press

Smith C. F., Character – Drawing in Thucydides, The John Hopkins University Press

Smith C. F., Personification in Thucydides, The University of Chicago Press, Chicago

Smith C. F., Some Poetical Constructions in Thucydides, The John Hopkins University Press

Snidal D., The Limits of Hegemonic Stability Theory, The MIT Press

Waldstein C., The Effective Ideals of Periclean Athens and Pisistratus, University of Northern Iowa

Watson A., International Relations and the Practice of Hegemony, Notes for a lecture given at the CSD Encounter with A. Watson, University of Westminster, 2002

Zakaria F., Iraq war was a terrible mistake., CNN, 2015

Παράρτημα

Ο διάλογος των Αθηναίων και των Μηλίων (σελ. 30 υπ.37)

BIBΛΙΟ Ε 83, 4 - 86, 1

τοῦ Νικηράτου, ὁ Περδίκκας ἀθέτησε τὶς συμμαχικὲς ὑποχρεώσεις του καὶ ἐξαιτίας του, κυρίως, ἐγκαταλείφθηκε ἡ ἐκστρατεία ἣταν ἐπομένως ἐχθρὸς. Ἔτσι τελείωσε αὐτὸς ὁ χειμῶνας καὶ μὲ αὐτὸν τελείωσε καὶ τὸ δέκατο πέμπτο ἔτος τοῦ πολέμου.

- [84] Τὸ ἐπόμενο καλοκαίρι ὁ Ἀλκιβιάδης ἔπλευσε στὸ Ἄργος μὲ εἴκοσι πλοῖα, καὶ ὄσους Ἄργείους θεωροῦνταν ἀκόμη ὑποπτοι καὶ μὲ φρονήματα φιλοσπαρτιατικὰ τοὺς συνέλαβε, τριακόσιους ἄνδρες, καὶ αὐτοὺς οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς πῆγαν ὡς κρατουμένους στὰ κοντινὰ νησιά πού εἶχαν στήν ἐξουσία τους. Ἐπίσης οἱ Ἀθηναῖοι ἐκστρατεύσανε ἐναντίον τῆς Μήλου μὲ τριάντα δικά τους πλοῖα, ἕξι Χιακὰ καὶ δύο Λεσβιακὰ, μὲ χίλιους διακόσιους ὀπλίτες, τριακόσιους τοξότες καὶ εἴκοσι ἐφιππους τοξότες, Ἀθηναίους, καὶ χίλιους πεντακόσιους ὀπλίτες τῶν συμμάχων ἀπὸ τὰ νησιά. Οἱ Μήλιοι εἶναι ἄποικοι τῶν Λακεδαιμονίων καὶ ἀρνοῦνταν νὰ ὑποταχθοῦν στοὺς Ἀθηναίους, ὅπως οἱ ἄλλοι νησιῶτες, ἀλλὰ ἔμειναν ἀρχικὰ οὐδέτεροι καὶ δὲν ἔκαναν τίποτα ἔπειτα, ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς πίεζαν καταστρέφοντας τὴ γῆ τους, βρέθηκαν σὲ κατάσταση ἀνοιχτοῦ πολέμου.
- 2
- 3
- [85] Στρατοπεδεύοντας λοιπὸν στὸ ἔδαφός τους οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ Κλεομήδης τοῦ Λυκομήδους καὶ Τεισίας τοῦ Τεισιμάχου μὲ αὐτὴ τὴ στρατιωτικὴ δύναμη ἔστειλαν πρῶτα πρέσβεις γιὰ διαπραγματεύσεις, προτοῦ ἀρχίσουν νὰ προξενοῦν καταστροφὲς στὴ γῆ. Τοὺς πρέσβεις αὐτοὺς οἱ Μήλιοι δὲν τοὺς παρουσίασαν στὸ λαὸ ἀλλὰ τοὺς ζήτησαν νὰ ἐκθέσουν στὶς ἀρχὲς καὶ στοὺς προκρίτους γιὰ ποῖό λόγο εἶχαν ἔλθει ἐκεῖ. Οἱ πρέσβεις τῶν Ἀθηναίων εἶπαν τότε περίπου τὰ ἑξῆς.
- [85] «Ἀφοῦ ἡ συζήτηση δὲν γίνεται μπροστὰ σὲ πλῆθος, προφανῶς γιὰ νὰ μὴν ἐξαπατηθεῖ ὁ κόσμος ἀκούγοντάς μας νὰ ἐκθέσουμε σὲ μία καὶ μόνη διεξοδικὴ ἀγόρευση πράγματα πού εὐκόλα παρερμηνεύονται καὶ πού εἶναι ἀνεξέλεγκτα (διότι καταλαβαίνουμε πὼς γι' αὐτὸ μᾶς φέρατε σὲ περιορισμένο ἀκροατήριον), μπορεῖτε ἐσεῖς οἱ συγκεντρωμένοι ἐδῶ νὰ ἀκολουθήσετε ἀκόμη ἀσφαλέστερη διαδικασία. Μπορεῖτε δηλαδή καὶ ἐσεῖς νὰ μὴν ἀπαντήσετε μὲ μία καὶ μόνη ἀγόρευση ἀλλὰ νὰ μᾶς διακόπτετε ἀμέσως, σὲ κάθε ζήτημα χωριστά, ἐὰν σᾶς φαίνεται ὅτι δὲν μιλάμε σωστά, καὶ νὰ λέτε τὴ γνώμη σας. Καὶ πεῖτε μας πρῶτα ἂν σᾶς ἀρέσει ὅ,τι προτείνουμε».
- [86] Οἱ Μήλιοι ἀντιπρόσωποι ἀπάντησαν: «Ἡ καλὴ σας διάθεση νὰ δώσουμε ἀμοιβαία ἐξηγήσεις σὲ ἤρεμο κλίμα δὲν εἶναι κατακριτέα, ὅμως

αὐτὲς οἱ πολεμικὲς ἐνέργειες, ποὺ δὲν εἶναι κάτι μελλοντικὸ ἀλλὰ γίνονται ἤδη, βρισκονται σὲ προφανῆ ἀντίφαση μὲ τὴν πρότασή σας. Γιατὶ βλέπουμε ὅτι ἔρχεστε ὡς δικαστὲς ὧσων πρόκειται νὰ εἰπωθοῦν καί, ὅπως εἶναι τὸ πιὸ πιθανό, ἢ ἔκβαση αὐτοῦ τοῦ διαλόγου, ἐὰν ὑπερισχύσουμε μὲ τὸ δίκαιο ποὺ ἔχουμε καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ἐνδώσουμε, θὰ σημάνει γιὰ μᾶς πόλεμο, ἐὰν ἀντιθέτως πεισθοῦμε καὶ ὑποχωρήσουμε, θὰ σημάνει ὑποταγή.

[87] ΑΘΗΝΑΙΟΙ. Τότε ὠραῖα ἂν ἤλθατε στὴ συνδιάσκεψη γιὰ νὰ κάνετε ὑποθέσεις γιὰ τὸ τί πρόκειται νὰ συμβεῖ στοὺς μέλλον ἢ γιὰ κάτι ἄλλο, καὶ ὄχι γιὰ νὰ σκεφθεῖτε, μὲ βάση ὅσα γίνονται *τώρα* καὶ ὅσα βλέπετε *μπροστά* σας, πῶς θὰ σωθεῖ ἢ πόλη σας, μποροῦμε νὰ σταματήσουμε· ἐὰν ὁμως ἤλθατε γι' αὐτὸ τὸ τελευταῖο, μποροῦμε νὰ συνεχίσουμε.

[88] ΜΗΛΙΟΙ. Εὐλόγο εἶναι, καὶ συγχωρητέο, στὴ θέση ποὺ βρισκόμαστε, νὰ μιλάμε γιὰ πολλὰ καὶ νὰ πηγαίνει ὁ νοῦς μας σὲ πολλὰ· βέβαια, αὐτὴ ἡ συνάντηση γίνεται γιὰ τὴν ἐπιβίωσή μας, καὶ ἡ συζήτηση, ἐὰν ἔτσι νομίζετε, ἄς διεξαχθεῖ μὲ τὸν τρόπο ποὺ προτείνετε.

[89] ΑΘ. Ὡραῖα λοιπόν· οὔτε ἐμεῖς ἀρχίζουμε τὰ μεγάλα λόγια, ὅτι δηλαδὴ δικαίως ἠγεμονεύουμε ἐπειδὴ νικήσαμε τοὺς Πέρσες, ἢ ὅτι βγαίνουμε *τώρα* νὰ διεκδικήσουμε τὰ δίκαιά μας διότι ἔχουμε ἀδικηθεῖ –μὲ μακρόσυρτες ἀγορεύσεις ποὺ δὲν πείθουν κανέναν–, μὴ φαντάζεστε ὁμως καὶ ἐσεῖς, τὴν ἔχουμε αὐτὴ τὴν ἀξίωση, πῶς θὰ μᾶς πείσετε λέγοντάς μας ὅτι, ἂν καὶ ἄποικοι τῶν Λακεδαιμονίων, δὲν ἐκστρατεύσατε μαζί τους ἢ ὅτι δὲν μᾶς ἔχετε προξενήσει κανένα κακό. Νομίζουμε ὅτι καὶ ἐμεῖς καὶ ἐσεῖς πρέπει νὰ ἐπιδιώξουμε ὅ,τι πραγματικὰ θεωροῦμε ἐφικτό, ἀφοῦ ξέρουμε καὶ ξέρετε πῶς κατὰ τὴν ἀνθρώπινη λογικὴ μποροῦμε νὰ μιλάμε γιὰ δίκαιο ὅταν καὶ τὰ δύο μέρη ἔχουν ἴση ἰσχὺ καὶ ὅτι οἱ ἰσχυροὶ πράττουν ὅ,τι τοὺς ἐπιτρέπει ἡ δυνάμη τους καὶ οἱ ἀδύναμοι ὑποχωροῦν καὶ τὸ ἀποδέχονται.

[90] ΜΗΛ. Ὅπως ἐμεῖς τουλάχιστον νομίζουμε, χρήσιμο θὰ ἦταν (διότι κατ' ἀνάγκη πιὰ μιλάμε γιὰ τὸ χρήσιμο, ἀφοῦ ἐσεῖς, παραμερίζοντας τὸ δίκαιο, θέσατε ὡς βάση τῆς συζήτησης τὸ συμφέρον) νὰ μὴν ξεγράψετε ἐντελῶς αὐτὸ ποὺ εἶναι καλὸ γιὰ ὅλους ἀλλὰ νὰ ἀναγνωρίσετε σὲ κάποιον ποὺ θὰ βρεθεῖ σὲ κίνδυνο πῶς οὔτε ποτε εἶναι γι' αὐτὸν εὐνοϊκὸ καὶ κατάλληλο θὰ εἶναι καὶ δίκαιο, ὥστε, ἐὰν πείσει, νὰ ὠφεληθεῖ ἀπὸ τοῦτο ἔστω καὶ ἂν τὰ ἐπιχειρήματά του ξεφεύγουν ἀπὸ τὸ αὐστηρὸ πλαίσιο τοῦ δικαίου. Κάτι ποὺ καὶ ἐσᾶς σᾶς συμφέρει ὄχι λιγότερο ἀπ' ὅ,τι

ἐμᾶς, σὸν βαθμὸν ποῦ, ἐὰν ἠττηθεῖτε, θὰ ἀποτελέσετε γιὰ τοὺς ἄλλους παρὰδειγμα μὲ τὴ βαρύτερη τιμωρία ποῦ θὰ σᾶς ἐπιβληθεῖ.

- [91] ΑΘ. Ἐμεῖς, κὶ ἂν ἀκόμη καταλυθεῖ ἡ ἡγεμονία μας, δὲν ἀνησυχῶμε γιὰ τὸ τέλος της. Διότι δὲν φέρονται μὲ σκληρότητα στοὺς νικημένους ὅσοι, ὅπως οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἀσκοῦν ἡγεμονία ἐπάνω σὲ ἄλλους (ἄλλωστε ὁ ἀγώνας μας τώρα δὲν εἶναι μὲ τοὺς Λακεδαιμονίους), σκληροὶ γίνονται οἱ ὑποτελεῖς, ἐὰν ἐξεγερθοῦν ἐναντίον τῶν ἐξουσιαστῶν τους
- 2 καὶ ὑπερισχύσουν. Ὅσον ἀφορᾷ τοῦτο τὸν κίνδυνο, ἀφήστε τον σ' ἐμᾶς. Θέλουμε ὅμως νὰ σᾶς κάνουμε σαφὲς ὅτι βρισκόμαστε ἐδῶ γιὰ τὰ συμφύροντα τῆς ἡγεμονίας μας καὶ ὅτι αὐτὰ ποῦ θὰ ποῦμε θὰ ἀποσκοποῦν στὴ σωτηρία τῆς πόλης σας, διότι βούλησή μας εἶναι νὰ σᾶς ἐξουσιάσουμε χωρὶς νὰ ὑποβληθοῦμε σὲ κόπους καὶ νὰ σωθεῖτε κὶ ἐσεῖς πρὸς ὄφελος καὶ τῶν δυονῶν μας.
- [92] ΜΗΛ. Καὶ πῶς θὰ ἦταν συμφέρον μας νὰ ὑποδουλωθοῦμε, ὅπως εἶναι γιὰ σᾶς νὰ μᾶς ὑποτάξετε;
- [93] ΑΘ. Διότι μὲ τὴν ὑποταγὴ θὰ ἀποφεύγατε τὶς χειρότερες συμφορές, ἐμεῖς πάλι θὰ εἶχαμε ὄφελος νὰ μὴ σᾶς καταστρέψουμε.
- [94] ΜΗΛ. Δὲν θὰ δεχόσασταν, ἔτσι, νὰ εἴμαστε οὐδέτεροι, καὶ φίλοι ἀντὶ γιὰ ἐχθροὶ σας, χωρὶς νὰ ἔχουμε συμμαχία μὲ κανέναν ἀπὸ τοὺς δύο;
- [95] ΑΘ. Ὅχι, διότι ἡ ἐχθρότητά σας δὲν μᾶς βλάπτει ὅσο ἡ φιλία σας, ἢ ὁποῖα στὰ μάτια τῶν ὑπηκόων μας εἶναι ἐνδειξη ἀδυναμίας, ἐνῶ τὸ μῖσος σας ἀπόδειξη τῆς δυνάμεις μας.
- [96] ΜΗΛ. Ἔτσι λοιπὸν κρίνουν τὸ εὐλογο καὶ τὸ σωστὸ οἱ ὑπήκοοί σας; Αὐτοὺς ποῦ δὲν ἔχουν καμία φυλετικὴ σχέση μ' ἐσᾶς καὶ ἐκείνους ποῦ εἶναι στὴν πλειονότητά τους ἀποικοὶ σας καὶ μερικοὶ μάλιστα ἀποστάτησαν κὶ ἔγιναν ὑποτελεῖς, τοὺς βάζουν ὅλους αὐτοὺς στὴν ἴδια κατηγορία;
- [97] ΑΘ. Ναί, διότι θεωροῦν ὅτι λόγους στηριζόμενους σὸ δίκαιο ἔχουν καὶ οἱ δύο, πιστεύουν ὅμως ὅτι ὅσοι παραμένουν ἐλεύθεροι τὸ ὀφείλουν στὴ δυνάμει τους καὶ ὅτι ἐμεῖς ἀπὸ φόβο δὲν ἐκστρατεύουμε ἐναντίον τους. Ἔτσι, ἡ ὑποταγὴ σας δὲν θὰ ἔκανε μόνο μεγαλύτερη τὴν ἡγεμονία μας ἀλλὰ θὰ ἐνίσχυε καὶ τὴν ἀσφάλειά μας, ἀφοῦ νησιῶτες ἐσεῖς καὶ πρὸ ἀνίσχυροι ἀπὸ ἄλλους, δὲν θὰ τὰ βγάζατε πέρα μ' ἐμᾶς ποῦ κυριαρχοῦμε στὴ θάλασσα.
- [98] ΜΗΛ. Καὶ ἐκεῖνο ποῦ προτείνουμε ἐμεῖς νομίζετε ὅτι δὲν σᾶς παρέχει ἀσφάλεια; Διότι, ὅπως πρωτύτερα μᾶς ζητήσατε νὰ σταματήσουμε νὰ

μιλάμε για τὸ δίκαιο καὶ μᾶς ἐπιβάλατε νὰ ὑποταχθοῦμε στὸ δικό σας συμφέρον, πρέπει κι ἐμεῖς τώρα νὰ σᾶς ἐξηγήσουμε τί εἶναι γιὰ ἐμᾶς ὠφέλιμο καί, ἐφόσον ταυτίζεται καὶ μὲ τὸ δικό σας συμφέρον, νὰ προσπαθήσουμε νὰ σᾶς πείσουμε. Γιατὶ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ μὴν κάνετε ἐχθροὺς σας ὅσους εἶναι τώρα οὐδέτεροι, ὅταν οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ βλέποντας τοῦτα ἐδῶ θὰ σκεφθοῦν ὅτι κάποια στιγμή θὰ κινηθεῖτε καὶ ἐναντίον τους; Καὶ μὲ αὐτὸ τί ἄλλο κάνετε ἀπὸ τὸ νὰ ἐνισχύετε τοὺς ἐχθροὺς ποὺ ἤδη ἔχετε, καὶ ἐκείνους ποὺ οὔτε τὸ διανοήθηκαν ποτὲ νὰ γίνουν νὰ τοὺς στρέφετε παρὰ τὴ θέλησή τους ἐναντίον σας;

- [99] ΑΘ. Ὁχι, διότι δὲν νομίζουμε ὅτι ἐπικίνδunami για ἐμᾶς εἶναι ὅσοι ζοῦν σὲ ἡπειρωτικές περιοχές, οἱ ὁποῖοι ἀκριβῶς ἐπειδὴ εἶναι ἐλεύθεροι θὰ τὸ σκεφθοῦν πολὺ νὰ λάβουν μέτρα προφυλακτικὰ ἐναντίον μας, ἀλλὰ οἱ νησιῶτες, αὐτοὶ ποὺ, ὅπως ἐσεῖς, εἶναι κάπως ἀνεξάρτητοι, ἐπίσης ὅσοι ἤδη δυσανασχετοῦν μὲ τὴν ἐξαναγκαστικὴ ὑποταγὴ τους στὴν κυριαρχία μας. Διότι αὐτοὶ προπαντὸς παρασύρονται ἀπερίσκεπτα κι εἶναι δυνατόν νὰ διατρέξουν καὶ ἐκεῖνοι καὶ ἐμεῖς ὄρατους κινδύνους.
- [100] ΜΗΛ. Τότε ὅμως, ἐὰν ἐσεῖς διακινδυνεύετε τόσο πολλὰ γιὰ νὰ μὴ χάσετε τὴν ἡγεμονία σας καὶ οἱ ὑπήκοοί σας γιὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ αὐτὴν, ἐμεῖς, ποὺ εἴμαστε ἀκόμα ἐλεύθεροι, θὰ ἤμασταν ἐντελῶς ἀνάξιοι καὶ δειλοὶ ἐὰν δὲν κάναμε τὰ πάντα γιὰ νὰ μὴ γίνουμε δοῦλοι.
- [101] ΑΘ. Ὁχι, ἐὰν σκεφθεῖτε λογικά. Διότι ὁ ἀγῶνας δὲν γίνεται μὲ ἴσους ὄρους ὥστε νὰ φανεῖ ἡ γενναιότητά σας καὶ νὰ μὴν ντροπιαστεῖτε· μάλλον γιὰ τὴ σωτηρία σας πρόκειται νὰ ἀποφασίσετε, πῶς θὰ ἀποφύγετε νὰ ἀντισταθεῖτε στοὺς πολὺ ἰσχυρότερους σας.
- [102] ΜΗΛ. Ξέρουμε ὅμως ὅτι κάποτε στοὺς πολέμους τὰ πράγματα ἐρχονται πρὸ μοιρασμένα γιὰ τοὺς ἀντιπάλους καὶ ὄχι ἀνάλογα μὲ τὴν ἀριθμητικὴ διαφορά τους· καὶ ἐμεῖς τώρα, ἐὰν ὑποχωρήσουμε, χάνουμε ἀμέσως κάθε ἐλπίδα, ἐνῶ, ἐὰν ἀντισταθοῦμε, ὑπάρχει ἀκόμα ἐλπίδα νὰ μείνουμε ὄρθιοι.
- [103] ΑΘ. Ἡ ἐλπίδα σὲ ὥρα κινδύνου εἶναι παρηγοριά, καὶ ὅσοι στηρίζονται ἐπάνω της ἔχοντας ἀποθέματα δυνάμεων, ἀκόμη κι ἂν τοὺς βλάψει, δὲν καταστρέφονται ἀπὸ αὐτὴν ἐντελῶς. Ὅσοι ὅμως τὰ παίζουν ὅλα γιὰ ὅλα σὲ μιὰ ζαριά (γιατὶ ἀπὸ τὴ φύση της εἶναι ἄσωτη ἡ ἐλπίδα), ἀντιλαμβάνονται ποιά εἶναι ὅταν πρὸς ἔχουν καταστραφεῖ καὶ δὲν τοὺς ἔχει

- 2 ἀπομείνει τίποτα γιὰ νὰ προφυλάξουν ἀπὸ αὐτήν, πού τώρα πιά τὴν γνωρίζουν. Προσέξτε μὴν τὸ πάθετε τοῦτο κι ἐσεῖς πού εἶστε ἀδύναμοι καὶ βρῖσκεστε στὴν κόψη τοῦ ξυραφιοῦ· μὴν κάνετε ὅ,τι καὶ οἱ πολλοὶ πού, ἐνῶ διαθέτουν ἀκόμα ἀνθρώπινα μέσα γιὰ νὰ σωθοῦν, αὐτοί, μόλις ὑπὸ τὴν πίεση τῶν πραγμάτων οἱ φανερῆς ἐλπίδες σβήσουν, καταφεύγουν σὲ ἀφανεῖς, σὲ μαντεῖες, σὲ χρησμούς καὶ σὲ ὅσα ἄλλα τέτοια φέρνουν τὸν ὄλεθρο μὲ τίς ἐλπίδες πού γεννοῦν.
- [104] ΜΗΛ. Κι ἐμεῖς δύσκολο (νὰ εἶστε βέβαιοι) τὸ θεωροῦμε νὰ ἐναντιωθοῦμε στὴ δική σας ἰσχὺ καὶ στὴν τύχη, ἐὰν δὲν σταθεῖ ἀμερόληπτη. Ἔχουμε ὅμως ἐμπιστοσύνη στὴν τύχη, πὼς οἱ θεοὶ δὲν θὰ ἀφήσουν νὰ πάθουμε κακό, διότι ἄωμοι ἐμεῖς ἔχουμε ἀπέναντί μας ἀνθρώπους ὄχι δίκαιους, καὶ πὼς τὸ ἔλλειμμα τῆς δυνάμεις θὰ τὸ ἀναπληρώσει σ' ἐμᾶς ἡ συμμαχία τῶν Λακεδαιμονίων πού θὰ μᾶς συμπαρασταθεῖ, ἐὰν ὄχι γι' ἄλλο λόγο, τουλάχιστον γιὰ τὴ φυλετικὴ συγγενεία μας καὶ ἀπὸ αἴσθημα τιμῆς. Τὸ θάρρος μας, ἔτσι, δὲν εἶναι πέρα γιὰ πέρα ἀλόγιστο.
- [105] ΑΘ. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν εὐνοια τῶν θεῶν, οὔτε ἐμεῖς νομίζουμε ὅτι θὰ μᾶς λείψει. Γιατὶ τίποτε ἀπ' ὅ,τι ἀπαιτοῦμε ἢ πράττουμε δὲν ἀντιβαίνει σὲ αὐτὰ πού ὀφείλουν οἱ ἄνθρωποι νὰ πιστεύουν σὲ σχέση μὲ τοὺς θεοὺς καὶ νὰ θέλουν σὲ σχέση μὲ τοὺς ἄλλους. Πιστεύουμε δηλαδὴ ὅτι καὶ οἱ θεοὶ καί, προφανῶς, οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ φυσικὴ ἀναγκαιότητα ἐπιβάλλουν πάντοτε τὴν κυριαρχία τους στὸν ἀσθενέστερο. Αὐτὸν τὸ φυσικὸ νόμο οὔτε τὸν θεοσπίσαμε ἐμεῖς οὔτε πρῶτοι τὸν ἐφαρμόσαμε, ἀλλὰ τὸν βρήκαμε νὰ ὑπάρχει καὶ θὰ τὸν ἀφήσουμε νὰ ἰσχύει παντοτινὰ, καὶ ξέρομε πὼς καὶ ἐσεῖς καὶ κάθε ἄλλος πού θὰ εἶχε τὴν ἴδια μὲ ἐμᾶς δύναμη θὰ ἔκανε τὸ ἴδιο. Ἔτσι, σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τοὺς θεοὺς, εὐλογία δὲν φοβόμαστε ὅτι θὰ πάθουμε κακό· ὅσον ἀφορᾷ ὅμως τὴν ἰδέα πού ἔχετε γιὰ τοὺς Λακεδαιμονίους, ὅταν πιστεύετε πὼς θὰ ἔρθουν ἀπὸ αἴσθημα τιμῆς νὰ σᾶς βοηθήσουν, σᾶς μακαρίζουμε γιὰ τὴν ἀφέλειά σας, ἀλλὰ δὲν ζηλεύουμε τὴν ἀπερισκεψία σας. Διότι οἱ Λακεδαιμόνιοι στίς μεταξύ τους σχέσεις καὶ σὲ ὅ,τι σχετίζεται μὲ τοὺς θεοὺς τοῦ τόπου τους συμπεριφέρονται ἄριστα. Ἀλλὰ γιὰ τὴ συμπεριφορὰ τους ἀπέναντι στοὺς ἄλλους πολλὰ θὰ εἶχε κανεῖς νὰ πεῖ καὶ θὰ μπορούσε συγκεκριαλιώνοντας νὰ ἔλεγε ὅτι πῶς ἔκδηλα ἀπ' ὅσους ἀνθρώπους γνωρίζουμε ταυτίζονται τὸ εὐχάριστο μὲ τὸ καλὸ καὶ τὸ συμφέρον μὲ τὸ δίκαιο. Καὶ βέβαια μιὰ τέτοια στάση δὲν ἀνταποκρίνεται στὴν τωρινὴ δική σας ἀλόγιστη προσδοκία γιὰ σωτηρία.

- [106] ΜΗΛ. Ἐμεῖς ὁμῶς ἴσα-ἴσα γι' αὐτὸ ἔχουμε τὴν πεποίθησι ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι γιὰ τὸ δικὸν τους συμφέρον δὲν θὰ θελήσουν νὰ προδώσουν τοὺς Μηλίους πὸν εἶναι ἄποικοί τους, ὥστε νὰ γίνουν ἔτσι οἱ ἴδιοι ἀναξιόπιστοι σὲ ὅσους Ἑλληνας τοὺς συμπαθοῦν καὶ ὠφέλιμοι στοὺς ἐχθρούς τους.
- [107] ΑΘ. Ἐσεῖς, ἐπομένως, δὲν θεωρεῖτε ὅτι τὸ συμφέρον εἶναι συνυφασμένο μὲ τὴν ἀσφάλεια, ἐνῶ τὸ ὠραῖο καὶ τὸ δίκαιο συνεπάγονται κινδύνους – τοὺς ὁποίους οἱ Λακεδαιμόνιοι κατὰ κανόνα ἐλάχιστα τοὺς ἀναλαμβάνουν.
- [108] ΜΗΛ. Ἔχουμε τὴ γνώμη ὅτι γιὰ χάρις μας θὰ τοὺς ἀναλάμβαναν αὐτοὺς τοὺς κινδύνους καὶ θὰ τοὺς θεωρήσουν λιγότερο ἐπισημαεῖς παρὰ ἐὰν τοὺς ἀναλάμβαναν γιὰ ἄλλους, δεδομένου ὅτι σχετικὰ μὲ τὶς πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις βρισκόμαστε κοντὰ στὴν Πελοπόννησο καὶ ὡς φυλετικὰ συγγενεῖς τους τοὺς ἐμπνέουμε μεγαλύτερη ἐμπιστοσύνη.
- [109] ΑΘ. Ἀσφαλὲς ἐγγύησι γιὰ ὅσους καλοῦνται νὰ συμπολεμήσουν μὲ κάποιους δὲν εἶναι τὰ φιλικὰ αἰσθήματα ἐκείνων πὸν τοὺς κάλεσαν ἀλλὰ ἡ μεγάλη ὑπεροχὴ τους σὲ στρατιωτικὴ δύναμις· κάτι πὸν οἱ Λακεδαιμόνιοι τὸ προσέχουν περισσότερο ἀπ' ὅ,τι οἱ ἄλλοι (ἄλλωστε ἀπὸ ἔλλειψις ἐμπιστοσύνης στὶς δικῆς τους δυνάμεις παίρνουν καὶ πολλοὺς συμμάχους τους μαζί ὅταν ἐπιχειροῦν νὰ ἐπιτεθοῦν στοὺς γείτονές τους) καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν φαίνεται πιθανὸ ὅτι θὰ ἀποβιβαστοῦν σὲ νησὶ ἀφοῦ ἐμεῖς κυριαρχοῦμε στὴ θάλασσα.
- [110] ΜΗΛ. Θὰ μπορούσαν ὁμῶς νὰ στείλουν ἄλλους· στὴν ἀπεραντοσύνη τοῦ Κρητικῆς πελάγους εἶναι δυσκολότερο γι' αὐτοὺς πὸν κυριαρχοῦν στὴ θάλασσα νὰ συλλάβουν κάποιους ἀπ' ὅ,τι εἶναι ἡ σωτηρία γι' αὐτοὺς 2 πὸν θέλουν νὰ ξεφύγουν. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀποτύγγαναν σὲ αὐτὸ θὰ στρέφονταν ἐναντίον τῆς δικῆς σας γῆς καὶ ἐναντίον τῶν ὑπόλοιπων συμμάχων σας, σὲ ὅσους δὲν ἔφθασε ὁ Βρασίδης. Καὶ τότε ὁ ἀγώνας σας δὲν θὰ εἶναι γιὰ τόπο πὸν δὲν σᾶς ἀνήκει ἀλλὰ μάλλον γιὰ τὴ δική σας 2 μαχίαν καὶ τὴ δική σας γῆ.
- [111] ΑΘ. Ἐνδεχομένως· εἶναι κάτι πὸν ἔχει συμβεῖ σὲ παρελθὸν καὶ πὸν 2 μπορεῖ νὰ συμβεῖ καὶ στὴν περίπτωσή σας, ἀλλὰ δὲν σᾶς εἶναι ἄγνωστο ὅτι ποτὲ ὡς τώρα οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἀποσύρθηκαν ἀπὸ καμία πολιορκία ἐπειδὴ φοβήθηκαν ἄλλους. Ἐντούτοις παρατηροῦμε ὅτι, ἐνῶ εἶπατε πὸς ἡ σύσκεψις θὰ εἶναι γιὰ τὴ σωτηρία σας, δὲν ἔχετε ἀναφέρει τίποτα σὲ

- ὅλη αὐτὴ τὴ μακρὰ συζήτηση στὸ ὁποῖο ἕνας λογικὸς ἄνθρωπος θὰ μπο-
 ροῦσε νὰ στηρίξει μὴ πίστη ὅτι θὰ σωθεῖ· ἀντιθέτως, τὸ ἰσχυρότερο σπῆ-
 ριγμά σας εἶναι κάποιες ἐλπίδες γιὰ τὸ μέλλον, ἐνῶ τὰ μέσα ποὺ
 διαθέτετε, συγκρινόμενα μὲ ὅσα ἔχουν παραπαχθεῖ ἐναντίον σας, εἶναι
 ἀνεπαρκῆ γιὰ ἀποτελεσματικὴ ἀντιπαράθεση. Καὶ θὰ δείξετε μεγάλη ἀ-
 περοικεψία ἐὰν φύγουμε ἐμεῖς ἀπὸ τὴ σύσκεψη χωρὶς νὰ ἔχετε ἐσεῖς ἀ-
 ποφασίσει κάτι φρονιμότερο ἀπὸ τοῦτα ἐδῶ. Μὴν παρασύρεστε ἀπὸ τὸ
 3 αἴσθημα τῆς τιμῆς ποὺ τόσο συχνὰ καταστρέφει τοὺς ἀνθρώπους ὅταν
 βρίσκονται μπροστὰ σὲ ταπεινωτικὸς καὶ προφανεῖς κινδύνους. Γιατὶ
 εἶναι πολλοὶ αὐτοὶ ποὺ, ἐνῶ βλέπουν ἀκόμα καθαρὰ πρὸς τὰ ποῦ φέρον-
 ται, τοὺς παρασύρει μὲ τὴ μαγικὴ δύναμη τοῦ ὀνόματος ἢ λεγόμενη τιμῆ
 καὶ τοὺς κάνει νὰ πέφτουν μὲ τὶς πράξεις τους σὲ συμφορὲς πραγματικὰ
 4 ἀνήκεστες καὶ νὰ ντροπιάζονται χειρότερα – ἀπὸ ἀνοησία παρὰ ἀτυ-
 χία. Αὐτὸ ἀκριβῶς θὰ ἀποφύγετε, ἐὰν σκεφθεῖτε σωστὰ καὶ δὲν θεωρήσε-
 τε ἐξυτελιστικὸ νὰ ὑποκύψετε στὴ μεγαλύτερη πόλη, ἢ ὁποῖα σᾶς προτείνει
 ὄρους μετριοπαθεῖς: Νὰ γίνετε σύμμαχοί της καὶ νὰ διατηρήσετε τὴ χώρα
σας καταβάλλοντας φόρο ὑποτελείας, καὶ στὴν εὐκαιρία ποὺ σᾶς δόθηκε νὰ
ἐπιλέξετε μεταξὺ πολέμου καὶ ἀσφάλειας νὰ μὴν προτιμήσετε ἀπὸ ἰσχυρο-
γνωμοσύνη τὸ χειρότερο· γιατί ὅσοι δὲν ὑποχωροῦν στοὺς ἴσους, συμπερι-
 5 φέρονται ὅμως συνετὰ στοὺς ἰσχυροτέρους καὶ μὲ μετριοπάθεια στοὺς
λιγότερο ἰσχυροὺς, αὐτοὶ συνήθως βγαίνουν κερδισμένοι. Σκεφθεῖτε το λοι-
πὸν πάλι, ὅταν ἐμεῖς ἀποσυρθοῦμε ἀπὸ ἐδῶ, καὶ ἀναλογιστεῖτε ξανὰ καὶ
ξανά ὅτι παίρνετε γιὰ τὴν πατρίδα σας, τὴ μία καὶ μοναδική, μία καὶ μόνη
ἀπόφαση, ἀπὸ τὴν ὁποῖα ἐξαρτᾶται ἡ σωτηρία ἢ ἡ καταστροφή της».
- [112] Οἱ Ἀθηναῖοι ἀποχώρησαν ἀπὸ τὴ σύσκεψη. Οἱ Μήλιοι, ὅταν ἔμει-
 ναν μόνοι τους, ἀποφάσισαν νὰ ἐπιμείνουν στὶς ἀντιρροήσεις ποὺ εἶχαν
 διατυπώσει, καὶ ἔδωσαν τὴν ἀκόλουθη ἀπάντηση: «Δὲν ἀλλάζουμε τὴν
 ἀρχικὴ ἀπόφασή μας, Ἀθηναῖοι, καὶ δὲν θέλουμε μέσα σὲ λίγες στιγμὲς
 νὰ στερήσουμε τὴν ἐλευθερία μιᾶς πόλης ποὺ κατοικεῖται ἐδῶ καὶ ἑπτα-
 κόσια χρόνια, ἀλλά, ἔχοντας ἐμπιστοσύνη στὴν τύχη, ποὺ μὲ τὸ θέλημα
 τῶν θεῶν τὴν φύλαξε μέχρι σήμερα, καὶ στὴ βοήθεια τῶν ἀνθρώπων καὶ
 3 ἰδιαιτέρως τῶν Λακεδαιμονίων, θὰ προσπαθήσουμε νὰ σωθοῦμε. Σᾶς
προτείνουμε νὰ εἴμαστε φίλοι σας καὶ κανενὸς ἀπὸ τοὺς δύο σας ἐχθροί,
καὶ νὰ ἀποχωρήσετε ἀπὸ τὸ ἔδαφός μας, ἀφοῦ συνομολογήσουμε εἰρή-
νη ποὺ θὰ κρίνουμε ὅτι συμφέρει καὶ ἐσᾶς καὶ ἐμᾶς».

- [113] Αὐτὴ τὴ σύντομη ἀπάντησις ἔδωσαν οἱ Μήλιοι. Καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, ἀποχωρόντας ὀριστικὰ πὰ ἀπὸ τῆς συνομιλίας, εἶπαν: «Ἐὰν κρινόμε ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀπόφασί σου, μόνο ἐσεῖς, νομίζουμε, διακρίνετε καθαρότερα ὅσα μέλλεται νὰ συμβοῦν ἀπ' ὅ,τι ὅσα βλέπετε μπροστὰ σου, καὶ ὅσα δὲν φαίνονται, ἐσεῖς, ἐπειδὴ τὰ ἐπιθυμεῖτε, τὰ ὀραματίζεστε σὰν νὰ συμβαίνουν ἤδη. Ἀφοῦ λοιπὸν τόσο ἀπερίσκεπτα στηριχτήκατε στοὺς Λακεδαιμονίους, στὴν τύχη καὶ σὲ ἐλπίδες, τόσο μεγάλη θὰ εἶναι καὶ ἡ καταστροφὴ σου».
- [114] Οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν Ἀθηναίων γύρισαν πίσω στὸ στρατεύμα· καὶ οἱ στρατηγοὶ τους, ἐπειδὴ οἱ Μήλιοι δὲν ὑποχωροῦσαν, ἄρχισαν ἀμέσως νὰ ἐτοιμάζονται γιὰ ἐχθροπραξίες καί, ἀφοῦ μοιράστηκαν κατὰ πόλεις, ἀπέκλεισαν τοὺς Μηλίους κυκλικὰ μὲ τεῖχος. Ὑστερα οἱ Ἀθηναῖοι, ἀφοῦ ἄφησαν φρουρὰ ἀπὸ δικούς τους καὶ ἀπὸ συμμάχους στὴν ξηρὰ καὶ στὴ θάλασσα, ἔφυγαν μὲ τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ στρατοῦ. Οἱ ὑπόλοιποι ἔμειναν καὶ πολιορκοῦσαν τὴν πόλιν.
- [115] Τὴν ἴδια ἐποχὴ ἐπιχείρησαν καὶ οἱ Ἀργεῖοι νὰ εἰσβάλουν στὴ Φλειασία, ἔπεσαν ὅμως σὲ ἐνέδρα Φλειασίων καὶ δικῶν τους, Ἀργείων, φυγάδων, καὶ σκοτώθηκαν περίπου ὀγδόντα. Ἐπίσης στὴν Πύλο οἱ Ἀθηναῖοι πῆραν πολλὰ λάφυρα ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους· οἱ Λακεδαιμόνιοι οὔτε καταγγείλαν ἐξαιτίας αὐτοῦ τοῦ γεγονότος τὴ συνθήκη εἰρήνης οὔτε ἄρχισαν ἐχθροπραξίες, διακήρυξαν ὅμως πὼς ὅποιος δικός τους θέλει μπορεῖ νὰ προξενεῖ καταστροφὲς στοὺς Ἀθηναίους. Ἐπίσης ἡ Κόρινθος ἔκανε πόλεμο μὲ τοὺς Ἀθηναίους λόγω ὀρισμένων διαφορῶν πού εἶχε μαζί τους· οἱ ἄλλοι Πελοποννήσιοι δὲν προέβαιναν σὲ πολεμικὲς ἐνέργειες. Τέλος οἱ Μήλιοι, μὲ νυχτερινὴ ἔφοδὸν τους στὸ τμήμα τοῦ περιτειχίσματος τῶν Ἀθηναίων πού ἦταν κοντὰ στὴν ἀγορὰ, σκότωσαν μερικοὺς φρουροὺς καί, ἀφοῦ ἔβαλαν στὴν πόλιν σάρι καὶ ἄλλα χρήσιμα ἐφόδια, ὅσο περισσότερα μπορούσαν, ἀποσύρθηκαν μέσα καὶ κάθονταν ἤσυχτοι. Ὑστερα ἀπὸ αὐτὸ οἱ Ἀθηναῖοι ἔπαιρναν μέτρα ὥστε νὰ γίνετα καλύτερα ἢ φρούρηση. Στὸ μεταξὺ τελείωσε τὸ καλοκαίρι.
- [116] Τὸν ἐπόμενο χειμῶνα οἱ Λακεδαιμόνιοι σχεδίαζαν νὰ εἰσβάλουν στὴν Ἀργολίδα, ἐπειδὴ ὅμως οἱ θυσίες γιὰ τὴ διάβαση τῶν συνόρων δὲν τοὺς ἔβγαιναν εὐνοϊκές, γύρισαν πίσω. Καὶ αὐτὸ τὸ σχέδιο τῶν Λακεδαιμονίων ἔκανε τοὺς Ἀργεῖους νὰ ὑποπτευθοῦν ὀρισμένους στὴν πόλιν τους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους κάποιους συνέλαβαν, καὶ κάποιους ἄλλοι διέφυγαν. Ἐπίσης οἱ Μήλιοι

- 3 τὴν ἴδια ἐποχὴ κατέλαβαν πάλι ἓνα ἄλλο τμῆμα τοῦ περικτειχίσματος ὅπου δὲν ὑπῆρχαν πολλοὶ φρουροί. Ὑστερα ἦλθε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ἄλλος στρατὸς μὲ ἀρχηγὸ τὸν Φιλοκράτη τοῦ Δημέου, καὶ ἡ πολιορκία πιά ἦταν πολὺ στενὴ, ἐνῶ ἔγινε καὶ κάποια προδοσία ἀπὸ μέσα ποὺ ἀνάγκασε τοὺς Μηλίους νὰ συνθηκολογήσουν μὲ ὄρο ὅτι θὰ ἀποφασίσουν οἱ Ἀθηναῖοι γιὰ τὴν τύχη τους. Καὶ οἱ Ἀθηναῖοι σκότωσαν ὅσους ἐνήλικους Μηλίους συνέλαβαν καὶ ἔκαναν δούλους τὰ παιδιά καὶ τὶς γυναῖκες. Στὸ νησί ἴδρυσαν ἀποικία οἱ ἴδιοι στέλνοντας ἀργότερα πεντακόσιους ἐποίκους ἀπὸ τὴν Ἀθήνα.